

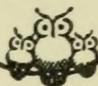
Úrval úr þjóðsögum og æfintýrum
Jóns Árnasonar

Huldufólkssögur

Önnur útgáfa



Reykjavík 1920
Ísafoldarprentsmiðja h. f.





HULDUFÓLKSSÖGUR

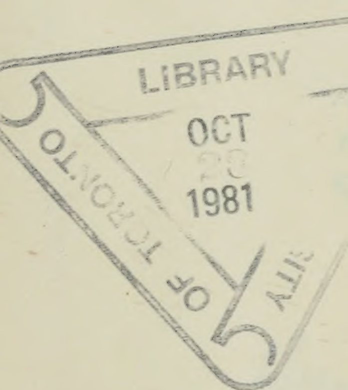
ÚRVAL

ÚR ÞJÓÐSÖGUM OG ÆFINTÝRUM
JÓNS ÁRNASONAR

ÖNNUR ÚTGÁFA



REYKJAVÍK 1920
ÍSAFOLDARPRENTSMIÐJA H.F.



FORMÁLI.

Hið mikla og merkilega þjóðsagnasafn Jóns heit. Árnasonar (Leipzig 1862 og 1864) er nú löngu uppselt, og það, sem til er af því manna á meðal, víðast ekki annað en uppslitnar rytjur. Virðist því engin vanþörf á að prenta það upp. En hentugra að hafa það betur við alþýðuhæfi að fyrirferð — með öðrum orðum: fella töluvert úr því, og skifta hinu í bæklinga, eftir flokkum. Oft eru tvær eða fleiri sögur sama efnis, alt sama sagan upphaflega, en með mismunandi skrásetning eða öðrum minni háttar afbrigðum; og virðist óþarft að vera að prenta það alt í skemtibók handa alþýðu, þótt nokkurs vert sje fyrir fræðimenn, heldur hitt nóg, að taka þá frásögnina, sem mest er í varið eða best er skrásett. Og svo er hjer gert — styttingin á safninu aðallega í því fólgin.

Næsti bæklingur verður úrval úr útilegumannasögum. Þá koma æfintýrin, og síðan hinir flokkarnir hver af öðrum —, þeir sem mest er í varið.

Sögurnar í safni Jóns Árnasonar voru prentaðar að mestu óbreyttar eins og sögumenn úti um landið höfðu ritað þær og sent honum sem ritstjóra safnsins. »Bera þær því ýmsan blæ, eftir sögumönnum úti um landið, eru því miklu fjölbreyttari að orðfæri en annars væri, ef einn maður hefði sagt þær allar eða fært í letur; enda virðist best hæfa að fara svo að, þar sem svo margir bændur

kunna engu ver og oft betur en lærðir menn að setja á pappír sögur og hvað annað; en með því engur mállýskur eru í landinu í líking við það, sem er í öðrum löndum, þá er alt fyrir það alt af einu bergi brotið, svo engin fjórðungamót finnast í sögum þessum. Það skiftir þó, að sumir fara betur með sögur en aðrir«. Þannig kemst Guðbr. Vigfússon að orði í formálanum fyrir »Ísl. þjóðsögur og æfintýri« I. bindi, og nefnir þar fremstan Skúla Gíslason, síðar prófast, á Breiðabólstað, en þá Gísla Konráðsson, Pál Melsted, Jón Sigurðsson á Gautlöndum, síra Sveinbjörn Guðmundsson, síra Eirík Kúld, Runólf bónda Jónsson í Vík og loks ekki síst Þorvarð hreppstjóra Olafsson á Kalastöðum.

Því er lýst greinilega í þessum formála G. V., hve lítilsvirtar slíkar þjóðsögur sem þessar eða æfintýri voru fyrrum hjer á landi, og víðar þó. Árni Magnússon hinn mikli fræðimaður, hafði þær í hinni mestu óvirðingu, svo sem ómerkar bábiljur, og Jón Ólafsson frá Grunnavík safnar að vísu sjálfur slíkum sögum og er sýnilega trúaður bæði á álfa og fjölkyngi, en þorir ekki að láta nema sem minst á því bera, til þess að verða ekki fyrir háði og spotti fyrir hjátrú og hindurvitni. Þessa skoðun lærðu mannanna þorði og alþýðan eigi almennilega annað en aðhyllast svona ofan á, þótt alls annars hugar væri í raun rjettri, og var fyrir það svo feimin og óframfærin að láta uppi við þá þess kyns fræði sín, að þegar alt annað var orðið ofan á í þeirra hóp, á fyrri hluta 19. aldar, og þeir orðnir ólmir að safna hverskonar þjóðsögum og æfintýrum, þá tókst ekki fyr en eftir margítrek-

aðar tilraunir og langan aldur að fá hana til að leysa frá skjóðunni afdráttarlaust. Það var hinn nafntogaði Íslandsvinur og ágæti vísindamaður, dr. Konr. Maurer, háskólakennari í München, sem ferðaðist hjer um land fyrir rúmum 40 árum og átti tal við menn — það var hann sem best varð ágengt í því efni. »Þá sýndu landsmenn það, segir G. V., að segjanda er alt vin sínum, og voru jafn-opinskáir, sem þeir höfðu áður verið dulir og legið sem ormur á gulli á þessum sínum fræðum«. Hann (K M) kom alþýðu í skilning um, að það er engri þjóð hneisa að eiga mikið af æfintýrum og hjátrúarsögum, heldur hitt, að »hver þjóð í heiminum, sem nokkuð er að manni, hefir þjóðsögur og æfintýri og ýmsa hjátrú, og ekki hvað síst hinar mentuðustu þjóðir«, og þá hitt, að »í slíkum sögum er fólginn hinn mesti fjesjóður og að þær lýsa mætavel hugsun og hag hverrar þjóðar og gáfnalagi, og að í þessu dyljast menjar af trú og siðum lengst framan úr forneskju, sem ávalt loðir við, þótt sögurnar yngist upp. Fegurð sagnanna og einfeldi hlaut og að vekja athygli fræðimanna á þessari alþýðlegu og hagvirku sagnagrein«.

En töluvert eimdi hjer um hríð eftir af hinni gömlu lítilsvirðingu á »bábiljunum«. Jeg man vel eftir því, skömmu eftir að Þjóðsögur J. Á. voru út komnar, að ein mjög gáfuð og vel mentuð hefðarfrú kallaði þær aldrei annað en »vitlausu bókina«, en — vildi þó láta bæði mig og aðra unglinga vera að lesa fyrir sig í þeim öllum stundum; betri skemtun kunni hún ekki að kjósa sjer.

Almenningur var ekki þá búinn að átta sig á hinu rjetta sjónarmiði, því sem sje, að slík fræði

ber að meta ekki eftir sögulegu sannleiksgildi, — þá verða þau vitanlega að mestu leyti að hjegóma, — heldur svo sem hvern annan skáldskap, sem því meira er í varið, sem hann kemst nær markmiði alls skáldskapar: að svala hugsjónaþrá mannsandans með því að lyfta mannlífinu og umheiminum fyrir hugskotssjónum vorum á æðra stig margbreytilegrar fegurðar, og gera oss glöggskygnari en ella á margvíslega merkilegan sjerkennileik í hugsunarhætti og eðlisfari bæði einstakra manna og heilla þjóða m. m.; það er þetta síðara atriði, sem þjóðsögur gera einkum. Góður skáldskapur er því mjög svo mentandi og góð skáldrit mestu gersemar í bókmentum þjóðanna. En vel valdar og vel sagðar þjóðsögur og æfintýri e r u *yfirleitt góður skáldskapur, þótt ekki eigi upptök sín hjá frægum ritsnillingum, heldur óbreyttri alþýðu oft og tíðum eða geymst hafi á hennar vörum frá ómunatíð.*

Þessu skáldskapargildi þjóðsagna vorra hefir einn vor mesti maður, Jón Sigurðsson, lýst svo fallega og skemtilega, í ritdómi sínum um hinar íslensku þjóðsögur, er dr. Konráð Maurer gaf út á þýsku eftir fyrnefnda ferð sína hjer um land, að jeg get ekki stilt mig um að prenta það upp hjer (Ný Fjelagsr. 20. 191—193):

»Látum vera, að mörg trú sje hjátrú og hindurvitni; vjer getum ekki að því gert. að oss finst þessi trú vera samfara einhverju andlegu fjöri og skáldlegri tilfinningu, sem ekki finst hjá þeim, er þykjast svo upplýstir, að trúa engu. Látum vera, að það sje hjátrú að trúa á álfa; oss finst það vera skemtilegt að heyra um alt það líf, sem er í hólum og steinum og klettum, þeim sem nokkuð kveður að. Börnin leika sjer við álfabörnin, smal-

arnir heyra strokkhljóð í hverjum hóli og holti og stórum steini; á veturna, þegar þoka er úti og myrkur og kafald, þá stendur álfhóll á stólpum, alt er uppljómað, og dans og leikir og allskonar skemtun glymur; álfakaupskipið leggur að landi þar og þar, og hefir nógan varning. — En hvað maður er nú nærri því að eignast nokkuð af þessum álfa-auði! Álfakýrnar eða sækýrnar koma stundum í fjósið, og ekki þarf nema að bíta í bakið á þeim til að eignast þær: hin mestu kýrgersemi, sem til eru. Ef maður situr á krossgötu á jólanótt (eða nýársnótt, segja menn, síðan áramótin voru flutt frá jólunum), þá koma álfar með alla sína gripi og leggja fyrir mann, og ef maður lætur ekki ginna sig á floti eða öðru slíku sælgæti, heldur þraukar til þess fer að birta, þá getur maður eignast allan auðinn Þó álfarnir sje einna skemtilegastir, þá er þó gaman að mörgum öðrum vættum, og ekki er það mjög óskemtilegt, þegar tunglið veður í skýjum, að sjá sjódrauginn koma á land og ætla að fara að viðra sig; en jafnskjótt og hann er kominn upp úr flæðarmálinu, þá kemur landdraugur í móti, og glíma þeir, því þeir eru óvinir, svo sem eldur og vatn; en landdraugur hefir ætíð sigur, þangað til heimshvörf verða og sjórinn ber landið ofurliða, svo manni er óhætt að standa og horfa á. Þegar svona er vættur í hverju fjalli, hverjum hóli, hverjum steini, þá verður hvergi dauft eða dautt, einkum þegar maður veit nú, hvernig maður á að fara að, hvað sem fyrir kemur, til að spjara sig fyrir öllum þessum vættum. Vötnin eru þá eins kvik, því nykurinn er þar ýmist í manns líki, og lætur gullkambana leiftra ofansjóar, ef þær stúlkur koma að vatninu, sem honum líst á,

ýmist í hestlíki, og liggur í sólskininu við vatnið eins og apalgrár foli, til að reyna að ginna stúlkurnar til að klappa sjer og fara sjer á bak, svo hann geti náð þeim með sjer«.

Fyrir börn og unglinga getur naumast ákjósanlegri skemtibókalestur en slíkt þjóðsögusafn sem þetta, einkum ef síað er burt úrþví alt klúrt og hrottalegt, svo sem hjer er gert og verður gert í framhaldi safnsins. Það er og eitt, sem þjóðsögur þessar hafa sjer til ágætis, að þar kemur tunga vor yfirleitt fram í fögrum og hreinum, en fordildarlausum búningi, sem er mikils um vert að æskulýður vor venji sig við og geri sjer taman.

Jeg hefi látið sögur úr þættinum um s æ b ú a og v a t n a fylgja huldufólkssögunum, þótt ekki nái titill bæklingsins til þeirra raunar; en mjer þótti ekki taka því, að fara að auka hann fyrir það.

Reykjavík, 6. mars 1901.

B. J.

I. Uppruni álfa.

Um uppruna huldufólks fer tvennum sögum, sem hjer segir.

Einhverju sinni kom guð almáttugur til Adams og Evu. Fögnuðu þau honum vel, og sýndu honum alt, sem þau áttu innan stokks. Þau sýndu honum líka börnin sín, og þótti honum þau allefnileg. Hann spurði Evu, hvort þau ættu ekki fleiri börn en þau, sem hún var búin að sýna honum. Hún hvað nei við. En svo stóð á, að Eva hafði ekki verið búin að þvo sumum börnunum, og fyrirvarð sig því að láta sjá þau, og skaut þeim fyrir þá sök undan. Þetta vissi guð, og segir: »Það, sem á að vera hulið fyrir mjer, skal verða hulið fyrir mönnum«. Þessi börn urðu nú mönnum ósýnileg og bjuggu í holtum og hæðum, hólum og steinum. Þaðan eru álfar komnir, en mennirnir eru komnir af þeim börnum Evu, sem hún sýndi guði. Menskir menn geta aldrei sjeð álfa, nema þeir vilji sjálfir; því þeir geta sjeð menn og látið menn sjá sig.

Einu sinni var maður á ferð. Hann viltist og vissi ekki hvað hann fór. Loksins kom hann að bæ, sem hann þekti ekki neitt. Þar barði hann á dyr. Kom kona roskin til dyra og bauð honum inn. Hann þáði það. Voru húsakynni fremur góð á bænum og þokkaleg. Konan leiddi manninn

í baðstofu, og voru þar tvær stúlkur fyrir, ungar og fríðar. Ekki sá hann fleira fólk á bænum en hina rosknu konu og stúlkurnar. Var honum vel tekið, gefinn matur og drykkur, og síðan fylgt til sængur. Maðurinn bað um að fá að samrekkja annari stúlkunni, og var það leyft. Leggjast þau nú út af. Vildi þá maðurinn snúa að henni, en fann þar engan líkama, sem stúlkan var. Þreif hann þá til hennar, en ekkert varð milli handa hans; þó var stúlkan kyrr hjá honum í rúminu, svo að hann sá hana alt af. Hann spyr hana þá, hvernig þessu víki við. Hún segir, að hann skuli ekki undrast þetta; »því að jeg er líkamalaus andi«, segir hún. »Þegar djöfullinn forðum gerði uppreist á himni, þá var hann og allir þeir, sem með honum börðust, rekinn út í hin ystu myrkur. Þeir sem horfðu á eftir honum voru og reknir burtu af himni. En þeir, sem hvorki voru með nje móti honum og í hvorugan flokkinn gengu, voru reknir á jörðu niður, og skipað að búa í hólum, fjöllum og steinum, og eru þeir kallaðir álfar eða huldumenn. Þeir geta ekki búið saman við aðra en sjálfa sig. Þeir geta bæði gert gott og ilt, og það mikið á hvorn veginn, sem er. Þeir hafa engan slíkan líkama, sem þjer, menskir menn, en geta þó birst yður, þegar þeir vilja. Jeg er nú ein af þessum flokki hinna föllnu anda, og því er engin von, að þú getir haft meira yndi af mjer en orðið er«. Maðurinn ljet sjer þetta lynda, og sagði síðan frá því, sem fyrir sig hefði borið.

2. Borghildur álfkona.

Álfaborg heitir klettur mikill, líkur herborg, sem stendur fyrir miðjum botni Borgarfjarðar í Múlasýslu, á sljettum mýrum, og mun fjörðurinn draga nafn af borg þessari. Borgin er á að geta 6 til 8 faðma á hæð, en hjer um bil 24 faðma að ummáli; er brekka víðast að neðanverðu, en klettar fyrir ofan, og þó víða uppgöngur; melur er uppi á borginni og grastorfur. Álfaborg var hún kölluð, af því að það var alþýðu trú, að þar væri höfuðból æðstu álfa og höfðingja huldufólks á austurlandi, er var geysi-margt. Því trúðu menn einnig, að kirkja þessara borgarmanna og sveitunga þeirra væri fremst í þröngum dal, sem liggur fram af Borgarfirði, og Kækjudalur heitir, þar í steini, og líkist hann mjög húsi í lögun, og er nefndur Kirkjusteinn, og þóttust menn oft verða þess varir, að huldufólk reið þangað. Jökulsá heitir næsti bær fyrir framan Álfaborgina, þeim megin Fjarðarár. Einu sinni bjó þar bóndi, sem hjelt vinnukonu þá, sem Guðrún hjet. Einhvern sunnudag um sumar fóru allir þaðan til kirkju að Desjarmýri, nema vinnukonan; hún var ein heima. Húsmóðir hennar bað hana að skaka og hirða málnytu, þegar hún væri búin að smala og mjalta fjeð. Fór svo fólkið til kirkjunnar, en stúlkan að smala, mjólkaði svo ærnar og hleypti þeim ofan á eyrarnar fyrir neðan bæinn. Eftir það fór hún að matselda, og þegar hún hafði lokið búverkum, kom hún út á hlað og skygndist þaðan um, bæði eftir ánum og öðru, sem fyrir hana bar. Sjer hún þá margt fólkt ríða fram eftir götunum, sem

liggja neðan við túnið á Jökulsá. Þessir menn voru margir saman og riðu allir í litklæðum, á fjörugum hestum og fallegum. Hana furðar þetta því fremur, sem bæði var fólkið farið að utan, og svo það, hvað seint þetta fólk færi til kirkju. Allir fóru þeir fram hjá bænum, nema kona ein; hún reið upp túnið og heim á hlað. Þessi kona var göfug ásýndum og sælleg, en hnigin á efra aldur. Hún heilsar stúlkunni og segir: »Gef mjer skekna mjólk að drekka, stúlka mín«. Stúlkan hljóp inn, fylti tinkönnu með áum og færði henni. En konan tók og teygaði. Þegar hún gaf upp, spurði vinnukonan: »Hvað heitið þjer?« En konan svaraði engu og fór aftur að drekka, og drakk annan teyg. Spyr þá vinnukonan hana aftur að sömu spurningu. En konan svarar enn engu og fór að drekka. Þegar hún hafði drukkið úr könnunni og lagt lokið yfir, sjer stúlkan, að hún fer inn í barm sinn og tekur þaðan fallegan ljereftsklút, leggur ofan á könnulokið og fær henni, og þakkar henni fyrir. Þá spyr stúlkan enn í þriðja sinn: »Hvað heitið þjer?« »Borghildur heiti jeg, forvitna mín«, segir konan, sló hestinn svipuhögg og reið úr hlaðinu á eftir fólkinu og náði því. En vinnukonan horfði á eftir því, og sá það seinast til þess, að það reið inn hjá gráum steini utan til í svo nefndum Kollutungum; þær liggja fram til Kækjudals. Leið svo og beið, þangað til fólkið kom heim um kvöldið frá kirkju; þá sagði vinnukonan frá því, sem fyrir sig hefði borið um daginn, og sýndi fólkinu klútinn, sem henni var gefinn; var hann svo fallegur, að enginn þóttist

slíkan sjeð hafa, og er sagt, hann hafi gengið milli höfðingskvenna á landinu. En reiðfólk það, sem vinnukonan sá, átti að hafa verið huldufólk úr Álfaborginni, og ætlað til kirkju í Kirkusteininn á Kækjudal.

3. Þórður á Þrastastöðum.

Þórður hjet maður; hann bjó á Þrastastöðum á Höfðaströnd í Skagafirði. Hann þótti nokkuð undarlegur í skapi. Það var einn vetur, að hann fór að heiman og ætlaði í kaupstað, en drífa var svo mikil, að mönnum þótti óratandi. Hann bar vörupoka og gengur nú ofan mýrar, því ekki er langt þaðan í Hofsós. Þegar hann er skamt kominn, villist hann, heldur þó áfram til kvölds; þá þykist hann sjá búðir svo háar, að furðu gegndi; gengur hann þangað; er þar ljós í gluggum. Hann gengur að einum, sjer þar fólk inni og heyrir hljóðfærasöng og sjer dansað. Hann gengur nú að dyrum og klappar upp á. Þá kemur fram í dyrnar maður á frakka og spyr hann, hvað hann vilji. Þórður sagði sem var um villu sína, og kveðst hann vilja fá sjer húsaskjól, ef þess væri kostur. Hinn kvað það til reiðu, »og fylg þú mjer inn með vörupoka þinn. Skal jeg versla við þig á morgun, og mun þjer ekki verra þykja en í Hofsós«. Þórður trúði varla sjálfum sjer og hjelt hann sig væri að dreyma. Nú leiðir frakkamaðurinn Þórð í stofu, þó hann væri ekki tígulega búinn; var þar margt fólk, kona, börn og hjú; var það alt skrautlega búið, sat við söng og gleði. Frakkamaður eða húsráðandi mælti

til konu sinnar lágt, en þó svo, að Þórður heyrði: »Hjer er kominn maður, lúinn og viltur, og þarf hressingar við. Gerðu honum eitthvað gott, heillin mín«. Hún kvað hann bágt eiga, stóð upp brátt, og sækir honum mat, bæði mikinn og góðan. En húsráðandi kemur með flösku og staup tvö, skenkir á, drekkur annað sjálfur, en biður Þórð drekka hitt. Hann gerir það. Þykist hann ei smakkað hafa jafngott vín á æfi sinni. Þar var skemtan hin mesta, og leiddist Þórði ekki, en kynlegt þótti honum æfintýri sitt. Fær hann nú hvert staupið af öðru; tekur hann að verða drukkinn. Síðan fékk hann gott rúm, og svaf af um nóttina. Um morguninn fekk hann líka mat og vín enn betra en um kvöldið. Síðan gengur húsráðandi með honum út og býður honum að höndla við sig. Þórður þiggur það. Ganga þeir í búðina; er þar allskonar varningur. Þórður leggur inn vörur sínar; tók kaupmaður þær góðum helmingi betur en vani var til í Hofsós. Þórður tók nú korn í poka sinn og ljereft og ýmislegt kram, sem hann þurfti; var það alt með helmingi betra verði en hann hafði vanist, og er hann var búinn, gaf kaupmaður honum sjal handa konunni og brauð handa börnunum. Sagði, að hann skyldi njóta þess, að hann hefði hjálpað syni sínum úr lífsháska. Þórður hjelt það ekki verið hafa. Kaupmaður sagði það þó verið hafa. »Þú varst einu sinni staddur undir Þórðarhöfða með fleiri mönnum ungum. Þið láguð eftir byr og ætluðuð fram í Drangey. Þeir fóru að leika sjer að steinkasti og hæfa þar í klett, en sól-

skin var heitt; hafði sonur minn lagst til hvíldar undir klettinn, því hann var lúinn og hafði vakað um nóttina. Þú bannaðir mönnunum steinkastið og kvaðst það óþarfa-gaman. Þeir hættu að vísu, en höfðu þig að skimpi fyrir tiktúrur þínar, og kváðu þig jafnan undarlegan verið hafa. En hefðir þú ekki þetta bannað, mundu þeir hafa drepið son minn«. Að svo mæltu fór Þórður að búa sig á stað; var þá bjart veður. Kvaddi nú Þórður fólkið alt, en kaupmaður gekk með honum á veg og bað hann síðan vel fara, og snýr heim síðan. Þórður heldur nú leiðar sinnar. En er hann leit við til kaupstaðarins, sa hann ekkert, nema Þórðarhöfðann, skamt frá sjer; furðaði hann sig mjög og gekk nú heim, fann konu sína, sagði henni frá og sýndi henni varninginn og fær henni sjalið. Hún gladdist við alt þetta og þakkaði manni sínum gjöfina. Varningur Þórðar gekk víða til sýnis, og hafði slíkur aldrei sjest hjer á landi, og þó víðar væri leitað. Aldrei sá Þórður kaupmanninn nje nokkuð af því fólki síðan. En af varningnum átti hann til sýnis alla sína æfi.

4. Kaupamaðurinn og ljáspíkin.

Einu sinni fór maður sunnan af Suðurnesjum norður í land í kaupavinnu. Hann fekk ákaflega mikla þoku, þegar hann kom norður á heiðarnar, svo hann viltist. Gerði þá hret og kulda. Lagðist nú maðurinn fyrir, og tjaldaði þar sem hann var kominn. Tekur hann síðan upp nesti sitt og fer að borða. En á meðan hann er að því, kemur inn

rakki mórauður í tjaldið, og er mjög hrakinn og sultarlegur. Sunnlendingurinn undraðist, að þar skyldi koma til hans hundur, er hann átti engra dýra von. Svo var rakkinn ljótur og undarlegur, að honum stóð stuggur af; eigi að síður gaf hann honum þó svo mikið af nesti sínu, sem hann vildi. Át hvolpurinn gráðuglega, og fór síðan burtu og hvarf út í þokuna. Maðurinn skifti sjer ekki af þessu, en fór að sofa, þegar hann var búinn að borða, og hafði hnakkinn undir höfðinu. Þegar hann var sofnaður, dreymdi hann, að kona kom inn í tjaldið. Hún var mikil vexti og hnigin á efra aldur. Hún segir: »Jeg þakka þjer, maður minn, fyrir hana dóttur mína; en ekki get jeg launað þjer fyrir hana sem skyldi. Þó vil jeg, að þú þiggir af mjer ljáspíkina þá arna, sem jeg legg undir hnakkinn þinn. Jeg vona, að hún verði þjer að góðu gagni, og mun hún eins bíta, hvað sem fyrir verður. Aldrei skaltu eldbera hana, því þá er hún ónýt, en brýna máttu hana, ef þjer þykir þess þurfa«. Síðan hvarf konan burt. Þegar maðurinn vaknaði, sá hann, að upp var ljett þokunni og albjart. Sól var hátt á lofti. Varð þá manninum fyrst fyrir að taka hesta sína og búast á stað. Tekur hann þá saman tjaldið og leggur á hestana. En þegar hann tók upp hnakkinn sinn, sá hann þar undir ljá, svo sem hálfsleginn og all-liðlegan, en þó ryðgaðan. Man hann þá eftir draumnum, og hirðir spíkina. Fer hann svo á braut, og gengur vel. Finnur hann bráðum veginn, og heldur hið skjótasta til bygða. En þegar hann kom norður, vildi enginn taka hann; því allir

voru þá búnir að fá sjer nóg kaupafólk, og líka var þá nærri því liðin vika af slættinum. Hann heyrir þá sagt, að þar sje kona ein í sveitinni, sem engan kaupamann hafi tekið. Hún var auðug að fje, og þótti hún margt kunna. Hún var ekki vön að taka kaupafólk, og byrjaði aldrei sláttinn fyr en viku og hálfum mánuði á eftir öðrum, og þó var hún jafnan eins fljótt búin með tún eins og aðrir. Þá sjaldan hún hafði tekið kaupamenn, hjelt hún þá ekki nema eina viku, og galt engum kaup. Sunnlendingnum var nú vísað til þessarar konu og sagt frá siðum hennar. Og af því hann fekk hvergi vinnu, fór hann til hennar og bauðst að slá hjá henni. Hún tók því vel, og kvaðst mundu lofa honum að vera eina viku. »En ekki geld jeg þjer kaup«, segir hún, »nema þú sláir svo mikið alla vikuna, að jeg geti ekki rakað ljána upp á laugardaginn«. Þetta þótti honum góður kostur, og fór nú að slá. Tók hann þá spíkina, álfkonunaut, og fanst honum hún bíta vel. Aldrei þurfti hann að brýna, og svona sló hann í samfleytta 5 daga. Þótti honum hjer gott að vera, og var konan góð við hann. Einu sinni varð honum gengið út í smiðju. Þar sá hann ógrynni af orfum og hrífum, og ljáabunka stóran. Furðaði hann sig á þessu, og þótti konan ekki vera á hjarni með amboð. Á föstudagskvöldið fór hann að sofa, eins og hann var vanur. Dreymdi hann þá um nóttina, að álfkonan. sú sem gaf honum ljáinn, kom til hans og sagði: »Mikil lja er nú orðin hjá þjer, en eigi mun konan, húsmóðir þín, verða lengi að skara henni saman, og þá rekur hún þig

burt, ef hún getur náð þjer á morgun. Þú skalt því ganga í smiðjuna, ef þú heldur, að ljáin ætli að þrjóta, og taka svo mörg orf, sem þjer líst, og binda ljái í þau og bera þau út í teiginn hjá þjer, og reyna hvernig þá fer«. Þegar álfkonan hafði þetta mælt, fór hún burt, en kaupamaður vaknaði og reis á fætur. Fór hann þá að slá. Um miðjan morgun kemur konan út, og hefir hún þá 5 hrífur með sjer. Hún segir: »Mikil er ljáin orðin, og meiri en jeg hugsaði«. Lagði hún þá hrífurnar til og frá í teiginn, og fór að raka. Það sá kaupamaður, að mikið rakaði konan, en eigi rökuðu hrífurnar minna, og sá hann þó engan. Þegar leið fram að miðjum degi, sá hann, að ljáin ætlaði að þrjóta. Gekk hann þá í smiðjuna, tók þar orf nokkur og batt í ljái. Síðan gekk hann út aftur á völlinn, og stráði orfunum til og frá með óslægjunni. Fóru þau þá öll að slá, og stækkaði þá bletturinn óðum. Gekk þetta allan daginn til kvölds, og þraut ekki ljáin. En þegar kvöld var komið, gekk konan heim og tók hrífur sínar. Bað hún þá kaupamann koma heim líka og bera með sjer orfin. Sagði hún, að hann kynni meira en hún hefði hugsað, og skyldi hann njóta þess og vera hjá sjer svo lengi, sem hann vildi. Varð hann svo hjá henni um sumarið, og kom þeim vel saman. Heyjuðu þau vel, og fóru þó í hægðum sínum. Um haustið galt hún honum kaup geysimikið, og fór hann suður með það. Sumarið eftir var hann og hjá henni, og svo mörg sumur, sem hann fór í kaupavinnu. Síðar meir reisti hann bú á Suðurnesjum, og þótti jafnan hinn besti dreng-

ur Hann var besti sjómaður, og mesti dugnaðarmaður til hvers, sem hann gekk. Hann gekk ætíð einn að slætti, og hafði aldrei annan ljá en spíkina, álfkonunaut. Þó var hann jafnan eins fljótur og aðrir að slá tún sitt, en ekki hafði hann annað gras en túnið, eins og þar er tíðast. Eitt sumar bar svo við, að hann var róinn til fiskjar. Þá kom nábúi hans til konu hans, og bað hana að ljá sjer ljá til að slá með; því hann sagðist hafa brotið spíkina sína, og var ráðalaus. Konan fór að leita hjá manni sínum, og fann spíkina góðu, en engan ljá annan. Hún ljær bóndanum spíkina, en tekur honum vara fyrir að eldbera hana; því það sagði hún að maður sinn gerði aldrei. Hann lofaði því, og fór heim. Batt hann spíkina í orfið, og fór að slá, en náði engu hári af með henni. Reiddist þá bóndi, og brýndi spíkina, en það dugði ekki. Fór hann þá í smiðju, og ætlaði að dengja spíkina; því hann hugsaði, að ekki væri mikið í húfi, þó hann eldbæri spík þessa. En undir eins og hún kom í eldinn, rann hún niður, sem vax, og varð að gjalli einu. Fór þá bóndi og sagði konunni hvar komið var. Varð hún þá hrædd; því hún vissi, að þetta mundi manni sínum líka stórilla, þegar hann vissi það. Það varð og. Þó er þess eigi getið, að hann ljeti það lengi á sig fá, en samt sló hann þá konu sína fyrir tiltækið, og bar það ekki við hvorki fyr nje síðar.

5. Sýslumannskonan á Bustarfelli.

Að Bustarfelli í Vopnafirði var einu sinni sýslumaður, ríkur og stórættaður. Hann var kvongaður

og átti rausnarbú mikið. Sá var siður á Bustarfelli, að fólkið lagðist til svefns á vetrum, áður en ljós var kveikt í baðstofu, og rjeð kona sýslumannsins því altjend, hvað lengi var sofið. Kveikti hún sjálf ljós og vakti fólkið. Það var einhverju sinni, að konan vaknar ekki, sem hún var vön, og fer vinnufólkið á fætur og kveikir. Vill ekki sýslumaður láta vekja hana; segir hann, að hana muni dreyma, og skuli hún njóta draumsins. Og er langt er liðið á nótt, vaknar hún loksins og varpar all-mæðilega öndinni. Segir hún þá draum sinn, að henni þykir maður hafa komið að sjer og beðið sig upp standa og fara með sjer. Hún gerði það, og fer hann með hana nokkuð frá bænum og að steini einum stórum, sem stóð í landeign Bustarfells og hún þekti. Maðurinn gengur þrisvar rjettsælis kring um steininn; og sýnist þá konunni hann verða að litlu, en skrautlegu húsi. Leiðir hann svo konuna inn í húsið, og er þar alt fagurlega um búið. Þar sjer hún, að kona liggur á gólfi og er mjög þunglega haldin. Kerling ein var og í húsinu, en ekki fleira manna. Maðurinn bar þá upp erindi sitt við konu sýslumanns og biður hana að bjarga konu sinni, sem liggi á gólfi, og muni deyja, nema hún njóti að fulltingis menskra manna. Sýslumannskonan gengur þá að sængurkonunni og segir: »Jesús góður hjálpi þjer«. Við þessi orð brá svo, að konan verður bráðum ljettari, og aflar það þeim öllum hinnar mestu gleði. Það sjer sýslumannskonan, að eftir það hún nefndi Jesú nafn, skreiðist kerling ofan og sópar sem vandlegast innan alt húsið, og ímyndar

sýslumannskonan sjer, að kerlingu hafi lítið þótt hreinkast híbýlin við það nafn. Nú er tekið til að lauga barnið, og skal sýslumannskonan verða fyrir þeim starfa. Fær sængurkonan henni bauk með smyrslum í, sem hún á að bera í augu barnsins, um leið og hún laugar. Þetta gerir sýslumannskonan, og ætlar, að smyrsl þessi muni heilnæm. Dettur henni í hug að bera þau í augu sjer, en þorir það þó ekki fyrir fólkinu. Þó getur hún með lagi og svo enginn sá brugðið fingurgóminum í hægra auga sitt. Er svo lokið lauguninni, og býst sýslumannskonan til heimferða. En að skilnaði gefur sængurkonan henni dúk mjög dýran; var hann úr guðvef og allur gullofinn. Gengur svo maðurinn með sýslumannskonunni út úr húsinu, og er þau komu út, gengur hann þrisvar rangsælis kring um húsið, og verður það þá aftur að steini. Fylgir hann konunni síðan aftur heim að Bustarfelli, og skilur þar við hana. Tekur nú sýslumannskonan dúkinn undan höfði sjer, og sýnir til jartegna um sögu sína. Þóttist enginn slíkan grip sjeð hafa af samri tegund, og er svo sagt, að dúkur þessi sje enn hafður að altarisklæði við kirkju þá, sem Bustarfell á kirkjusókn að.

En frá sýslumannskonunni er það að segja, að hún fann þá breytingu á hægra auga sínu, sem hún hafði borið smyrslin í, að nú sá hún með því alt, sem gerðist bæði í jörðu og á. Er svo sagt, að nálægt Bustarfelli sjeu klappir miklar og björg stór. Sá nú sýslumannskonan, að þetta var raunar öðruvísi en sýndist, og að þetta voru alt bæir, hús

og þorp stór; var það alt fult af fólki, sem hafði alt atferli sem annað fólk, sló og rakaði og yrkti tún og engjar. Það átti naut, sauði og hesta, sem alt gekk innan um annan búsmala, og eins fólkið. Það gekk með öðru fólki og vann það, sem því sýndist. En enginn sá það, nema sýslumannskonan; tók hún eftir því, að þetta fólk var miklu verkhygnara og veðurglöggara en alt annað fólk; breiddi það ekki, þótt á væri brakandi þerrir. Tók sýslumannskonan eftir því, að þá kom ætíð þerrir, þegar það breiddi, en rigning, ef það breiddi ekki, en aðrir breiddu, og svo var um annan verknað. Tók sýslumannskonan mjög eftir því búnað og verklag, og þótti henni sjer það alt að góðu verða. Liðu svo fram nokkrir tímar.

Það var einhverju sinni, að sýslumannskonan kemur í kaupstað. Og er hún kemur í krambúð, sjer hún, að kona sú, er hún sat yfir forðum, er fyrir innan búðarborðið. Hefir hún tínt saman og hlaðið í fang sjer ýmislegu, sem fágætast var af kramvöru hjá kaupmönnum. Það sjer sýslumannskonan, að enginn veiður var við konu þessa, nema hún. Hún gengur því að borðinu, og segir mjög vingjarnlega: »Og við sjáumst þá hjerna aftur«. Huldukonan snýr sjer við mjög reiðulega og hrækir í hægra augað á sýslumannskonunni, en mælti ekki orð. En svo brá við, að sýslumannskonan sá ekki huldukonuna upp frá því, og ekkert framar en hún hafði sjeð, áður en hún bar smyrslin í hægra augað á sjer.

6. Álfkonan í Ásgarðsstapa.

Í Hvammssveit í Dalasýslu er bær sá, er Ásgarður heitir. Stendur hann skamt frá sjó undir fjallshíð einni fagurri. Með sjónum liggur grund ein, sljett og fögur. Fyrir ofan grundina er flói mikill, og liggur hann upp undir bæinn í Ásgarði. Upp úr miðjum flóanum stendur stapi mikill, og er hann kallaður Ásgarðsstapi. Það var gamalla manna mál, að þar byggi álfafólk, enda þóttust menn oft verða varir við það. Einhvern tíma bjó í Ásgarði bóndi nokkur, ungur að aldri og atgerfismaður hinn mesti. Hann átti unga konu; var hún kvenskörungur mikill og fríð sýnum. Á aðfangadagskvöld jóla var hún eitt sinn einsaman frammi í búri, og skar niður hangikjöt, sem hún ætlaði að skamta heimilisfólkinu, sem enn er títt í sveitum um það leyti ársins. Meðan hún var að þessu, kom til hennar ókunnugur maður, tekur í hönd hennar og leiðir hana út, og alla leið ofan að Ásgarðsstapa. Stapinn var opinn, og gengu þau þar inn. Kona lá þar á gólfi og var þungt haldin. Hinn ókunni maður leiðir konuna að rúmi hennar og mælti:»Þetta er konan mín, og liggur hún í barnsnauð; láttu sjá og reyndu til að hjálpa henni«. Konan fer um hana höndum, og innan stundar verður hún ljettari. Þegar barnið var fætt, laugar konan það og reifar síðan. Fær huldukonan henni þá stein, svartan að lit, og býður henni að strjúka honum um augu barnsins. Hún gerir svo, en bregður honum um leið á annað auga sitt, svo ekki bar á. Henni þykir þá undarlega við bregða;

því nú sjer hún með því auganu alla hluti í jörðu og á, og ekki síður anda en menn. Að því búnu tekur álfamaðurinn í hönd henni og leiðir hana upp undir Ásgarðstún. Að skilnaði þakkar hann henni liðsinni sitt með mörgum fögrum orðum og biður hana, að hann megi vitja hennar aftur, ef sjer liggi á, og segir henni, að hún skuli fara snemma á fætur morguninn eftir, og muni hún þá finna kistil á bæjarkampinum; í honum muni vera kvenbúningur, sem hún skuli eiga, og vera í jóladaginn eða nýársdag, hvorn daginn sem messað verði í Ásgarði. Að svo mæltu skilja þau.

Konan kemur nú heim, og lætur ekki á neinu bera; rís hún úr rekkju um morguninn, áður en nokkur vaknar; var þá kistill á bæjarkampinum og í honum kvenfatnaður, skrautlegur mjög, svo að hún hafði engan slíkan sjeð. Um daginn var messað í Ásgarði, og varð öllum starsýnt á skrúða þann hinn fagra, sem hún var í.

Samfleytt 10 ár eftir þetta hvarf hún á hverju ári, hjer um bil hálft dægur, og stundum heilt, og vissi enginn, hvað af henni varð. Bóndi gekk oft á hana og bað hana að segja sjer, hvert hún færi; en þess var ekki kostur, hún sagðist engum segja það. Svo bar til eina nótt, að húskarl bónda í Ásgarði gat ekki sofið. Hann heyrir þá, að komið er á glugga þann, sem var yfir hjónarúminu, kallað til konunnar og hún beðin að koma skjótt; því nú sje konan sín lögst á gólf, og segi sjer þungt hugur um. Konan bregður við skjótt, klæðist hljóðlega, og fer svo fram úr baðstofunni. Bóndi saknar henn-

ar um morguninn og verður hvert við. Allir klæðast skjótt, en þegar þeir koma út, sjá þeir, hvar hún kemur gangandi neðan úr flóa. Þegar hún kemur heim, er hún grátin mjög. Hún segir þá upp alla söguna, að hún hafi á hverju ári verið sótt til konunnar í stapanum, en nú hafi hún dáið af barnsförum.

Svo bar til nokkurum árum síðar, að kona þessi var stödd vestur í Stykkishólmi; var þar þá kaupstefna fjölmenn. Hún þekkir þar álfamanninn úr Ásgarðsstapa. Verður hún þá of bráð á sjer og segir: »Þú ert þá hjerna«. Hann gengur þegjandi að henni og rekur fingur sinn í auga hennar hið skygna, er hún sá alt með, og frá þeirri stundu var hún blind á því, og iðraði mjög síðan ógætni sinnar. En auðnukona hin mesta var hún alla æfi.

7. Skafti læknir Sæmundsson.

Skafti hjet maður; hann var Sæmundsson; Guðríður hjet móðir hans; þau bjuggu í Bóndhól á Mýrum, er þessi saga gerðist. Skafti var á ungum aldri, og var hann hafður til smala á sumrum og annars, þegar veður var gott. Það var eitt vor, er hann var 7—9 vetra, að hann var látinn smala lambám, er stíað var; er það vani í sveitum, að fara snemma á stekkinn á morgnana, til að mjólka ærnar og hleypa lömbunum úr stíunni. Skafti var árrisull mjög og fór á fætur á morgnana til þess, en fjekk aftur leyfi hjá foreldrum sínum til að leggja sig fyrir, er hann kom af stekknum, meðan móðir hans var frammi við matseld. Einn morgun var

það, sem oftar, að hann lagði sig fyrir í öllum fötum, en móðir hans var frammi við; þetta var milli miðmorguns og dagmála. Litlu síðar sá móðir hans, að hann gekk fyrir búrdyrnar, fram bæjargöngin; hugði hún, að hann mundi ekki hafa getað sofnað, og hefði farið eitthvað út. Hún veitti því svo ekki frekari eftirtekt. Þegar býsna tími var liðinn, verður hún þess vör, að hann gengur aftur inn í baðstofuna, og þótti henni honum hafa dvalist vonum lengur úti; gaf hún sig ekki að því, fyr en hún fer alfarið inn í baðstofuna, og sefur Skafti þá, og liggja skórnir hans, eins og hún átti von á, fyrir framan rúmstokkinn, en hann hafði lagt hægri hönd sína ofan á fötin, og var storkin blóðrák á skakk yfir alla efstu köglana á hendinni. Hún gerir sjer ekkert far um það meira, er hún sá, að blóðið var storkið. Þegar hann vaknar, spyr hún hann, hvernig standi á blóðinu á hendinni á honum, eða hvort hann hefði meitt sig. Hann kvað nei við því, og sagðist ekkert vita til þess, en þá varð hann og þess var, að höndin var öll blóðstorkin innan. En með því Skafti var snemma skynsamur piltur, sagði hann, er hann hafði setið þegjandi um stund: »Vera má, að blóð þetta standi í einhverju sambandi við draum minn áðan«. Segir hann þá frá því, að sjer hafi þótt heldur öldruð kona koma til sín í svefninum, með skaut á höfði, og biðja sig að ganga með sjer. Hann kvaðst hafa gert það, og er þau voru komin skamt úr túni á Bóndhól, hafi orðið fyrir þeim húsabær lítill, er hann hefði ekki þekt; þar hefði konan beðið hann að ganga inn, því hún ætlaði að

biðja hann að hjálpa dóttur sinni, sem lægi í barnsnauð. Skafti gekk inn með henni og kom í baðstofu; þar var pallur í báðum endum, og 3 rúm á öðrum pallinum, en eitt á öðrum. Í því rúmi lá stúlka og hljóðaði við. Þegar þangað er komið, segist pilturinn ekkert kunna til slíkra hluta, því hann sje barn. Konan kvað hann mundu lítils við þurfa. Tekur hún svo hægri hönd Skafta og leggur hana á líf stúlkunnar. Greiðist svo skjótt hagur hennar, að hún fæddi barnið þegar. Síðan fylgir hin aldraða kona Skafta út og þakkar honum hjálp sína með mörgum fögrum orðum, en kvaðst vera of fátæk til að launa honum hana sem vert væri. »En það læt, jeg um mælt«, segir hún, »að þjer skulu jafnan vel hepnast lækningar«. Eftir það hvarf hún honum sjónum og bær hennar. Þóttust menn þá skilja, hvernig blóðið var komið á hönd drengsins, og að þetta hefði verið álfkona. Ummæli álfkonunnar þóttu rætast, því jafnan var Skafti talinn heppinn læknir, er hann eltist, og ekki var hans svo vitjað til nokkurrar sængurkonu, að hann gæti ekki hjálpað. Skafti hafði fjóra um tvítugt, er hann kom til Reykjavíkur, og var hann þar síðan til dauðadags. Skafti, sonur hans, var og heppinn læknir og hafði mikið álit á sjer. Hann sagði frá sögu þessari, eftir því sem amma hans hafði sagt honum ungum. Hann ljetst í Reykjavík um 1870.

8. Álfkona fæðir í híbýlum manna.

Í þá tíð, sem Grímur (Grímólfur) prestur Bessason var ritari hjá Jóni Arnórssyni, er var settur

til aðstoðar Hans Wium, sýslumanni í Mið- og Suður-Múlasýslu (1769—1778), var það eitt kvöld í skammdeginu, að Grímur sat í rökkrinu niðri í herbergi sínu. Kona Jóns, er hjet Guðrún Skúladóttir, var vön að leggja sig fyrir í rökkrinu í þessu sama herbergi, og ætlaði hún þetta sama kvöld að gera eins, og gengur inn í herbergið. En er hún vill ganga að rúminu, varnar Grímur henni, og biður hana að bíða við, og gerir hún svo, en verður þó eigi neins vör. Að lítilli stundu liðinni segir Grímur að koma með ljós, og var það gert, því hann kvað einhvern vott vegsummerkj asjást mundu. Þegar ljósið kemur, lýsir hann í rúmið, og sjást þar þá þrír blóðdropar. Segist hann þá sjeð hafa konu koma inn í herbergið, og leiða aðra við hönd sjer, og hefði hún lagst upp í rúmið og alið þar barn, og þegar húsfreyja hefði komið inn, hefði staðið á kollhríðinni, og hefðu þetta verið tvær huldukonur.

9. Jón Árnason og huldukonurnar.

Um miðja 18. öld var sá maður uppi, er Jón hjet og var Árnason; hann var ungur og ógiftur, er þessi saga gerðist, og þá til heimilis hjá foreldrum sínum, sem bjuggu í Bárðardal; er svo sagt, að Jón væri eftirtektarsamur maður og skilríkur. Það var einhverju sinni, að Jón fór, ásamt fleiri mönnum, að grafa og flytja brennistein úr Fremrinámum, sem liggja í landsuður frá Mývötnum. Næsti áfangastaður við Fremrinámur heitir á Heilagsdal, og er þar jafnan áð, þegar komið er úr námunum. Segir ekki af ferð Jóns og þeirra fjelaga fyr en þeir

eru búnir aflúka störfum sínum í námunum, og komnir aftur á Heilagsdal í heimleið. Þar æja þeir hestum sínum og leggjast til svefns. En er þeir eru sofnaðir, dreymir Jón, að kona kemur að honum, mikil vexti og bláklædd. Hún biður hann upp standa og fara með sjer, og það gerir hann. En er þau höfðu farið um hríð, hugsar Jón með sjer, að þetta sje eitthvað ekki einleikið, og að betra sje að snúa aftur en að ver fari, og ætlar Jón að snúa aftur. En konan biður hann með mörgum fögrum orðum að fylgjast með sjer, og skuli hann það ekkert saka, heldur skuli það snúast honum til hinnar mestu gæfu. Jón situr fast við sinn keip, og skilur þar með þeim. En frá fjelögum Jóns er það að segja, að um morguninn, er þeir vakna, sakna þeir hans, og fara að leita að honum. Og er þeir höfðu leitað um hríð, kemur Jón hlaupandi á móti þeim. Spyrja þeir Jón, hvað hann hafi farið. En hann segir þeim ekkert um það. Fara þeir svo heimleiðis.

En er Jón hafði heima verið 2 eða 3 nætur, dreymir hann, að hin sama kona kemur að honum og fann hann í Heilagsdal. Er hún þá mjög reiðuleg og talar til Jóns á þessa leið: »Illa gerðir þú, Jón, er þú ekki vildir fara með mjer seinast. Skaltu vita, að jeg leitaði þín af heilum hug og í nauðsyn minni. Dóttir mín lá á gólfi og mátti ekki fæða, nema menskur maður færi um hana höndum, og hefðirðu orðið hinn mesti gæfumaður, ef þú hefðir leyst mig og hana af þessu vandkvæði, sem nú hefir dregið hana til dauða með miklum harmkvælum. Væntir mig, að þjer snúist hjer eftir flestir

hlutir til mótgangs og armæðu, og værirðu þó verra af- maklegur. Uni jeg illa við, nema þú berir einhverjar menjar samfunda okkar«. Eftir það gengur konan að Jóni, og tekur annari hendi um háls honum svo fast, að hann hrekkur upp, og sjer á eftir konunni, er hún hverfur á burtu. En Jón hefir fengið svo mikinn verk í hálsinn með bólgu og þrota, að hann ber ekki af sjer; fer honum einlægt versnandi, hverra bragða sem í er leitað, og ætla menn, að þetta mein muni draga Jón til dauða. En engum segir hann, af hverju það sje komið. Þriðju nótt dreymir Jón enn, að til hans kemur kona, bláklædd og heldur góðmannleg. Hún talaði til hans á þessa leið: »Illa ferst systur minni við þig, því eigi kunnir þú að vita, hvað undir bjó, er hún vildi fá þig með sjer til heimkynna sinna, og hefnist hún á þjer saklausum. Skaltu taka hest þinn á morgun, ef þú verður ferðafær, og ríða inn í Krosshlíð. Hún er að norðanverðu við Ljósavatnsskarð. Þar spretta allskonar grös, og er þú kemur að læk einum, innar en í miðri hlíðinni, þá farðu upp með læknum, til þess þú ert kominn vel upp í miðja hlíðina. Þar í hvammi einum vaxa grös þau, er þú skalt taka og leggja við mein þitt. Muntu þekkja grösin eftir minni tilvísan«. Eftir þetta hverfur konan. Og er Jón vaknar, hefir hann aldrei jafnaumur verið. Hann skreiðist samt á bak hesti sínum, og ríður hann inn í Krosshlíð; finnur hann grösin eftir tilvísan konunnar. Og er hann hefir lagt þau við hálsinn, dregur jafnskjótt úr allan verk. Er þar skjótast frá að segja, að Jón varð

á fám dögum jafngóður og lifði lengi þar á eftir. En jafnan þótti hann heldur mótlætismaður vera, og er svo sagt, að Jón segði ekki þessa sögu, fyr en á efri árum sínum.

10. Arnljótur huldumaður og stúlkan.

Einhvern tíma var unglingsstúlka nokkur á vist með móður sinni, er var búandi ekkja og gætti fjár hennar. Einn morgun snemma gekk hún hjá hól nokkurum; stóð maður hjá hólnum með döpru bragði, og beiddi stúlkuna að hjálpa sjer og ganga í hólinn og fara höndum um konu sína í barnsnauð, því þá yrði hún ljettari. Nefndi huldumaður nafn sitt, og kvaðst heita Arnljótur. Ekki vildi stúlkan verða við bón hans. En um daginn, þegar hún hitti móður sína, sagði hún henni frá því, er fyrir hana hafði borið, og rjeð móðir hennar þá til þess, að hún yrði við bón huldumanns, ef hann leitaði oftar hins sama, og átaldi dóttur sína fyrir það, hvað óbónþæg hún hefði verið. Morguninn eftir leitaði huldumaður hins sama; en stúlkan synjaði. Hinn þriðja morgun kom hann enn, og kvað konu sína að fram komna. Ljet stúlkan þá til leiðast, og fæddi álfkonan þegar þrjú börn, en dó síðan. Stúlkan laugaði síðan börnin og reifaði þau, lagði þau öll í eitt rúm, las gott yfir þeim og signdi þau. En er hún ætlaði að snúa frá rúminu, hrasaði hún, svo hún fjell á eitt barnið og kramdi það til heljar. Arnljótur fylgdi henni síðan út, og kvað hana nú sjá, að betur hefði farið, ef hún hefði gert bón sína fyr, og slysalega hefði henni farið með barnið, en þó

gæfi hann henni ekki sök á því, þar eð það hefði verið óviljaverk. Gaf hann henni 3 gripi að skilnaði, og beiddi að heilsa móður hennar, og þakkaði hennar fyrir góðar tillögur sínar, því þegar stúlkan hafði neitað Arnljóti tvívegis, kvað hún hana ekki oftar skyldu koma fyrir augu sjer, ef hún neitaði í þriðja sinn. Litlu síðar hitti Arnljótur stúlkuna aftur, og bað hana ganga í hólinn með sjer og eiga sig, því ella dæju börnin í höndum sjer. Lagði hann mjög að henni, en hún aftók það í alla staði. Nokkru seinna kom ókunnugur maður til þeirra mæðgna, og falaði af þeim gripina, er álfurinn hafði gefið þeim fyr, og bauð aðra glæsilegri í staðinn. En stúlkan aftók það, og kvaðst ekki láta þá gripi af hendi, er Arnljótur sinn hefði gefið sjer. Daginn eftir hitti Arnljótur stúlkuna enn, þar sem hún var að rífa hrís. »Vel gerðir þú«, sagði hann, »að þú fargaðir ekki gripum þeim, er jeg gaf þjer, og sýndir þú í því trygð þína við mig. Gjörðu nú, sem jeg bið þig, og kom með mjer og búðu hjá mjer; skal þig þá ekkert skorta og ekkert að þjer ganga«. Þessu neitaði stúlkan þverlega. Þá mælti álfamaður: »Þverlynd ertu, og svo muntu fleirum reynast, en ekki skaltu hafa betra af því, og muntu auðnulítil upp frá þessu, en jafnan skal þeirri konu borgið, er þú situr yfir, og af því skaltu jafnan hafa uppeldi þitt«. Síðan hvarf huldumaðurinn. Þegar stúlkan kom heim, var móðir hennar og gripirnir horfnir, og hafði Arnljótur numið þau burt til sín; en ummæli Arnljóts urðu að áhrínsorðum; var

stúlkan auðnulaus og eirði hvergi, en atkvæða-yfirsetukona.

II. Huldufólkið í álfaborginni hjá Jökulsá.

Á Jökulsá í Borgarfirði bjó bóndi; eitt haust var honum sendur ómagi, og var það stúlka. Hana hjelt hann í þrjú ár, og fór ærið illa með hana, ljet hana þola erfiði og sult. Á nýársdag hið fjórða ár fara hjónin til kirkju, og skipar bóndi henni að vanda að hirða fje í húsin um kvöldið; en engan mat fekk hún. Rekur hún fjeð í móann, sem er fyrir utan Jökulsárbæinn, en fer að bera hey á garða. Meðan hún er að því, brast á veður, og ætlaði hún að ná fjenu. En er hún kom á mýrina fyrir framan álfaborgina, mætti hún manni, sem segir hún skuli koma með sjer, því þetta sje hið mesta hættuveður. Ljet hún að orðum hans og fór með honum í álfaborgina. Þegar hún kom þar inn, sá hún þokkaleg híbýli, en ekki aðra menn en kerlingu, sem sat á hápalli. Karlmaðurinn vísar henni til sætis, og þá fór kerling ofan, og kom aftur með kjöt á diski og grjón í aski. Stúlkan krossar sig, tekur síðan til matar; en er hún er mett, tekur kerling leifarnar og segir: »Ekki þurftirðu að krossa þetta, ólukku kindin«. Þar var stúlkan um nóttina. Um morguninn fór Jökulsárbóndinn að leita fjár síns, og fann hann það veðurbarið og illa til reika. Seint um daginn fór stúlkan heim, og er bóndi sá hana, varð hann ófrýnn, átaldi hana harðlega, og ljet hana nú nær engan mat fá. Samt fitnaði hún óðum, og vissi enginn, hvað því ylli. Eitt sinn kom

bóndi í fjárhús til hennar, og fann þar hjá henni sauðarhupp. Reiddist þá bóndi, skeytti á henni skapi sínu, og kallaði hana þjóf. Um sumarmálin hvarf hún. Ljet þá prestur safna mönnum; leituðu þeir, og fanst hún ekki. Seinna sagði kona, sem var á Bakka, að hún væri í álfaborginni, því hún hefði verið hjá henni fjórum sinnum í barnsburðarnauð. Sagði hún hana lifa þar vel ánægða.

12. Grímsborg.

Norðanvert við túnið í Ketu á Skaga stendur klettaborg ein há og þvergnýpt; hún er kölluð Grímsborg. Þar á jafnan að hafa búið huldufólk í borginni, og hver verið nefndur Grímur, er þar rjeð fyrir. Var það sögn gamalla manna á Skaga, þeirra er nú eru fyrir skömmu andaðir, að í þeirra tíð byggju fjórir huldumenn í borginni, tveir karlar og tvær konur, og gengi jafnan tvent senn heim að Ketu og hlýddi tíðum, þá er þar væri messað, en tvent sæti heima.

Einn tíma er sagt, að væru harðindi mikil á Skaga, svo að lægi við mannfelli af hungri. Þá var það einn dag um vorið, sem oftar, að leið bóndans í Ketu lá fram hjá borginni; varð honum þá ljóð af munni og kvað:

»Láttu reka reyður,
ríkur, ef þú getur,
brátt undir björgin ytri,
Borgar-Grímur, á morgun«.

Þá var svarað úr borginni og kveðið:

»Reki reyður að landi
rjett að Ketusandi,
heljar bundin bandi,
til bjargar lýð þurfandi«,

En um morguninn eftir var rekinn reyðarhvalur mikill undir Ketubjörgum, og varð þar mörgum manni gagn að.

Önnur Grímsborg er innar á fjallinu vestan megin Laxárdals; það er í landi þeirrar jarðar, er Hafragil heitir. Í þeirri borg hefir verið hrísrif gott. En sú trú hefir legið þar á, að eigi mætti rífa í borginni, fyrir því, að þá ætti sá að verða fyrir einhverjum skaða, er rífa ljeti, gripatjóni, eldsvoðar, eða öðru þesskonar.

13. »Legg í lófa karls, karls«.

Það var á einum bæ, að börn voru úti hjá hól nokkurum að leika sjer; var það eitt stúlkubarn ungt, og tvö piltbörn eldri. Þau sáu holu í hólnum. Þá átti þessi stúlka, sem yngst var af þeim, að hafa rjett inn í holuna höndina, og sagt að gamni sínu, eins og barna er háttur til: »Legg í lófa karls, karls, karl skal ekki sjá«. Þá átti að hafa verið lagður stór svuntuhnappur gyltur í lófa barnsins. Þegar hin börnin sáu þetta, öfunduðu þau þetta barn; þá hafði hið elsta rjett inn hönd sína, og sagt hið sama, sem hið yngsta sagði, og ímyndað sjer, að það mundi hljóta eigi minna hnoss en hið yngsta hefði hlotið. En það lánaðist eigi; því þetta barn fekk ekkert, nema visnaða hönd sína, þá það tók hana út úr holunni, og varð svo meðan það lifði.

14. Tungustapi.

Í Eyrbyggju, seinasta kapítula, er sagt frá, að kirkja hafi verið flutt í Sælingsdalstungu, kirkjugarður grafinn og bein manna upp tekin, t. d. Snorra goða og Barkar digra; var það á dögum Guðnýjar húsfreyju í Hvammi, móður þeirra Sturlusona, því söguritarinn segir, að hún hafi verið við, og hefir eftir henni það, sem greint er um stærð beinanna. Sagan talar ekkert um, hvers vegna kirkjan var flutt úr stað, en á Vesturlandi gengur þessi saga um tilefnið til flutningsins.

Í gamla daga. fyrir mörgum hundruð árum, bjó mjög ríkur bóndi í Sælingsdalstungu; hann átti nokkur börn, og eru til nefndir tveir synir. Ekki vita menn, hvað þeir hjetu, og köllum vjer þá því Arnór og Svein. Þeir voru báðir efnilegir menn, en þó ólíkir. Arnór var hreystimaður og mikill fyrir sjer. Sveinn var hægur og spakur og enginn hreystimaður. Eftir því voru þeir mjög ólíkir í lund; Arnór var gleðimaður og gaf sig að leikum með sveinum þar úr dalnum, og mæltu þeir oft mót með sjer við stapa þann, er stendur niður við ána, andspænis bænum í Tungu, og kallaður er Tungustapi. Var það skemtun þeirra á vetrum, að renna sjer eftir harðfenni niður af stapanum, því hann er hár mjög, og niður á eyrarnar í kring; gekk oft mikið á með kall og háreysti kring um Tungustapa í rökkrunum, og var Arnór þar oftast fremstur í flokki. Sjaldan var Sveinn þar með. Gekk hann þá oftast í kirkju, er aðrir piltar fóru til leika; oft fór hann líka einförum, og dvaldi hann þá tíðum niður við Tungu-

stapa. Var það mál manna, að hann hefði mök við álfafólk, sem bjó í Stapanum, og nokkuð var það, að hverja nýársnótt hvarf hann, svo enginn vissi, hvað af honum varð. Oft kom Sveinn að máli við bróður sinn, að hann skyldi eigi gera svo mikla háreysti þar á stapanum, en Arnór gerði gabb að, og kvaðst eigi mundu vorkenna álfunum, þó hátt væri haft. Hjelt hann uppteknum hætti; en Sveinn varaði hann við því oftar, og sagði, að hann skyldi ábyrgjast, hvað af slíku hlytist. Það bar til eitt nýárskvöld, að Sveinn hvarf að vanda. Lengdist mönnum venju fremur eftir honum. Kvaðst Arnór mundu leita hans, og sagði hann mundu dvelja hjá álfum niður í Stapa. Gengur Arnór á stað, alt til þess er hann kemur að stapanum. Veður var dimt mjög. Veit hann ekki fyr til, en hann sjer stapann opnast á þá hlið, sem að bænum snýr, og ljóma þar ótal ljósaraðir; heyrir hann kveða við inndælan söng, og skilur hann af þessu, að á messu muni standa hjá álfum í stapanum. Kemur hann nú nær, og sjer, hvað fram fer. Sjer hann þá fyrir framan sig eins og opnar kirkjudyr, og fjölda manns inni. Er prestur fagurlega skrýddur fyrir altari, og eru margsettar ljósaraðir til beggja hliða. Gengur hann þá inn í dyrnar, og sjer, hvar Sveinn bróðir hans krýpur fyrir gráðunum, og er klerkur að leggja hendur í höfuð honum með einhverjum ummælum. Það hyggur Arnór, að verið sje að vígja hann einhverri vígslu; því margir skrýddir menn stóðu umhverfis. Kallar hann þá og segir: »Sveinn, kom þú, líf þitt liggur við«. Hrekkur Sveinn þá við, stendur upp

og lítur utar eftir; vill hann þá hlaupa móti bróður sínum. En í því kallar sá, er við altarið var, og segir: »Læsið kirkjudyrunum og hegnið hinum menska manni, er raskar friði vorum. En þú, Sveinn, hlýtur við oss að skilja, og er bróðir þinn sök í því. En fyrir það, að þú stóðst upp í því skyni að ganga til bróður þíns, og mattir hans ósvífna kall meir en heilaga vígslu, skalt þú niður hníga, og það örendur, næsta sinn, er þú sjer mig hjer í þessum skrúða«. Sá Arnór þá, að hinir skrýddu menn hófu Svein á loft, og hvarf hann upp um steinhvelfing þá, er yfir var kirkjunni. Kveður þá við drynjandi klukknahljóð, og í því heyrist þys mikill inni. Hleypur þá hver um annan þveran til dyra. Arnór hleypur þá, sem hann mátti, út í myrkrið heim á leið, og heyrir álfareiðina, þysið og hófasparkið á eftir sjer; heyrir hann, að einn í flokki þeirra, er fremstir ríða, kveður við raust og segir:

»Ríðum og ríðum,
það rökkvar í hlíðum;
ærum og færum
hinn arma af vegi,
svo að hann eigi
sjái sól á degi,
sól á næsta degi«.

Þusti þá flokkurinn milli hans og bæjarins, svo hann varð að hörfa undan. Þegar hann var kominn í brekkur nokkurar suður frá bænum og austur frá stapanum, gafst hann upp og hneig máttvana niður; reið þá allur flokkurinn á hann ofan, og lá hann þar eftir nær dauða en lífi.

Það er frá Sveini að segja, að hann kom heimeftir vökulok. Var hann daufur mjög og vildi engum segja um brottvist sína, en kvað nauðsyn að leita Arnórs. Var hans leitað alla nóttina, og fanst hann eigi, fyr en bóndi frá Laugum, er kom til óttusöngs að Tungu, gekk fram á hann þar í brekkunum, sem hann lá. Var Arnór með rænu, en mjög að fram kominn; sagði hann bónda, hvernig farið hefði um nóttina, eins og áður er frá sagt. Ekki kvað hann tjá að flytja sig til bæjar, því hann yrði eigi lífgaður. Andaðist hann þar í brekkunum, og heita það síðan Banabrekkur.

Aldrei varð Sveinn samur eftir þennan viðburð; hneigðist skap hans enn meir til alvöru og þunglyndis, en aldrei vissu menn hann koma nærri Álfastapa eftir þetta, og aldrei sást hann nokkuru sinni horfa í þá átt, sem stapinn er. Gaf hann sig frá öllum veraldar-umsvifum, gerðist munkur og gekk í klaustur á Helgafelli. Varð hann svo lærður maður, að enginn bræðra komst til jafns við hann, og svo söng hann fagurlega messu, að enginn þóttist jafnfagurt heyrt hafa. Faðir hans bjó í Tungu til elli. Þegar hann var gamall orðinn, tók hann sótt þunga. Það var nærri dimbildögum. Þá er hann fann, hvað sjer leið, ljet hann senda eftir Sveini út til Helgafells, og bað hann koma á sinn fund. Sveinn brá við skjótt, en gat þess, að vera mætti, að hann kæmi eigi lífs aftur. Kom hann að Tungu laugardag fyrir páska. Var þá svo dregið af föður hans, að hann mátti trauðlega mæla. Beiddi hann Svein, son sinn, að syngja messu á páskadag sjálf-

an, og skipaði að bera sig þá í kirkju; kvaðst hann þar vilja andast. Sveinn var tregur til þessa, en gerði það samt, þó með því skilyrði, að enginn opnaði kirkjuna, meðan á messu stæði, og sagði að þar á riði líf sitt. Þótti mönnum þetta kynlegt; þó gátu sumir þess til, að hann vildi enn sem fyr ekki sjá í átt, sem stapinn var, því kirkjan stóð þá á hólbarði einu hátt uppi í túninu, austur frá bænum, og blasti stapinn við kirkjudyrum. Er nú bóndi borinn í kirkju, eins og hann hafði fyrir mælt, en Sveinn skrýddist fyrir altari og hefur upp messusöng. Sögðu það allir, er við voru, að þeir hefðu aldrei heyrt eins sætlega sungið eða meistaralega tónað, og voru allir því nær höggdofa. En er klerkur að lyktum sneri sjer fram fyrir altari, og hóf upp blessunarorðin yfir söfnuðinum, brast á í einni svipan stormbylur af vestri, og hrukku við það upp dyr kirkjunnar. Varð mönnum hverft við, og litið utar eftir kirkju; blöstu þá við eins og opnar dyr á stapanum, og lagði þaðan út ljóma af ótal ljósaröðum, og þegar mönnum varð aftur litið á prest, var hann hniginn niður, og var þegar örendur. Fjelst mönnum mikið um þetta, og þar með að bóndi hafði einnig á sömu stundu fallið liðinn fram af bekk þeim, er hann lá á, gagnvart altari. Logn var fyrir og eftir stormbyl þennan, svo að öllum var augljóst, að um stormbyl þann, sem frá stapanum kom, var eigi sjálfrátt. — Var þá viðstaddur bóndi sá frá Laugum, er fundið hafði Arnór í brekkunum fyrri, og sagði hann þá upp alla sögu. Skildu menn af því, að það hefði komið fram, er álfabiskupinn

hafði um mælt, að Sveinn skyldi dauður hníga, er hann sæi sig næst. Nú þegar opinn var stapinn og hurð kirkjunnar hrökk upp, blöstu dyrnar hvorar á móti öðrum, svo að álfabiskupinn og Sveinn horfðust í augu, er þeir tónuðu blessunarorðin; því dyr á kirkjum álfa snúa gagnstætt dyrum á kirkjum menskra manna (nl. til austurs). Áttu menn hjeraðsfund um mál þetta, og var þá afráðið, að flytja skyldi kirkjuna niður af hólbarðinu, nær bænum, í kvos hjá læk nokkurum. Með því var bærinn milli stapans og kirkjudyra, svo aldrei síðan hefir presti þar verið unt að sjá frá altari gegnum kirkjudyr vestur í Álfastapa, enda hafa slík býsn eigi orðið síðan þetta var.

15. Piltur á glugga á álfabæ.

Einhverju sinni, snemma á þessari öld, var unglingspiltur á Götu í Súgandafirði, er Guðmundur hjet. Hann var smali. Hann sat yfir kindum og sofnaði á hól einum. Þegar hann var sofnaður, þótti honum, að sagt væri inni í hólnum: »Farðu í burtu af glugganum, svo að jeg sjái til; þú getur annarsstaðar verið en þar sem þú skyggir á mig«. Hann þóttist segja: »Jeg veit ekki til, að jeg skyggi á þig nje aðra«. Í þessu bili þótti honum, að stúlka ungleg kæmi út úr hólnum til sín og segja: »Stríddu ekki honum föður mínum; þú hefir ekki gott af því, að fara ekki í burt af glugganum«. Hann sagðist þá hafa viljað velta sjer í svefninum, úr þeim stað, er hann lá á, en þá hefði hún sagt: »Ekki skaltu gera það undir eins; jeg skal kenna þjer eitt

vers, áður en þú fer í burtu«. Hann þóttist segja, að hann gæti ekki lært það. Hún sagði: »Jú, þú getur víst lært það«. Hún mælti þá fram versið, svo hljóðandi:

Himneski friðar furstinn hæsti,
frelsarinn sálna útvaldra,
gef eg þig lofi í göfgun stærstri
greitt, meðan lifi um aldirnar;
en þegar lífið endast mitt,
ó guð, tak mig í ríkið þitt.

En í því hún endaði versið vaknaði hann og sá hana ganga frá sjer inn í hólinn; en hann stóð upp og kunni versið; gekk svo þaðan og svaf eigi oftar á þeim hól.

16. Álfakýrin.

Oft hafa sjest kýr í fjósum, sem huldufólk hefir átt, og á stundum margar. Það var einu sinni, að bóndi fór í fjós sitt á bæ einum á Vestfjörðum. Er hann kom í fjósið, sá hann, að grá kýr stóð á flórnum; hann sá, að hann átti ekki kúna. Bítur hann þá í eyrað á henni, svo að úr blæðir; varð kýrin þá hans; því hún fór eigi burt úr fjósinu.

Um nóttina dreymdi konu hans, að henni þótti kona til sín koma, og segja: »Illa gerði bóndi þinn, að marka kú mína sjer til eignar. Nú er jeg bjargarlaus fyrir mig og börn mín. Jeg átti ekki aðra kú, er mjólkað hefði í vetur. En þín skal hann þó njóta, að honum skal ekki mein að verða, þó með því móti, að hann gefi mjer einn hlut af skipi sínu í vetur, hvert sinn er hann rær, til kross-

messu, og láti hann vera út af fyrir sig óslægðan, en jeg skal láta sækja hann«. Þessu játaði konan. »Líka vil jeg fá kálfinn undan kúnni, þegar hún ber«, segir huldukonan. Því játar og hin. Fer hún síðan burt. Konan segir manni sínum frá samtali huldukonunnar og sín í svefninum, og biður hann að bregða ekki út af því, er hún sagðist lofað hafa, »að hún skyldi hafa einn hlutinn hjá þjer, þegar þú rerir, til krossmessu, óslægðan«. Bóndi lofar þessu.

En þegar kýrin bar, hvarf kálfurinn þegar á burt; konan ljet allan veturinn annars máls mjólk kýrinnar á afvikinn stað; það var ávalt kvöldmjólkin. En á morgnana var hún alt af á burtu úr fötunni. Kýrin komst í 18 merkur, og hjelt því vel á sjer; undan þessari kú voru aldar margar kýr, og urðu flestar vænar; lifa og kýr af því kyni, að sögn manna þar vestra.

Bóndi fiskaði vel, er hann reri, um veturinn og vorið, svo að ekki hafði hann í annan tíma betur fiskað. Ljet hann ávalt skipshlutinn sjer, óslægðan, á kvöldin, er hann var búinn að skifta; en á morgnana var hann burtu; gekk svo til krossmessu. Daginn eftir krossmessu reri hann, og fiskaði vel; ljet hann þá skipshlutinn óslægðan í sama stað, er hann var vnaur að láta hann. En um morguninn var hann kyrr, eins og hann hafði við hann skilið um kvöldið; tók hann þá hlutinn til sín, og síðan úr því.

Nú var úti sá tími, er huldukonan tiltók að hafa hlutinn, enda vitjaði hún hans ekki framar, og þótt hún hafi sjeð hann í sama stað látinn, sem áð-

ur hafði gert verið, og vitað, að hann væri sjer ætlaður, þá vildi hún ekki snerta hann, þar eð sá tími var á enda, er hún hafði tiltekið að mega njóta hans.

17. Ló, ló mín, Lappa.

Það var á bæ einum fyrir vestan, að fjósamaðurinn fór um veturinn eftir vöku, eins og hann var vanur, í fjós að gefa kúm ábæti, áður en stúlkan fór út, sem mjólkaði. Þegar hann kom í fjósið, stóðu 4 kýr á flórnum; hann hjelt, að þetta væru kýrnar, er ættu að vera í fjósinu, og mundu þær hafa slitið sig allar. Maður þessi var skapstyggur í lund, og gætir nú einkis, þar eð hann reiddist. Hann tekur nú með harðneskju í eyrað á einni, og vill koma henni á bás, en hún var treg, og í bráðræði bítur hann í hrygginn á henni svo fast, að blóð sprakk út. En í þessum svifum kom stúlkan, sem átti að mjólka, í fjósið með ljós, og spyr, hvað á gangi; því að hún heyrði svæsin orð til mannsins, og umgang í fjósinu. Þegar ljósið skein í fjósinu, sá fjósamaður, að kýrnar voru á básunum, eins og þær áttu að vera, en engin fleiri í fjósinu en átti að vera, nema sú, er hann var að stíma við og hann hafði í reiði bitið í; henni var ofaukið. En hinar 3 voru burtu farnar. Stúlkan spyr, hverju þetta gegni. Hann kvaðst ekki vita það, og sagði henni frá, hvernig hefði staðið á, þegar hann hefði komið í fjósið, og hefði hann haldið, að það væru sínar kýr, er á flórnum hefðu staðið, og væru allar orðnar lausar; það hefði þá komið í sig gremja við

þær, og hefði hann því gripið þessa, er hann nú hjeldi í, og ætlað að koma henni á bás, en ekki getað það; en í básana kveðst hann ekki hafa gáð. »Þetta gerðir þú illa«, sagði stúlkan, »og er jeg hrædd um, að þú hafir ilt af þessu«. Fer hún síðan inn, og segir húsbóndanum frá; en húsbændum þeirra þótti þetta hafa mjög illa til tekist. Fer húsbóndinn nú í fjósið, og ávítar fjósamann fyrir þetta. Hann vildi láta kúna fara út úr fjósinu, en kom henni þaðan ekki; var hún síðan látin í bás, sem auður var. Þessi kýr var með fullu júgri og stóru; sagði hann stúlkunni að mjólka hana; en hún gat litlu náð úr henni. Síðan reyndi konan, og fór það á sömu leið, þar eð kýrin ólmaðist; gekk þetta í tvo daga, að litlu varð náð úr henni. En um kvöldið á hinum öðrum degi, er kýrin hafði þar verið, var konan sjálf í fjósi, eftir það er inn var farið, og hafði ekki ljós. Þegar hún hafði verið þar litla stund, heyrði hún, að farið var um dyrnar, og inn í fjósið, og upp í básinn til kýrinnar, og svo þaðan og út; en konan fór inn, og er mjólka átti, fór húsfreyja í fjós að mjólka; en er hún fór að mjólka þessa aðkomnu kú, ljet hún eins og hún hafði áður látið. Þá heyrði hún sagt á glugga fjóssins:

»Ló, ló mín, Lappa,
sára ber þú tappa,
það veldur því, að konurnar
kunna þjer ekki að klappa«.

Þá fór konan að klappa kúnni, og nefna nafni sínu, sem hún heyrði, að hún var nefnd í vísunni

af álfkonunni á fjósglugganum. Gat hún þá mjólkað hana, þar eð hún stóð þá kyrr, og mjólkaði mikið. Ekki er þess getið, að hjónin hafi sakað; en fjósamaðurinn varð lánlítill. Margar kýr höfðu komið af þessari kú, og var svo að orði kveðið, að þær væru af Löppu-kyni.

18. Konan á Breiðavaði.

Á Breiðavaði í Eiðaþinghá var kona ein, sem kom út seint um kvöld; og var þá tunglskin, og sá hún tvo menn koma að bænum. Hún sá, að annar þeirra benti á sig með fingri á hægri hendi, og fær hún þegar verk í annað augað, svo að hún varð að grípa fyrir það, og er hún leit upp aftur. sá hún engan mann. Gengur hún þá inn aftur En er hún kom inn í baðstofuhitann, elnaði henni svo verkurinn, að hún gat ekki sofnað um nóttina, og um morguninn var augað blátt og þrútið. Fór hún þá út að Eiðum til síra Gríms, sem þar var prestur, og sýndi honum þessa meinsemd. Sagði hún honum, að hún hefði sjeð huldumann af verra tægi. Hann fór með hana í kirkju, vígði messuvín, og ljet það drjúpa á augað; dró þá úr allan verk, og varð hún aftur heil heilsu sinnar.

19. Umskiftingurinn í Sogni.

Einu sinni var tvíbýli í Sogni í Kjós, og hjet annar bóndinn G.; hann átti son, sem ekki þótti vera með öllum mjalla. Hvorki lærði hann neitt til munns nje handa, nje hafðist að, en lá alt af í rúminu, og þótti vera í meira lagi matfrekur. Menn

gerðu sjer helst í grun um pilt þennan, að hann væri umskiftingur, en lengi var það fram eftir, að það þótti ekki fullvíst. Þegar piltur þessi var kominn um venjulegan fermingar-aldur, stóð svo á einu sinni um vetur, að alt fólk fór úr baðstofunni út til gegninga, nema þessi drengur; hann lá eftir í rúmi sínu, eins og vant var, og konan á hinu búinu, sem lá á sæng og barnið hjá henni; alt var þetta í sömu baðstofunni. Þegar fólkið var farið út, heyrði sængurkonan, að geispa mikla fór að setja að drengnum, svo henni fór að þykja nóg um, og kom í hana ónotahrollur af látunum í honum. Því næst heyrir hún, að hann fer að hafa umbrot í rúminu og teygja sig; verður hún þess þá vör þegar eftir, að hann er staðinn upp í rúminu, og teygir þá úr sjer, svo að hann nær upp í rjáfur í baðstofunni. En baðstofan var bygð á bekk, og skammbitar í sperrum ofarlega. Setur þá enn að honum geispakast, og hallast hann um leið með andlitið að skammbitanum einum, og ber bitann rjett upp í opið ginið á honum, er hann gapti á geispanum, og gein hann svo yfir bitann, að efri skolturinn lá ofan á honum, en hinn undir; þar með varð hann svo herfilega ljótur og leiður ásýndum, að konan varð dauðhrædd, og hljóðaði upp yfir sig af angist, að sjá þetta, og vita sig eina með honum í baðstofunni, og var hún lengi ístöðulítil eftir þessa ósjón. En undir eins og konan rak upp hljóðið, hrökk hann við sem byssubrendur, og ofan í bæli sitt aftur, og komst í samt lag, áður en fólkið kom inn frá gegningunum. Eftir

þetta þótti það ekkert efamál, að drengurinn væri umskiftingur.

20. Átján barna faðir í álfheimum.

Það var á bæ einum um sumar, að fólk alt var á engjum, nema húsfreyja; hún var heima og gætti bæjar með syni sínum á þriðja eða fjórða árinu. Sveinn þessi hafði vaxið og vel dafnað til þess tíma; altalandi var hann orðinn, skýr og efnisbarn eitthvert hið mesta. En með því konan átti um ýms bæjarstörf að annast auk sveinsins, varð hún að víkja sjer frá honum litla hríð, og fór út í læk, er skamt var frá bænum, að þvo mjólkurtrogin. Skildi hún barnið eftir á meðan í bæjardyrunum, og segir ekki af því, fyr en konan kom aftur eftir drukklanga stund. Þegar hún yrðir á það, hrín það og æpir illilegar og ámátlegar en hún átti von á; því áður var barnið mesta spektarbarn, þýðlynt og þægt. En nú fær hún ekki af því nema óhljóð ein og illhrinur. Líður svo nokkuð hjer frá, að barnið mælti ekki orð frá munni, en var ákaflega keipótt og rellið, svo konan kunni ekkert lag á þessum háttaskiftum; það vex og ekki og lætur fíflslega mjög. Konan varð mjög angruð af þessu, og tekur það ráð, að hún fer að hitta grannkonu sína, er þótti vera hyggin og margfróð, og segir henni frá hörmum þeim, sem sig hafi hent. Konan innir hana grant eftir, hvað langt sje síðan, að barnið hafi tekið þessa fásinnu, og hvernig hún ætli að það hafi atvikast. Móðir sveinsins segir henni alt af ljetta, eins og gengið hafði. Þegar grannkonan hin

fróða hafði heyrt alla málavöxtu, segir hún: »Heldurðu ekki, góðin mín, að sveinninn sje umskiftingur? því það er ætlun mín, að um hann hafi skift, meðan þú gekst frá honum í bæjardyrunum«. »Jeg veit ekki«, segir hin, »eða geturðu ekki kent mjer ráð til að komast eftir því?« »Það mun jeg geta«, segir konan; »skaltu einhvern tíma skilja barnið eftir eitt saman, og láta einhverja nýlundu bera fyrir það, og mun það þá eitthvað mæla, er það sjer engan í kring um sig. En þú skalt hlera til, og vita, hvað því verður að orði. Þyki þjer þá orðtök sveinsins undarleg og ískyggileg, skaltu strýkja hann vægðarlaust, uns eitthvað skipast um«.

Að svo mæltu skildu þær talið, og þakkaði móðir sveinsins grannkonu sinni heilræðin og fór heim síðan. Þegar konan er heim komin, setur hún höldupott lítinn á mitt eldhús-gólf; síðan tekur hún sköft mörg, bindur hvert við enda annars, svo að efri endinn tók alt upp í eldhússtrompinn, en við hinn neðri batt hún þvöruna, og ljet hana standa í pottinum. Þegar hún hafði veitt þennan umbúnað í eldhúsinu, sótti hún sveininn og ljet hann þar einan eftir verða; gekk hún þá úr eldhúsinu og stóð á hleri, þar sem hún sá gegnum dyragættina inn í eldhúsið. Þegar hún var fyrir litlu burtu gengin, sjer hún, að barnið fer að vappa í kring um pottinn og virða hann fyrir sjer með þvörunni í, og segir síðan: »Nú em eg svo gamall, sem á grönum má sjá, átján barna faðir í álfheimum, og hefi eg þó aldrei sjeð svo langan gaur í svo lítilli grýtu«. Fer þá konan aftur inn í eldhúsið með vænan vönd, tekur um-

skiftinginn og hýðir hann lengi og óvægilega. Æpir hann þá ógurlega. Þegar konan hefir strýkt sveininn um hríð, sjer hún, að ókunnug kona kemur inn í eldhúsið með sveinbarn á handlegg sjer, fagurt og frítt; ljet hún vel að því og segir við konuna: »Ójafnt höfumst við að; eg dilla barni þínu, en þú ber bóndann minn«. Að því mæltu setur hún af sjer sveininn, son húsfreyju, og verður hann þar eftir, en hefir karl sinn burtu með sjer, og hurfu þau þegar. En sveinninn óx upp hjá móður sinni og varð efnismaður.

21. Tökum á, tökum á.

Tvær álfkonur fóru einu sinni heim á bæ einn til að skifta um barn. Þær koma þar að, sem barnið er, sem þær ætluðu að taka. Það lá í vöggu. Enginn maður var þar nærri, nema annað barn tvævett. Yngri álfkonan og ógætnari gengur þegar að vöggunni og segir:

»Tökum á, tökum á«.

Þá segir hin eldri:

»Ekki má, því mein er á,
kross er undir og ofan á;
tvævetlingur situr hjá
og segir frá«.

Við það fóru þær burtu og fengu ekki að gert, bæði sökum krossmarksins, sem gert hafði verið yfir vögguna og undir barnið, áður en það var lagt út af, svo og vegna hins tvævetra barns, er hjá vöggunni sat og síðan sagði frá þessum atburði.

22. Guðlaugur á Hurðarbaki.

Ólafur hjet maður; hann bjó í Botni í Botnsdal í Borgarfjarðarsýslu. Hann átti son, sem Guðlaugur hjet; þegar hann komst upp, bjó hann á Hurðarbaki í Kjós, og þótti góður bóndi. Þegar hann var barn, hafði móðir hans þann sið, að hún bar barnsvögguna út í tún um sumarið, þegar hún var að raka. Einu sinni sjer hitt fólkið, sem á túninu var, að tvær konur eru komnar að vöggunni, og var önnur þeirra að virða Guðlaug litla fyrir sjer, þar sem hann lá; en hin sat á fótum sínum, og var að hnoða böggul nokkurn, sem var lítið stærri tilsýndar en Guðlaugur var þá orðinn. Fólkinu varð mjög bilt við þetta, kallar til móður hans og segir: »Líttu á«. Í því stökkva báðar konurnar burtu, og voru horfnar sýnum, áður en móðir Guðlaugs kom að vöggunni. Einleikið mál var um það, að þetta mundu hafa verið álfkonur, sem hefðu ætlað að skifta um börn. En ekkert varð Guðlaugi meint við komu þeirra, af því nógu snemma var að gætt.

23. Barnsvaggan á Minni-Þverá.

Kristín, sem var á Minni Þverá (í Holtshreppi í Skagafjarðarsýslu, hjer um bil 1830-40), sagði frá því um móður sína, sem var skygn, að hún hefði verið með ömmu Kristínar á engjum, og sjeð einu sinni konur tvær koma ofan úr fjalli, og leiða karl á milli sín, sem eitthvað bar. Þegar þær komu nær, leystu þær pjönkuna ofan af karlinum; sá hún þá, að það var vagga, og breytt með rauðu yfir. Síðan tóku þær karlinn, og börðu hann utan, svo

hann fór að smá-mínka, og var orðinn pattakorn. Þá tóku þær hann enn, og hnoðuðu, uns hann var orðinn eins lítill og vöggubarn. Lögðu þær hann þá í vögguna, breiddu rauða klæðið yfir, báru hana svo á milli sín og stefndu með alt saman heim að bænum. Stúlkan sagði þá móður sinni frá því, sem hún hafði sjeð; en móðir hennar brá skjótt við, hljóp heim og varð fyrri en huldukonurnar að barnsvögg-unni, sem hún hafði látið standa úti á hlaðinu. En þegar huldukonurnar sáu það, tóku þær barnið, sem þær voru með, úr vöggunni, og rass skeltu það smá-hröktu svo og hrundu því á undan sjer. Við það stækkaði karl þeirra óðum aftur, þangað til hann varð eins og hann var upphaflega; hjelt hann svo með þeim upp í fjall, og hurfu þau þar öll.

24. Hyllinga-tilraunir álfa.

Barnið vilta undir Eyjafjöllum. — Undir Eyjafjöllum bar svo við, að barn hvarf einu sinni. Var þess víða leitað og fanst um síðir í gjótu einni uppi í fjalli; urðu menn þó að víkka gjótuna, áður en barninu varð náð; svo var hún þröng. En er menn höfðu náð barninu, sagði það frá því, að sjer hefði sýnst hún móðir sín fara alt af á undan sjer, og hefði það elt hana þangað.

Bjarni Thorarensen og sonur hans. — Lík saga er sögð um þjóðskáld vort, Bjarna Thorarensen, er hann var í æsku. Hann ólst upp á Hlíðarenda; en þegar hann var lítill drengur, hvarf hann einu sinni, og fanst ekki 3 eða 4 daga. Loksins fanst hann langt uppi á heiði, upp með Merkjá;

því hann hafði farið upp frá bænum á Hlíðarenda. Sat hann þar uppi á hárri klettasnös, með rauða húfu á höfði. Fyrst hjeldu menn, að þetta væri örn; svo hátt var upp þangað sem hann sat. Þegar búið var að ná honum ofan með mikilli fyrirhöfn, sagði hann, að hún móðir sín hefði farið þangað upp með sig. Viðlíka saga er og sögð um Þórarin, son Bjarna amtmanns, er hann var barn á Gufunesi, og sagði hann eins frá því, með hverjum atvikum hann hefði horfið, er hann fanst og var spurður um það. En afleiðingarnar urðu lakari fyrir hann en föður hans, því sagt er, að Þórarinn sje ekki með öllu ráði síðan.

S v e i n n i n n, s e m u n d i e k k i m e ð á l f u m. — Norður í Þingeyjarsýslu hvarf eitt sinn drengur á 4. árinu. En að viku liðinni fanst hann undir háum klettum, er voru í nánd við bæinn. Voru þá þrjú fingraför á kinn hans. En er hann var spurður, hvar hann hefði dvalið, sagðist hann hafa verið á bænum þarna, og benti þeim þar á, er þeim virtust vera klettar einir. Sagði hann, að þar byggi álfafólk og hefði það viljað heilla sig; en hann sagðist ekki hafa getað borðað hjá því, því allur matur hefði sjer sýnst maðkaður. Hefði það þá sjeð, að ekki hefði orðið um sig tætt, og hefði því gömul kona leitt sig brott, og sagt, að hann skyldi þó bera þess menjar, að hann hefði dvalið hjá álfafólki, slegið sig kinnhest og gengið síðan burt. Eftir þetta ólst drengurinn upp, mannaðist vel og varð merkisbóndi. Eitt sinn reið hann, er hann var orðinn gamall maður, fram hjá klettum

þeim, er hann fanst undir, og kvað hann þá vísu þessa:

Þessar klappir þekti eg fyr.
þegar jeg var ungur;
átti eg víða á þeim dyr,
eru þar skápar fallegir.

Þennan mann sá Hallgrímur heitinn Bachmann læknir, og fingraförin á kinn hans, er hann bar til dauðadags.

Magnús pólití. — Fyr meir var í Reykjavík lögregluþjónn sá, sem Magnús hjet, og var ávalt nefndur »Magnús pólití«. Hann ólst upp á einhverjum bæ austur í Þingvallasveit. Þegar hann var vel á fót kominn, stóð svo á einu sinni, að hann var eitthvað á gangi úti við á bænum. Heyrðist honum þá eins og vefur væri sleginn, og í sama bili sýndist honum hann vera staddur fyrir bæjardyrum nokkurum, heldur reisulegum. Honum þótti bærinn líkastur Þingvallastað; því þangað hafði hann komið nokkurum sinnum til kirkju. En þó þykir honum þar sumt hvað nokkuð annarlegt. Hvort sem honum hefir nú komið til hugar, að þetta væri ekki með öllu einleikið, eða af því, að hann hefir orðið hræddur, að vera kominn svo langt heiman að frá sjer, og bæði vantreysti sjer og kveið fyrir að komast heim aftur, varð honum það eitt til úrræða, að hann hrein upp yfir sig hástöfum. Kom þá kona til dyranna, heilsaði honum vingjarnlega og bauð honum inn. Hann þáði það, en ekkert vildi hann annað af henni þiggja, þó konan vildi láta undurvel að honum, og gerði gælur við hann, byði honum

alt, sem hún hefði fyrir hendi, bitaði fyrir hann fisk með smjöri ofan á og ljet það í öskju, köku og smjör, skyr og rjóma, sykur og sitthvað fleira. En það dugði ekki; drengurinn vildi ekkert af henni þiggja, nje þýðast hana, en stóð alt af á öndinni af hljóðum og óelju. Þegar konan sá, að hann vildi með engu móti láta huggast, fór hún með hann, og hengdi hann á skógarhríslu, sem skútti fram af kletti, út á Þingvallavatn, og skildi svo við hann. Nú er þess að geta, að þegar fólkið á bænum, sem Magnús átti heima á, varð þess vart, að hann var horfinn, fór það alt að leita, en fann ekki. Loksins fann hann smali einn, eftir nokkra daga, þar sem hann hjekk á skógarhríslunni, eins og álfkonan hafði skilið við hann, úrvinda og hálfruglaður. Þegar drengurinn var kominn til sjálfs sín aftur, sagði hann frá öllum þessum atburðum, eins og hann ítrast mundi. Eftir það lærði Magnús og varð stúdent, og voru honum margir hlutir vel gefnir; en þó er það haft eftir honum, að hann hafi sagt, að sjer fyndist sjer ávalt einhvers varnað, fremur en öðrum mönnum, og vildi hann kenna það þessum atburði.

Barnið og álfkonan. — Á Heiðarbót í Reykjahverfi í Þingeyjarsýslu bar það til eitt kvöld, er konan var í fjósi, að eitt af börnum hennar gekk út, og ætlaði að elta móður sína út í fjós. Þegar það kemur út á hlað, sjer það hana standa á hlaðinu. Hún bendir því þegjandi og klappar á lærið. Hún gengur hægt og hægt á undan og klappar á lærið og bendir því að koma. Klettastrókar eru þar fyrir ofan bæinn, sem eru nefndir Stöplar.

Þangað fer konan og ginnir með sjer barnið, hvarf síðan með það inn í stöpulinn einn, því þetta var ekki rjett móðir barnsins, heldur álfkona. Nú er að segja frá því, að konan kemur úr fjósinu, saknar barnsins, spyr eftir því, en fólkið, sem heima var, taldi það vera í fjósi hjá móður sinni. Urðu foreldrar þess óttaslegnir; var safnað mönnum og leitað, en barnið fanst ekki, hvar sem leitað var. Bóndi bjó á Sandi, sem Arnór hjet, haldinn fjölkunnugur. Móðirin fór til hans að leita ráða, kom þar seint á degi. Arnór bauð henni þar að gista um nóttina. Hún þá það. Hann spurði hana, um hvert leyti barnið hefði horfið. Hún sagði sem var. Þetta kvöld um sama lyeti tekur Arnór kníf og sker upp þrjár þríhyrndar flögur úr gólfinu í baðstofunni. En er hann skar upp þá seinustu, heyrðist brestur mikill. Síðan ljet hann aftur niður flögurnar í samt lag og kvað konunni mundu óhætt að sofa rólega um nóttina, því barnið mundi komið vera. Daginn eftir fór hún heim; var þá barnið komið. Það þótti mönnum kynlegt, að önnur kinnin á því var blá, og rann bláminn aldrei af síðan. Nú var barnið að spurt, hvar það hefði verið. Það sagði frá konunni, sem það hjelt móður sína, elti hana hálfgrátandi og kallaði mömmu, þar til hún var komin upp undir Stöpulinn, þá greip hún það og bar það inn í Stöpulinn; vildi vera góð við það. En það sá nú, að þetta var ekki móðir sín. Ekki smakkaði það mat hjá henni; sýndist því hann allur rauður. En þetta kvöld, er Arnór risti upp flögurnar, hrundu þrír steinar niður úr bjarginu, allir þríhyrndir. En við

þann seinasta tók álfkonan barnið; var hún þá reiðuleg, hljóp með það heim að bænum og sló það vænan kinnhest að skilnaði, og var það bresturinn, er heyrðist, eftir að seinasta flagan var upp skorin. Af því var önnur kinnin blá. Barn þetta hjet Guðmundur. Hann bjó síðar þar fyrir norðan. Dóttur átti hann, er Elísabet hjet. Hún giftist og jók ætt sína í Eyjafirði.

Smalinn í Fljótsdal. — Fyrir skömmu (í minni þeirra, sem nú lifa) bjó í Fljótshlíð á bæ þeim, er Fljótsdalur heitir, bóndi sá, er Benedikt hjet. Hann hjelt ungling, sem Magnús hjet, og var Einarsson. Magnús þessi smalaði ánum á sumrin. Svo stóð á, að foreldrar bónda höfðu búið á þessum sama bæ, og var móðir hans hja honum, þegar þessi saga gerðist. Jafnan hafði leikið það orð á, að fleira væri kvikt í Fljótsdalslandi en alþýða sæi, og því þótti sumum varúðarvert að senda unglinga frá bæ að kvöldi, eða um næturtíma. En bóndi var einn af þeim, sem bera alt þess háttar til baka, og kallaði hann það hjegóma, sem hvergi ætti sjer stað. Svo bar til eitt kvöld, að vantaði 5 ær hjá Magnúsi, og vill bóndi, að hann færi að leita þeirra, en móðir bónda, sem Anna hjet, mælti á móti, og sagði ekki ráðlegt að senda ungling svo seint frá bænum. En bóndi rjeð, og fór Magnús um kvöldið, en kom ekki heim um nóttina og ekki daginn eftir; var þá spurt um Magnús í nágrenninu, en enginn hafði orðið var við hann; leið svo vika, að Magnús kom ekki heim og fanst ekki, þótt leitað væri. En þegar vikan var liðin, kom Magnús heim, heill og hraustur, eins

og hann átti vanda til. Bóndi tók honum fálega og bar upp á hann, að hann mundi hafa staðið á bæjum, en bað hann þó satt frá segja, hvar hann hefði verið allan þennan tíma. Magnús kvaðst hafa gengið upp með bæjargilinu og leitað ánna þar í kring, meðan sauðljóst var; en þegar dimt var orðið, sagðist hann hafa farið inn í skúta nokkurn, lagt sig þar fyrir og ætlað að bíða þar morguns; sagðist síðan ekki hafa vitað, fyr en hann var í þokkalegu húsi, og þar voru inni þrír kvenmenn, ein fullorðin, en tvær unglegar. Hvort þetta var í draumi eða vöku, sagðist hann ekki vita, en konur þessar sagði hann hafa verið mikið góðar við sig, og báðu þær hann að vera hjá sjer og fara aldrei burt þaðan. En hann sagðist ekki hafa þorað það, og færðist því undan bæn þeirra. En þegar hann kom til sjálfs sín, var hann í sama skútanum, sem hann lagðist niður um kvöldið, og ætlaði, að hann hefði ekki verið í burt lengur en eina nótt. Þetta var sögn Magnúsar, og lagði bóndinn lítinn trúnað á hana; en þó gat enginn gert grein fyrir þessu betur, því enginn hitti hann tímann, sem hann vantaði. Það er enn fremur sagt, að svo hafi Magnús verið nauðugur að segja frá þessu, að hann hafi sagt, að hann segði ekki frá því, nema bóndi vildi ábyrgjast, að ekki yrði verra af, ef hann hefði orð á því. En bóndi hefir að líkindum gert lítið úr þeirri ábyrgð. Litlu eftir þetta vantaði enn nokkrar ær hjá Magnúsi, og vildi bóndi, að hann færi að leita þeirra. Kvöld var komið, og mælti Anna, móðir bónda, í móti því, en það tjáði ekki. Magnús kom ekki

heim um nóttina, en um morguninn var hans leitað; fanst hann loks í brekku nokkurri í fyrtjeðu gili, en var þá öldungis ljemagna og mállaus; var hann þá borinn heim, og eftir nokkra legu fekk hann málið og alla meðvitund; sagði hann þá svo frá, að jafnan, þegar hann ætlaði upp úr gilinu og heim, þá hefði sjer verið hrundið til baka niður í brekkuna, þar til hann hefði af þreytu og vanmegni ekki vitað til sín, og skömmu síðar andaðist hann.

Síra Hávarður. — Í Grímstungum fyrir norðan bjó prestur einn. Átti hann dóttur eina unga að aldri; fósturson átti hann og, er Hávarður hjet, og var hann á rek við prestsdóttur. Prestur hafði vinnumann einn, er annaðist mjög drenginn, og svaf hann hjá honum. Kvöld eitt fyrir jól kom bróðir vinnumannsins að Grímstungum, og beiddist gistingar, og veitti prestur honum það. Þá var siður að sofa í myrkri, og beiddi vinnumaður prest um að ljá sjer skemmu, svo hann gæti talað við bróður sinn, og leyfði prestur honum það; en þegar Hávarður litli heyrði það, beiddi hann vinnumanninn að lofa sjer að fara með þeim, og var honum leyft það. Fóru þeir svo út í skemmu, en drengurinn ljek sjer í dyrunum; sjer hann þá koma stúlku á vöxt við prestdóttur; segir hann, að hún þurfi ekki að hræða sig, því hann sjái hana. Hún þreif í hann og vildi draga hann út í myrkrið; en hann spyrntist við; ætlaði henni að mega betur, en því var hann ekki vanur af prestsdóttur. Varð honum þá litið út í myrkrið lengra, og sá hann stóra konu, og varð hræddur, og reif sig af stúlkunni, hljóp til

bræðranna og settist niður á milli þeirra. Þegar þeir fóru inn, beiddi hann vinnumanninn að leiða sig, og það gerði hann; þótti mönnum hann vera furðu hæglátur um kvöldið. Um nóttina, er menn voru lagstir til svefns frammi í skála og flestir voru sofnaðir, þá sjer Hávarður litli, að þessir sömu kvenmenn, sem hann sá um kvöldið, koma inn í skáladyrnar; færðust þær síðan inn eftir skálanum, þangað til þær eru komnar nálægt rúmi því, sem hann lá í hjá vinnumanninum, og var það rjett á móti skáladyrunum; varð hann þá mjög hræddur og rak upp hljóð, svo að fólk vaknaði alt í skálanum. Spurði þá prestur drenginn, hvort hann hefði sjeð nokkuð, og sagði drengur, að það hefði lítið verið. Prestur ljet þá vinnumanninn færa sjer drenginn, og var hann hjá presti upp frá því. Komu konur þessar á hverri nóttu í skálann eftir það um veturinn, þangað til nótt fór að birta; þá hurfu þær. Hóll var þar skamt frá bænum; svo bar til einn dag, að hestar komu um vorið heim á tún, og beiddi prestur drenginn að reka þá út fyrir hólinn; en þegar hann fór heim aftur, gekk hann fram hjá hólnum, og sat hin yngri á honum, og veifaði til hans með hendinni; flýtti hann sjer heim, og sagði presti, hvað fyrir sig hefði borið. Þorði þá prestur ekki að láta hann vera þar lengur og sendi hann að Klyppstað í Loðmundarfirði, og ólst hann þar upp, þangað til hann fór í skóla. Einu sinni, eftir að hann var útskrifaður úr skóla, var hann á ferð með Oddi biskupi, og riðu þeir ofan með stóru gljúfragili; sáu þeir þá skepnu í gilinu; var hún í

mannslíki, mórauð með hvítan kross á enni; talaði Oddur biskup til hennar og spurði hana, hvort hún ætti von til himnaríkis, og kvað hún nei við. Hávarður varð síðan prestur á Desjarmýri í Múlasýslu, og dó þar.

Einu sinni um jólin gekk síra Hávarður á Desjarmýri út, og kom ekki inn aftur; fór fólkinu að lengja eftir honum, og gekk vinnumaður einn út að njósna um hann; heyrði hann þá mannamál í kirkjunni; hann gengur þangað, og lítur inn um gluggann; sjer hann þá, að prestur er að tala við tvo kvenmenn, og var önnur minni en hin. Segir þá hin minni, að sú stærri skuli kveða lítið eitt; ljet hún til leiðast, og segir:

»Drotning gifti dóttur sín
kóngssyni fyrir utan Rín,
gaf honum góss og garða nóg
og gullið alt í Rínarskóg«.

Þá mælti hin: »Þegiðu Lobba«; hún kvað:

»Það var á einu kveldi,
að Lobba kom með loðna skó
úr Lundúna veldi,
úr Lundúna veldi«.

Þá fóru þær að hlæja, en vinnumaður gekk inn í bæ; kom prestur síðar inn, og vissu menn ekki meira um þetta.

Einu sinni fór síra Hávarður á sjó með vinnumönnum sínum til fiskiveiða; þegar þeir koma að landi, var mikið brim, svo þeim gekk illa að lenda. En þegar þeir voru komnir á land, beiddi hann menn sína að setja skipið, en sjálfur sagðist hann

mundu fara og bjarga skepnunum, sem væru að hrekjast í brimgarðinum fyrir utan. Fór hann síðan í burt og kom ekki fyr en daginn eftir; vildi hann ekki segja frá, hvar hann hefði verið um nóttina.

Einatt er sagt að prestur hafi horfið, og var stundum lengi í burtu. Einu sinni var hann spurður, hvar hann hefði verið, og kvaðst hann hafa verið hjá kunningjum sínum. Prestur hjelt vinnumann einn, er honum líkaði vel við; beiddi hann prest um að lofa sjer að fara með sjer, þegar hann færi að finna kunningja sína. Prestur neitar því. Sótti vinnumaður því fastara á að fara með honum, og kemur þar að, að prestur lofar því, en sagði þó, að vinnumaður mundi hafa ilt af því að fara með sjer. Einu sinni ætlaði prestur að fara að finna kunningja sína, og segir vinnumanni að koma með sjer. Segir prestur honum að vera fáorðum og taka ekki undir neitt það, sem hann heyri sig tala; lofar vinnumaður því. Ganga þeir síðan a stað og norður að álfaborg; klappar prestur þar upp á, og ganga þeir báðir inn. Sjer vinnumaður þar tvær konur, aðra yngri, en hina eldri; hin eldri konan fagnar presti vel, en tekur vinnumanni fálega. Töluðu þau svo saman góða stund, eldri konan og prestur; síðan var borið á borð, og var sett fram fyrir prest hangikjöt, brauð og ostur, smjör og flot; en fyrir vinnumann ekki annað en kjöt og flot; eftir máltíð sátu þau lengi fram eftir og skröfuðu saman. Var presti síðan vísað á vel uppbúið rúm, og háttaði eldri konan þar hjá honum; en vinnumanni var vísað á rúm hjá hinni yngri, því þar voru ekki fleiri rúm; sváfu þau

svo af um nóttina. Seint um morguninn vaknar prestur; var þá sú eldri ákaflega reið, svo að hún rjeð sjer varla, en hin yngri mjög dauf. Segir þá prestur, að nú muni vera mál að halda á stað, og kvaddi hann þá konu sína vingjarnlega; en þegar vinnumaður ætlar að kveðja hana, segir hún, að hún hafi ætlað að gleðja hann fyrir hana dóttur sína; lagði hún þá á hann, að hann skyldi hvorki fá kláða nje kvef, en ekki skyldi hann geta verið í vist nema þrjár nætur í senn, og að hann skyldi ganga fram hjá hverri kirkju, sem hann kæmi að á helgum degi; og rættist þetta á honum síðan.

Svo er mælt, að huldukóngur hafi búið í Dyrfjöllum, en biskup í Blábjörgum, og átti síra Hávarður æfinlega að róa hjá þeim berhöfðaður, þegar hann fór þar um.

B a r n s s k í r n i n. — Fólk fór einu sinni á grasafjall á Reykhólum á fyrri öldum, og hvarf ein stúlkan, því þoku mikla gerði að því, er það var í grasaleitinni. Fanst hún ekki alt sumarið. Var þá fjölkunnugur maður einn beðinn að grenslast eftir með töfralist sinni, hvar hún væri niður komin, og nema hana þaðan aftur, og því fekk hann orkað, og er hún var heim komin, ljet húsbóndi hennar, presturinn, hana aldrei eina vera. En einu sinni vildi svo til, að hún var send út í kirkju. En er skamt var liðið, vitjaði húsbóndinn hennar, því hann grunaði margt, og er hann kom í kirkjuna, var stúlkan horfin. Litaðist þá prestur um og sá, hvar maður reið í rauðum kyrtli og reiddi meyna fyrir aftan sig. Svo leið nú og beið, og enginn vissi neitt um stúlk-

una. En einhverju sinni dreymdi prestskonuna á Reykhólum mann þann, er stúlkuna hafði burt numið, og bar hann henni kveðju konu sinnar með þeim fyrirmælum, að skírt væri barn það, er verða mundi í vöggu liggjandi fyrir framan kirkjudyrnar, er hún vaknaði, en skrúða þann, er yfir vöggunni væri, skyldi prestur eiga í skírnartoll. Húsfreyja vaknaði síðan, og reyndist alt, sem huldumaður hafði í draumi birt henni; fanst vaggan á tilteknum stað með barninu í og þar ofan á prestaskrúði dýrmætur og línsloppur. Prestur skírði síðan barnið, og var það í vögguna látið með hinum sama umbúnaði, og það hafði haft, er það fanst. Skrúðann hirti prestur, en línsloppurinn var lagður ofan á vögguna. Skömmu síðar var vaggan með barninu horfin, en línsloppurinn var eftir.

Prestur skírir barn fyrir huldufólk. — Það var einn tíma, þá er Stefán prófastur Þorleifsson prófasts Skaftasonar var prestur í Presthólum (1743—84), að sauðamaður hans kom frá beitarhúsum um veturinn, seint um kvöld; lá leið hans fram hjá borg einni, eða stórum steini, er þar var milli sauðahúsa og bæjar. Heyrir hann þá söng mjög fagran í borginni; nemur hann nú staðar og hlýðir til um stund. Þykist hann þá glögt kenna söngrödd Stefáns prófasts, því hann var söngmaður góður, og heyrir hann, að sunginn er skírnarsálmurinn gamli á grallaranum, og mátti hann gjörla nema orðaskil í söngnum. Sauðamaður gengur síðan heim. En er hann kemur í baðstofu, spyr hann, hvort prófastur sje heima. Honum er sagt, að svo sje, og

muni hann vera í svefnhúsi sínu, í öðrum enda baðstofu, og hafa lagt sig fyrir, svo sem vandi hans var til í rökkrum. Sauðamaður spyr, hvort prófastur hafi þá ekkert farið í kvöld. En heimamenn neita því, og kveða hann alls eigi hafa gengið fram úr húsi sínu á því kvöldi. Þetta þykir sauðamanni undarlegt, og segir ráðskonu prófasts, hvað hann hafi heyrt í borginni. Hún kveikir þegar ljós og ber inn í húsið til prófasts, eins og hún var vön að gera á kvöldum. Liggur hann þa í sæng sinni og vakir. En henni verður litið til, hvar skór hans liggja snjóugir og frosnir við sængurstokkinn, og þóttist hún þó vita til víss, að prófastur hefði ekki neitt gengið frá húsi það kvöld. En eigi þorði hún að spyrja hann um þennan hlut, eða segja honum umræðu sauðamanns.

Prestsdóttirin frá Prestsbakka.— Á Prestsbakka á Síðu í Skaftafellssýslu var einu sinni prestur, er Einar hjet; hann var auðmaður mikill og átti fjölda barna. Hann hafði andstygð á huldufólkssögum, sagði, að huldufólk hefði aldrei verið til, særði það að heimsækja sig, og hældist um á eftir, að það hefði ekki hitt sig.

Eina nótt dreymdi hann, að maður kom að rekkju hans, og mælti: »Hjeðan af skaltu aldrei þræta fyrir, að huldufólk sje til, og skal jeg taka elstu dóttur þína, og skaltu aldrei sjá hana upp hjeðan; þú hefir lengi eggjað oss álfa«. Að morgni var elsta dóttir prestsins horfin, og var hún 12 vetra. Var hennar víða leitað, og fanst hún hvergi. En þegar systkini hennar voru að leika sjer á túninu,

kom hún í hópinn og ljek sjer með þeim. Vildu þau fá hana heim með sjer, en þá hvarf hún ávalt. Hún sagði systkinum sínum, að ofboð væri vel farið með sig, og hún ætti mikið gott. Föður hennar var ávalt að dreyma hana, og sagði hún honum alt hið sama af sjer og hún hafði sagt systkinum sínum, og það með, að sjer væri ætlaður prestssonurinn hjá álfafólkinu. Fór svo fram um hríð, þangað til hún kom og sagði föður sínum, að nú langaði sig til, að hann sæti brúðkaupsveislu sína hjá sjer á morgun, því nú ætti það fram að fara. Upp frá því dreymdi hann hana aldrei.

Bóndadóttir heilluð af álfum. — Fyrir austan bar svo við, að bóndadóttir hvarf af bæ einum; var hennar víða leitað, og fanst ekki, og báru hjónin sig því mjög illa. Bóndi fór til prests eins, er hann þekti að var fróðari í mörgu en aðrir menn. Prestur tók honum vel, og biður nú bóndi hann um að hafa eitthvert ráð það í frammi, er duga mundi, og komast að því, hvort dóttir sín væri dauð eða lifandi. Segir prestur honum þá, að hún sje numin af álfum, og að enga gleði hafi hann af því að sjá hana aftur. Bóndi kveðst eigi munu trúa því, og biður prest að hjálpa sjer til þess að ná henni aftur, og svo fór, að prestur, sökum þrábeiðni bóndans, tiltekur kveld eitt, og segir, að bóndi skuli þá koma til sín. Kemur nú bóndi til prests á hinu tiltekna kveldi, og þegar allir voru til sængur gengnir, kallar prestur bónda út, og sjer hann þá, hvar hestur stendur með reiðtygjum. Prestur fer á bak hestinum, og segir bónda að fara á bak hjá sjer; gerir

bóndi svo, og stígur á hestinn bak við prest. Ríður prestur svo á stað og bóndi, ekki veit bóndi, hvað lengi þeir hafa riðið, fyr en þeir koma að sjó; þar ríður prestur út á sjóinn, og lengi nokkuð, þangað til hann kom að háum hömrum eða bjargi; hann ríður þar upp undir og fram með, þangað til hann staldraði við í einum stað fyrir framan björgin. Í því lúkast þau upp, og er að sjá, sem húsdyr á þeim væri; þar sjer bóndi ljós loga, og er þar að sjá albjart af ljósinu; fólk sjer hann þar ganga til og frá, karlmenn og kvenfólk. Þar sá hann einn kvenmann ganga; hún var mjög bláleit í andliti með hvítum krossi á enninu. Prestur spyr bónda, hvernig honum lítist á þessa, er krossinn hefði. Bóndi segir: »Ekki vel«. Prestur segir: »Þessi kvenmaður er dóttir þín, og skal jeg ná henni, ef þú vilt, en þó er hún nú trylt orðin af samveru hennar við fólk þetta«. Bóndi kvaðst það eigi vilja, og bað prest fara sem fljótast í burtu, og sagðist ekki hafa hug til að horfa á þetta lengur. Prestur snýr þá við hestinum, og ríður sama veg aftur, og kom svo heim til sín, að enginn vissi af ferð þeirra. Bóndi fór heim til sín um daginn hryggur og angurvær, og segir ekki meira af honum.

Þetta hafði borið við ekki mörgum árum eftir það, að alkristnað var land þetta.

S t ú l k a l e g g u r l e i ð i r s í n a r í á l f h ó l. — Einu sinni voru hjón á bæ einum; þau áttu eina dóttur; hún hvarf oft á hverju kvöldi í rökkrinu. Móðir hennar var fálát við hana og unni henni lítt, en á bænum var gömul kona, er var

mjög vel til stúlkunnar. Hún vildi aldrei segja móður sinni, hvað hún væri að fara. En þegar gamla konan spurði hana að því, sagði hún henni, að þar í túninu skamt frá væri hóll einn; kvaðst hún fara þangað, og væru þar 2 bræður, er tækju sjer mjög vel; en þó sagði hún, að sjer þætti leitt að sjá þar aldrei bók. Liðu svo fram stundir, til þess að stúlkan var fermd; var hún til altaris næsta sunnudag, er messað var. Um kvöldið sagði gamla konan henni, að hún skyldi fara í hólinn og vita, hvernig henni yrði tekið. Hún gerir svo. En er hún kemur aftur, spurði konan, hvernig þeir hefðu tekið henni. Hún sagði, að þeir hefðu tekið sjer vel, en þó hefðu þeir ekki viljað kyssa sig; sögðu þeir svartan blett vera kominn á varir hennar. Leið svo lengi, uns maður kom og bað hennar. Hann fekk hennar jafnskjótt, og fór hún með honum. Að 3 árum liðnum fór hún í orlof til foreldra sinna. Kerlingin gamla sagði henni að fara þá í hólinn og vita, hvernig þar liði. Hún gerði það. Að lítilli stundu liðinni kemur hún aftur. Kerling spurði hana þá að, hvernig þar liði. Hún mælti: Þar líður vel, en þó sá jeg ekki nema annan þeirra bræðra; sagði hann mjer, að bróðir sinn hefði sprungið af harmi«. Fóru þau hjón síðan heim til bús síns, og lýkur svo sögunni.

Brynjólfur biskup frelsar konu frá álfum. — Brynjólfur biskup ferðaðist einu sinni um biskupsdæmi sitt; hann hafði með sjer þjónustustúlku eða matreiðslu-kvenmann, sem höfðingja siður var á þeim tímum. Hann áði á heiði einni, og tjaldaði þar; með honum var maður nokk-

ur meðal annara, er voru í för með biskupi, er Jón hjet, og var kallaður Jón trölli vegna afls hans og burða. Um kvöldið fóru menn að sofa, og biskup einnig; en snemma um morguninn vaknar biskup, og vakti þjónustumenn sína; saknar hann þá stúlkunnar, og sagði, að hún væri heilluð burt af álfum, og sagði, að sjer fjelli það illa, að svo hefði til tekist. Segir hann þá við Jón trölla: »Þú skalt sitja á rúmi mínu, en jeg ætla á burt að fara; en gáið vel að, að þið gangið eigi út úr tjaldinu, þangað til jeg kem aftur; en það segi jeg þjer, Jón«, segir biskup, »að kunni nú svo að fara, að stúlkan komi inn til þín, þá skaltu taka hana, og halda henni þangað til jeg kem, og þó að hún biðji alúðlega að sleppa sjer, þá varastu að gera það«. Tekur biskup þá sprota, og gengur út úr tjaldinu, og ristir 3 hringi kring um tjaldið, gengur síðan burt, svo þeir vissu eigi, hvað af honum varð. Þegar góð stund var liðin, sjá þeir, hvar stúlkan kemur hlaupandi, og er skólaus á báðum fótum; hún hleypur inn í tjaldið, og að höfðalagi biskups, eins og hún ætti þangað nokkuð að sækja undir koddann. Jón tekur yfir um hana; en hún biður hann að sleppa sjer, því biskup hafi sent sig, og hún verði því að flýta sjer. Jón segir, að hún verði að vera kyrr, en hún brýst um, og biður hann að sleppa sjer; en Jón segir, að hún þurfi eigi þess að biðja, því að hún fái ekki burt að fara. Átti þá Jón nóg með að halda henni; en í þessum svifum sjá þeir, að koma 12 menn, og ríða mikið; eru þeir allir á litklæðum; en er þeir koma að ysta hringnum, er biskup hafð

rist kring um tjaldið, var eins og sett væri á þá píla, svo að þeir hrukku frá, og sneru aftur, og hurfu, svo menn biskups vissu ekki, hvað af þeim varð. Að því liðnu kom biskup; ljet hann setja stúlkuna í bönd, því að hún var trylt orðin. Fór svo biskup leiðar sinnar þaðan; en stúlkan smálagfærðist. En þá hún var komin til vits síns, var hún að spurð, hvar hún hefði verið, eða hvernig hún hefði úr tjaldinu farið. »Þegar jeg var sofnuð«, segir hún, »kom til mín maður, og leiddi mig út úr tjaldinu; vissi jeg svo eigi af mjer meir, fyr en jeg var komin í hól einn, þar sem margt fólk var saman komið, og var jeg þá látin fara upp á pall einn, þar sem margt kvenfólk var, og þar var jeg látin fara upp í rúm og fenginn hör til að spinna. En þegar biskup kom, og sendi mig í tjaldið, hafði jeg ekki tíma til að binda á mig skóna, því að hann kallaði svo að mjer að fara«. Laukhúnsvosínu máli um það. Brynjólfur biskup var haldinn á sínum tíma með jarðfróðari mönnum, og mun hann, að sögn manna, hafa þekt huldufólk, og trúað því vel, að það væri til; og rita jeg eigi framar um það, þótt gæti.

K i r k j u s m i ð u r i n n á R e y n i. — Einu sinni bjó maður nokkur á Reyni í Mýrdal; átti hann að smíða þar kirkju, en varð naumt fyrir með timburaðdrætti til hennar; var komið að slætti, en engir smiðir fengnir, svo hann tók að ugga að sjer, að kirkjunni yrði komið upp fyrir veturinn. Einn dag var hann að reika út um tún í þungu skapi. Þá kom maður til hans og bauð honum að smíða

kirkjuna fyrir hann. Skyldi bóndi segja honum nafn hans, áður en smíðinni væri lokið, en að öðrum kosti skyldi bóndi láta af hendi við hann einkason sinn á 6. ári. Þessu keyptu þeir; tók aðkomumaðurinn til verka; skifti hann sjer af engu nema smíðum sínum, og var fáorður mjög, enda vanst smíðin undarlega fljótt, og sá bóndi, að henni mundi lokið nálægt sláttulokum. Tók bóndi þá að ógleðjast mjög, en gat eigi að gert. Um haustið, þegar kirkjan var nærri fullsmíðuð, ráfaði bóndi út fyrir tún; lagðist hann þar fyrir utan í hól nokkurn. Heyrði hann þá kveðið í hólnum, sem móðir kvæði við barn sitt, og var það þetta:

»Senn kemur hann Finnur,
faðir þinn frá Reyn,
með þinn litla leiksvein,

Var þetta kveðið upp aftur og aftur. Bóndi hrestist nú mjög og gekk heim til kirkju. Var smiðurinn þá búinn að telgja hina síðustu fjöl yfir altarinu og ætlaði að festa hana. Bóndi mælti: »Senn ertu búinn, Finnur minn«. Við þessi orð varð smiðnum svo bilt, að hann feldi fjölina niður og hvarf; hefir hann ekki sjest síðan.

25. Kötlu-draumur.

Már hjet maður; hann var höfðingi mikill, og bjó á Reykhólum vestra. Hann átti konu þá, er Katla hjet; hún var af góðum ættum. Einhverju sinni reið Már, sem oftar, til alþingis, en Katla var eftir heima. Meðan Már var burtu, gengur Katla einn morgun til dyngju sinnar og sofnar þegar.

Þangað komu og aðrar konur síðar, og sefur hún sem áður. Þegar leið að miðdegi, vilja þær vekja Kötlu, en þess var ekki kostur; hugðu þær Kötlu þá dauða, og sögðu fóstra hennar til. Þegar hann kom þar, sem Katla lá, sagði hann, að hún væri ekki dauð, því önd bærðist fyrir brjósti hennar, en hann gæti ekki vakið hana; sat hann svo yfir henni 4 dægur föst og full. Á fimta dægri vaknaði Katla, og var þa harmfull mjög, en enginn þorði að fregna hana, hvað því olli. Eftir það kemur Mar heim af þingi; þá hafði Katla brugðið háttum sínum; því hvorki gekk hún á móti honum, nje hneigði honum, er hann kom. Hann leitar þa eftir hjá salkonum hennar, hvað þessu valdi, en þær kvaðust ekki vita neitt um annað en að Katla hefði sofið 4 dægur, en ekki sagt neinum, hvað fyrir sig hefði borið. Mar gekk þa á konu sína um þetta í tómi, og spurði, hvað orðið hefði um hana í svefnhofga þessum, og kvað henni ekki mundu verða mein að mælgi sinni. Katla sagði honum þá upp alla sögu. »Mjer þótti«, segir hún, »kona koma til mín í dyngjuna, húsfreyjuleg og orðfögur. Hún kvaðst eiga heima á Þverá skamt hjeðan, og bað mig að fylgja sjer á götu. Jeg gjörði svo, en hún lagði glófa sína þar sem jeg sat, og sagði, að þeir skyldu verja sætið. Við gengum svo út, og komum að vatni einu; þar flaut bátur fagur. Þakkaði hún mjer þá fylgdina, en jeg bað hana vel fara. Varð jeg þess þá vísari, að hún hjet Álvör; bað hún mig að taka í hönd sjer og gjörði jeg svo. Vatt hún mjer þá í bátinn og reri með mig að hólma einum; fann jeg þá, að hún rjeð ein

öllu, en jeg engu. Hún gerði sig þó blíða við mig, og kvað sig nauðsyn hafa knúið til þessa, »og skal jeg,« segir hún. »fylgja þjer heim aftur«. Við komum þá til híbýla hennar í hólmanum; voru þau svo fögur, að jeg hefi aldrei bjartari bústað litið. Fylgdi hún mjer í herbergi eitt, þar sem konur nokkrar voru fyrir. og var þar kerlaug búin og rekkja vel tjölduð. Eftir það var mjer borinn víndrykkur, og lagðist jeg svo til svefns. Jeg vaknaði við það aftur, að skikkja lá hjá mjer. búin skíru gulli, og húsfreyja bar til mín önnur föt gullsaumuð; síðan kastaði hún yfir mig kápu sinni: var hún af guðvef og grátt skinn undir, búin brendu gulli. Bað hún mig þá eiga þessar gersemar. ef jeg vildi; þar með var hringur af rauðagulli, höfuðgull og men, fjögur fingurgull og lindi fagur. Síðan bað hún mig að ganga inn í skála sinn, og varð hún því öllu ein að ráða. Gengum vjer þar inn átta konur saman: var þar glæsilega fyrirbúið; skálaveggirnir voru huldir gullofnum tjöldum. silfurker á borðum, og gullbúin drykkjar-horn og skrautmanna lið mikið fyrir í skálanum. Í öndvegi hinu æðra sá jeg hvílu eina; þar lá í maður í silkiklæðum; Alvör tók á honum, vakti hann og nefndi hann Kára. Hann vaknaði og spurði, hví hún hefði vakið sig, eða hvort hún bæri sjer nokkur ný tíðindi, »eða er Katla komin hjer í skálann?« Sá hann þá. að svo var. Vorum við Kári sett síðan bæði á einn bekk. og bað Alvör menn kalla Kára brúðguma; var svo gert; tóku menn nú til drykkju, og var drukkið fast um daginn. En er kvöld var komið, sagði Alvör. að jeg skyldi hvíla

hjá Kára, en jeg kvað þess enga von; miklu elskaði jeg Már heitara en svo, að jeg mætti yndis njóta með öðrum manni. Alvör sagði jeg mundi þess aldrei bætur bíða, ef jeg yrði ekki við vilja Kára. Mjer varð ráðafátt við þessi orð, því jeg þóttist sem einmana í vargaflokki. Þegar jeg var gengin til hvílu, kom þar maður til mín, og bað mig eiga alt gull sitt og gersemar, en jeg gaf honum enga von blíðu minnar. Kári ljet mig þá drekka af horni, er hann hafði áður drukkið af, og kvaðst fyr vildi bíða helstríð en sjá mig hrygga. Bað hann mig þá huggast láta, og hjet að mjer skyldi verða bráðum fylgt heim aftur. Var jeg svo þar 2 nætur, hrygg í huga; enginn vildi þar angra mig, heldur gleðja mig. Segir þá Kári við mig, að við munum eiga son í vonum. Bað hann mig kalla hann Kára. Hann tók þá belti ágætt og hníf og fekk mjer; bað hann mig fá það syni okkar, að það fylgdi nafni. Hann bað mig leggja skrúðklæði mín og gersemar allar í skjóðu, og kvaðst hann mundu unna mjer þeirra best að njóta. »Skaltu sýna það alt«, segir hann, »Már, manni þínum, og inna honum satt frá öllu, þótt þjer þyki það sárt og sviðamikið. Þið skuluð gera ykkur nýjan bústað yfir á Þvera; muntu finna þar fuglþúfur tvær við endann á skála mínum, og verða það fjeþúfur ykkar. Þar mun lifna af ykkur mikill ættbogi, er frægur mun þykja. Nú mun jeg verða að skiljast við þig, og aldrei líta þig augum framar, enda veit jeg eigi, hvað langra lífdaga mjer verður auðið hjeðan af«. Síðan leiddi Alvör mig harmfull

í huga út; heyrði jeg þá brest mikinn í skálanum, er Kári sprakk af harmi mín vegna«. — Segja þá sumar sagnir, að hún flytti Kötlu á bátnum yfir sama vatnið, og fylgdi henni svo heim að hlaðgarði, og tæki svo aftur glófa sína úr sætinu. Sagði hún þá við Kötlu að skilnaði: »Farðu heil, Katla þótt ekki hafi jeg af syni mínum nema sorgir einar, og njóttu vel gersema þinna«. »Er nú draumur minn á enda«, segir Katla, »og vænti jeg, Már, þess af drengskap þínum, að þú teljir mjer vorkunn, er jeg var alls ósjálfráð«. Már bað hana sýna sjer gersemarnar, og gerði hún svo. Litlu fyrir sumar veturinn eftir fæddi Katla sveinbarn, einkar frítt, og þótti Már sveinninn giftusamlegur. Var hann kallaður Kári, sem faðir hans hafði fyrir mælt, og ljet Már kalla sig föður sveinsins; og reyndist hann honum í öllu betur en móðir hans, er jafnan var fá við hann. Var nú fluttur bústaður þeirra Márs, þangað sem Katla sagði fyrir, og bjuggu þau hjón þar saman, og unnu hvort öðru mikið og áttu mikið auðnulag saman. — Hin lengri handritin af Kötludraum segja svo frá, að þegar þær Alvör og Katla voru komnar yfir vatnið, tók Alvör á henni með báðum höndum, en við það hvarf Kötlu ást hennar til Márs. Leiddi Alvör hana svo í herbergi sitt, sem fyr segir; voru þar konur fyrir og þóttust allar kenna Kötlu. Síðan tók hún þar á karlmanni, er hún nefndi Kára, og bað hann vakna og sagði, að nú bæri nokkuð til nýlundu, því Katla væri þar komin. »Kári var þar«, segir Katla, »og bað mig heila

og hepna heimsækja sig; kvað hann mig hafa brugðið svefni sínum, og deyja kvaðst hann af ást til mín, er jeg færi þaðan. Kom Alvör þá og ljet búa mjer kerlaug og gefa mjer vín að drekka, áður jeg gengi í hvílu sonar hennar. Sagði hún, að þau ósköp skyldu á mjer hrína, er jeg biði aldrei bætur, ef jeg synjaði syni hennar ástar. Varð hún þá ein öllu að ráða, því jeg hafði mist alla sinnu. Dvaldi jeg svo þar allan þann tíma, sem jeg var burtu. Einn morgun kom Alvör að sæng þeirri, er við sváfum í, og sagði, að jeg mundi verða að klæðast, þótt syni sínum væri það til angurs. Kári stundi hátt, er jeg skildi við hvílu hans, og jeg vildi sjálf hafa verið þar lengur, og varð undir-nauðug skilja við hann. Þá sagði hann mjer um son þann, er við ættum í vændum, fekk mjer belti, hníf og hring hinn þriðja grip, er jeg skyldi geyma til minja handa syni okkar. »En þjer gef jeg«, segir Kári, »skikkju af skíru gulli, men og sylgju; mun það flestum mönnum hnossir þykja; þá gripi skaltu eiga til elli«. Klæddist jeg þá í alt þetta skart, og varð jeg að skilja við hann sárnauðug«. Kári huldumaður hafði beðið Kötlu að kalla son þeirra Kára, sem fyr er sagt; og var svo gert. Liðu svo önnur misssiri af hendi; átti Katla þá annan son; hann nefndi hún Ara; því hún vildi því nafni ráða. Ólust þeir bræður upp báðir saman, og var Katla löngum fálátari við Kára en Ara, en Már gerði þeirra engan mun, og fann að því við konu sína. Liðu nú fram tímar, að ekki bar til tíðinda, uns þeir bræður voru

orðnir 5 og 6 vetra; þá reri Már til fiskjar einn morgun snemma með húskörlum sínum, því veður var blítt, en Katla svaf eftir í sæng þeirra. Þótti henni þá Alvör koma inn að rekkjunni, heldur fasmikil, og mæla svo: »Misskift er með okkur; þú nýtur yndis af manni þínum, en jeg hefi helstríð eftir son minn. Því skaltu velja um tvo kosti, hvort þú vilt heldur missa Már í dag, eða að sonur þinn svívirði þig í orðum«. Kaus Katla skjótt hið síðara, og skildu þær talið. Már kom heim um kveldið, og var Katla þá enn hrygg í huga. Leitaði hann þá eftir, hvað ylli ógleði hennar. Hún sagði honum upp alla sögu. Már bað konu sína vera kata. »Munum við«, segir hann, »finna bót við þessu böli; við skulum stofna til veislu og bjóða þangað bræðrum þínum; skaltu vera blíð við alla, en engu gegna fyr en að þjer kemur«. Liðu nú stundir fram til veislunnar, og sat Már heima. Þegar bræðra Kötlu var þangað von, gekk Már móti þeim við fjölmenni og fagnaði þeim blíðlega; þeir voru allir goðorðsmenn. Katla fagnar þeim vel, og var þeim boðið sæti og borið öl að drekka. Katla var þá í skikkjunni og hafði menið góða á hálsi sjer, Karanaut. Þegar menn voru í sæti komnir, og drykkja byrjuð, mælti Már: »Hjer skulu standa veislugrið, og haldi þau hver, sem drekkur, uns veislan er úti«. Gáfu allir því góðan róm og lofuðu að halda griðin. Þá var Katla komin í sæti sitt, en sveinarnir ljeku sjer á gólfinu. Kári bað þá móður sína að ljá sjer menið góða til að leika sjer að. Hún ljet það eftir honum. Ari sá það og varð

heldur fár við; sækir hann þá eftir meninu hjá Kára, en hann synjaði og vildi ekki laust láta. Ari mælti þá: »Heldur þú meninu fyrir mjer, leiður hóruson; jeg sem á hjer einn allar eignir«. Við þessi orð sveinanna gekk Katla úr sæti og til rekkju sinnar, því hún ætlaði að springa af harmi. En er hún var gengin út, tóku bræður hennar upp orð sveinanna og reiddust ákaflega, er systir þeirra væri þvílík ættarskömm, og kváðust skyldu hefna þess, ef hún hefði verið smánuð af nokkurum, því sveinninn kynni ekki að ljúga. Már bað þá ekki henda slíka markleysu eftir börnum, og væri það ósvinna. En þeir bræður reiddust svo mikið við það, að þeir urðu óstöðvandi, og kváðu þau Már hafa leynt þessu með slægsmunum, en orðrómurinn hefði ríkt hjá þeim bræðrum. Már kvaðst aldrei hafa lagt þar orð að við konu sína. »En segið mjer, bræður«, segir hann, »hvers er sá verður, sem óviljandi ratar í vandræði eða þótt hann sjái sjónhverfingar í draumi?« Gekk hann svo burt úr veislusalnum og í loft það, er Katla lá í, og mælti: »Nú er það eitt til, að þú segir þeim bræðrum upp alla sögu; má það bæði vinna bót á böli þínu og stilla vandræði og mann dráp, sem annars er við búið«. Katla kvað sjer hans ráð hollust mundu, þótt heldur vildi hún bana bíða en segja öllum sorgir sínar. Síðan gengu þau Már á fund þeirra bræðra, og voru þeir all reiðir. Már skoraði þá á konu sína að inna þeim alt af högum sínum, og gerði hún svo. En er þeir höfðu hlýtt sögu hennar, drap hljóð úr þeim; því þeim þótti systir sín vera saklaus. Gengu þeir þá allir fyrir Már og þökkuðu honum með

virktum, hversu vel honum hefði farist í öllum þessum málum, og hjetu honum vináttu sinni með fastmælum. Unnust þau Már og Katla hugástum áður og síðan, meðan bæði lifðu. Ari Másson varð höfðingi mikill og líktist föður sínum um flesta hluti. og er margt manna frá honum komið. Kára komu þau í fóstur í Rennudal; studdu þau hann til góðs kvonfangs og fengu auðlegð nóga, og reisti hann þar bú. Kári varð ríkur maður og þótti dulvitur. Hann var fróður um strauma-gang og stjarna. Það er og sumra manna sögn, að Kári Kárason hafi oft komið til ömmu sinnar í uppvexti sínum, og numið af henni ýmislegt fróðlegt, er huldufólk tíðkaði í forneskju, enda varð fæstum það að góðu, er vildu gera á hluta hans; urðu og fáir til þess. því hann kom sjer vel og náði höfðingja-hylli. Þegar Már var dáinn. er sagt, að Kári hafi tekið þær báðar, Kötlu, móður sína, og Alvöru, ömmu sína, og voru þær báðar hjá honum undir eins, og áttu all-illa skaplyndi saman, svo að Kári hafði jafnan orðið að ganga á milli þeirra. Einu sinni kom hann að, er þær deildu; er þá mælt. að honum hafi runnið í skap, og þess var ekki vant. En er hann hafði staðið þar litla stund, kom eldur upp úr gólfinu, og brann Alvör. amma hans, þar til ösku, svo ekkert varð eftir af. En hvort Kári hafi valdið bruna ömmu sinnar, eða eldurinn hafi komið af ofstæki kerlingar, er eigi frá skýrt; þó hafa nokkrir látið sjer um munn fara, að Kári hafi drepið ömmu sína.

26. Selmatseljan.

Prestur var eitt sinn fyrir norðan, sem hafði upp alið stúlkubarn. Frá prestssetrinu var selstaða langt á fjöllum uppi, og hafði prestur þar jafnan fje og kýr á sumrum, ráðskonu og smala. Þegar fósturdóttir hans varð eldri, varð hún selráðskona, og fór henni það, sem annað, vel úr hendi, því hún var ráðdeildar-kvenmaður, fríð sínum og vel að sjer um marga hluti. Urðu því margir efnismenn til að biðja hennar, því hún þótti hinn besti kvenkostur norður þar; en hún hafnaði öllum ráðahag við sig. Einu sinni kom prestur að máli við uppeldisdóttur sína og hvatti hana mikillega að giftast, og taldi það til, að ekki yrði hann ætíð til að sjá henni farborða, þar sem hann væri maður gamall. Hún tók því allfjarri og kvaðst engan hug leggja á slíkt, og sjer þætti vel sem væri, og ekki sæktu allir gæfu með gjaforðinu. Skildu þau að svo mæltu um hríð. Þegar leið á veturinn, þótti mönnum selráðskonan þykna undir belti, og fór þyktinni því meir fram, sem lengur leið á. Um vorið kom fóstri hennar aftur að máli við hana og bað hana segja sjer frá högum hennar og sagði hún mundi víst vera barnshafandi, og að hún mundi ekki í selið fara það sumar. Hún neitaði þverlega, að hún væri eigi einsömul, og kvað sjer ekki til meina, og selstörf skyldi hún annast, eins það sumar og áður. Þegar klerkur sá, að hann kom engu áleiðis við hana, ljet hann hana ráða, en bað menn þá, er voru í selinu, að ganga eigi nokkuru sinni frá henni einni, og hjetu þeir honum góðu um það. Síðan var flutt í selið, og

var ráðskonan hin kátasta. Leið svo fram um hríð, að ekki bar til tíðinda. Selmenn höfðu sterkar gætur á ráðskonunni og ljetu hana aldrei eina. Eitt kvöld bar svo við, að smalamanni var vant alls fjárins og kúanna; fór þá hvert mannsbarn úr selinu, nema selráðskonan var ein eftir. Sóttist leitarmönnum seint leitin, og fundu eigi fjeð, fyr en undir morgun, með því niðþoka var á. Þegar leitarmenn komu heim, var matseljan á fótum og venju fremur fljót á fæti og ljett á sjer. Það sáu menn og, þegar frá leið, að þykt hennar hafði minkað, en ekki vissu menn, með hverju móti, og þótti mönnum, að þyktin hefði verið annars kyns þykt en barnsþykt. Var svo flutt úr selinu um haustið heim, bæði menn, fjenaður og söfnuður. Sá prestur þá, að matseljan var mjóslegnari um mittið en hún hafði verið veturinn áður. Gekk hann þá á hina selmennina og spurði þá, hvort þeir hefðu brugðið af boði sínu og gengið allir frá selmatseljunni. En þeir sögðu honum, svo sem var, að þeir hefðu alls einu sinni frá henni farið að leita, því alla málnytuna hefði vantað. Klerkur reiddist og bað þá aldrei þrífast, sem breytt hefðu boði sinu, og kvað sig hafa grunað þetta, þegar selmatseljan fór í selið um vorið.

Veturinn eftir kom maður að biðja fósturdóttur prestsins, og tók hún því allfjarri. En prestur sagði hún skyldi ekki undan komast að eiga hann, því hann hafði almenningslof á sjer, og var góðra manna. Hann hafði tekið við búi eftir föður sinn um vorið, og var móðir hans fyrir framan hjá

honum. Varð svo þessum ráðahag framgengt, hvort konunni var það ljúft eða leitt. Um vorið var brullup þeirra hjá presti. En áður konan klæddist brúðfötum sínum, sagði hún við mannsefnið: »Það skil jeg til við þig, fyrst þú átt að ná ráðahag við mig, að mjer nauðugri, að þú takir aldrei vetursetumann, svo að þú latir mig ekki vita áður, því ella mun þjer ekki hlýða«; og hjet bóndi henni því. Leið svo af veislan, og fór hún heim með bónda sínum og tók til húsforráða, en þó með hangandi hendi, því aldrei var hún glöð eða með hýrri há, enda þótt bóndi hennar ljeki við hana á alla vegu og vildi ekki láta hana taka hendi í kalt vatn. Hvert sumar sat hún inni, þegar aðrir voru að heyvinnu, og tengdamóðir hennar hjá henni, til að skemta henni og annast um matseld með henni. Þess á millum sátu þær og prjónuðu eða spunnu, og sagði eldri konan tengdadóttur sinni sögur, henni til skemtunar. Eitt sinn, þegar gamla konan hafði lokið sögum sínum, sagði hún við tengdadóttur sína, að nú skyldi hún segja sjer sögu. En hún kvaðst enga kunna. Hún gekk því fastara á hana, svo hin hjet þá að segja henni þá einu söguna, sem hún kynni, og hóf þannig frásögn sína: »Einu sinni var stúlka á bæ; hún var selmatselja. Skamt frá selinu voru hamrar stórir, og gekk hún oft hjá hömrunum. Huldumaður var í hömrunum, fríður og gervilegur, og kyntust þau brátt við og varð þeim all-kært saman. Hann var svo góður og eftirlátur við stúlkuna, að hann synjaði henni einkis hlutar, og var henni til vilja í hvívetna. Fóru þá svo leikar,

þegar fram liðu stundir, að selmatseljan var eigi einsömul, og gekk húsbóndi hennar á hana um það, þegar hún átti að fara í selið sumarið eftir, en stúlkan neitaði áburði þessum, og fór í selið, sem hún var vön. En húsbóndinn bað þá, er í selinu voru, að fara aldrei svo frá henni, að hún væri ein eftir, og hjetu þeir honum góðu um það. Eigi að síður fóru allir frá henni að leita fjárins, og þá tók hún ljettasóttina. Kom þá maður sá til hennar, er hún hafði haft samræði við, og sat yfir henni og skildi á milli, laugaði barnið og reifaði. En áður en hann fór burtu með sveininn, gaf hann henni að drekka af glasi, og það var sá sætasti drykkur, sem jeg hef« . . . , í því datt hnoðað úr hendinni á henni, sem hún var að prjóna af, svo hún laut eftir hnoðanu og leiðrjetti — »sem hún hafði smakkað, vildi jeg sagt hafa, svo hún varð á samri stundu alheil allra meina. Upp frá þeirri stundu sáust þau ekki, stúlkan og huldumaðurinn; en hún giftist öðrum manni sárnauðug; því hún þraði svo mjög hinn fyrra ástmann sinn og sá aldrei upp frá því glaðan dag. Og lýkur hjer þessari sögu«. Tengdamóðir hennar þakkaði henni söguna og setti hana vel á sig. Fór svo fram um hríð, að ekki bar til tíðinda, og konan hjelt teknum hætti um ógleði sína, en var þó góð við mann sinn. Eitt sumar, þegar mjög var liðið á slátt, komu tveir menn, annar stærri en hinn, í teiginn til bónda. Báðir höfðu þeir síða hetti á höfði, svo óglögt sá í andlit þeim. Hinn meiri hattmaður tók til orða, og bað bónda veturvistar. Bóndi kvaðst ekki taka nokkurn

mann á laun við konu sína, og kvaðst hann mundu hitta hana að máli, áður en hann hjeti þeim vistinni. Hinn meiri maður bað hann ekki mæla svo óvirðulega, að slíkur höfðingi ætti það konuríki, að hann væri ekki einráður að slíkum smámunum, sem að gefa 2 mönnum mat einn vetrartíma. Það verður að ráði með þeim, að bóndi hjet mönnum þessum veturvist, að konu sinni fornspurðri. Um kvöldið fara komumenn heim til bónda, og ljet hann þá fara í hús nokkurt frammi í bænum og bað þá þar vera. Bóndi gengur til húsfreyju og segir henni, hversu nú var komið. Húsfreyja snerist illa við og sagði þetta hina fyrstu bæn sína og að líkindum þá seinustu. En fyrir því að hann hefði einn við mönnunum tekið, þá skyldi hann og einn fyrir sjá, hvað hlytist af veturvist þeirra; og skildu svo talið. Var nú alt kyrt, þangað til húsfreyja og húsbóndi ætluðu til altaris um haustið. Það var venja þá, sem enn er sumstaðar á Íslandi, að þeir, sem ætla sjer að vera til altaris, ganga fyrir hvern mann á bænum, kyssa þá og biðja þá fyrirgefningar á því, sem þeir hafi þá stygða. Húsfreyja hafði alt til þessa forðast vetursetumennina og aldrei látið þá sjá sig; og svo var og að þessu sinni, að hún kvaddi þá ekki. Síðan fóru hjónin á stað. En þegar þau voru komin út fyrir túngarðinn, sagði bóndi við húsfreyju: »Þú hefir sjálfsagt kvatt vetursetumennina«. Hún kvað nei við. Hann bað hana ekki gera þá óhæfu, að fara svo, að hún kveddi þá ekki. »Í flestu sýnir þú, að þú metur mig lítils, fyrst í því, að þú tókst við mönnum þessum að mjer fornspurðri, og nú

aftur, þar sem þú vilt þvöngva mjer til að minnast við þá. En ekki fyrir það, jeg skal hlýða, en þú skalt fyrir sjá, því þar á ríður líf mitt og þitt með að líkindum«. Hún snýr nú heim, og seinkar henni mjög heima. Bóndi fer þá heim og kemur þangað, sem hann átti von á vetursetumönnunum, og finnur þá í herbergi þeirra. Hann sjer, hvar veturvistarmaður hinn meiri og húsfreyja liggja bæði dauð í faðmlögum á gólfinu, og höfðu þau sprungið af harmi. En hinn veturvistarmaðurinn stóð grátandi yfir þeim, þegar bóndi kom inn, en hvarf í burt litlu síðar, svo enginn vissi, hvert hann fór. Þóttust nú allir vita af sögu þeirri, er húsfreyja hafði sagt tengdamóður sinni, að hinn meiri komumaður hefði verið huldumaður sá, er húsfreyja hafði kynst við í selinu, en hinn minni sonur þeirra, sem á burt hvarf.

27. Prestsdóttir gift huldumanni.

Prestur einn á einhverjum stað átti dóttur gjafvaxta. Einu sinni varð tilrætt um huldufólk eða álfa; sagði þá dóttir prestsins: »Það gilti mig einu, þótt jeg ætti álfamann, væri það vænn maður«. Rak prestur dóttur sinni þá snoppung og kallaði hana óþarflega mæla.

En það var nokkuru síðar, að barn eitt á prestsgarði þessum sá mann ríða þar að bæjardyrum, stíga af baki, ganga inn og taka í hönd prestsdóttur leiða út, setja á bak hjá sjer og ríða á brott. Eftir það var hennar leitað hvarvetna, er mönnum datt í hug, en enginn varð hennar var.

En sagt er, að það yrði þrem vetrum síðar, að fjármaður sá, er lengi hafði verið með presti, og hug hafði lagt á dóttur hans, er horfin var, viltist eitt sinn með alt fjeð; kom svo, því kafald var á, að hann misti frá sjer alt fjeð; komst þó sjalfur að lyktum að bæjardyrum einum, er hann kendi ógjörla. Maður gervilegur stóð þar í dyrum frammi, og bauð fjármanni gistingu. Kvaðst hann það þiggja mundu, en barmaði sjer mjög um missi fjárins. Bóndi kvað eitthvað mundu til verða að finna það aftur. Fylgdi hann nú gesti sínum inn á baðstofuloft. Þar sá hann gamlan mann og gamla konu; en tvö börn ljeku sjer á loftinu. Þar þekti hann og prestsdóttur, og þóttist vita, að hún mundi vera kona bóndans, er bauð honum gistingu. Var honum veittur þar hinn besti beini, og fylgt að lyktum í húsrúm undir baðstofulofti. Þar kom prestsdottir til hans, og bað hann vera sjer trúan, og færa móður sinni gersemar nokkurar í skjóðu, og segja henni þar með, að bænir sínar mætti hún lesa á hverju kveldi. Spurði fjármaðurinn hana þá, hvort hún kæmi nokkurn tíma í kirkju. Hún kvaðst koma þar jafn-oft honum; ætti hún fremsta sæti undir prjedikunarstól, en maðurinn sinn næst altari. Spyr fjarmaðurinn, hversu það mætti vera, er enginn sæi þau. Hún segir það til þess bera, að þau fari jafnan úr kirkju á undan blessan. En þess bað hún hann sem innilegast, að geta þess að engu, er hann væri nú vís orðinn um sína hagi, að öðru en skila móður sinni skjóðunni; því ella mundi hann mikla ógæfu af hljóta. Hjet hann því; en að morgni færði bóndi honum alt

fjeð, og hafði rekið það inn á hey um nóttina. En aftur fór hann í villu heim með fjeð; en það var örskamt að fara. Efndi hann þá eigi betur heit sitt en svo, að hann sagði frá því öllu sem gjörst, er hann hafði orðið vísari í för þessari. Tók prestur þá það ráð, að vara við sóknarfólk sitt, að bregðast ekki ókunnuglega við, þótt hann blessaði yfir söfnuðinn fyrri en venja væri til, því freista vildi hann með þeim hætti að ná dóttur sinni, og er sagt að honum tækist það; en fyrir bænastað hennar innilegan yrði hann aftur að sleppa henni, því að hún teldi, að ærin vandræði mundu ella af hljótast; ljeti og maðurinn sinn sig svo vel, að sjer væri mestur harmur að missa ást hans. En talið er, að fjármaðurinn yrði ógæfumaður mikill.

Aðrir segja, að þegar prestsdóttir var tekin í kirkjunni, sæti hjá henni bæði börnin, og maður hennar næði þeim og hyrfi á burt, en að prestsdóttir hefði sagt við fjármanninn, er hún var tekin: »Fáðu hvorki kaun nje kvef, og komi þjer aldrei hor í nef; og legg jeg þó ekki á þig, sem þú átt skilið«.

29. Mókollur.

Einu sinni bjó bóndi á Útnyrðingsstöðum á Völlum. Guðrún hjet kona hans. Þau áttu eina dóttur barna, er Guðrún hjet, og ólst hún upp, þar til hún var 12 vetra; tók hún þá við smalamensku, því faðir hennar var vesall og hafði fátt manna. Liðu svo fram stundir, þangað til bóndi dó. Eitt kvöld fór Guðrún að vanda sínum til lamba í mollu-drífu, svo að hún viltist. Hitti hún þá mann nokk-

urn: spurði hún hann að heiti, en hann kvaðst Mókollur heita; hann bauð henni að fara með sjer, og sagði, að skemra væri heim til sín en hennar; þektist hún það, en sagði þó, að sig langaði að finna lömbin; sagðist hann vera búinn að hýsa þau og væri þeim óhætt. Fór hún þá með honum og komu að húsi nokkuru: lýkur hann því upp, og þar sjer hún lömbin inni. Síðan fara þau heim að bænum, og tekur hann af henni snjóútin og leiðir hana síðan inn í baðstofu; engan mann sá hún þar, nema kerlingu eina, og var hún heldur ofrýnileg að sjá. Biður Mókollur stúlkuna að gefa ekki gaum að þessu, og segir henni, að það sje móðir sín. Sagði hann, að móður sinni væri ekki um komu hennar; ljet hann stúlkuna sitja hjá sjer á rúmi sínu, en kerling ljet heldur en ekki síga brýrnar; fór hún þó fram að sækja þeim mat og kom inn aftur með tvo diska, setti þá upp á pallinn, og fóru þau þá að borða. Þar var hún 3 daga, og var þá birt upp veðrinu. Kemur þá Mókollur til hennar og segir, að nú muni hún vilja halda heim, og sagði hun, að svo væri. Fer hún þá á stað, og fylgir hann henni heim á túnið á Útnyrðingsstöðum. En þegar Mókollur kveður hana, biður hann hana að gera eina bón sína, og lofaði hún því, ef hún gæti; beiddi hann hana þá að fara til sín um vorið, ef það væri vilji móður hennar, og hjet hún því. Skildu þau við það, og fór hún heim; varð þar fagnafundur, og spurði móðir hennar hana, hvar hún hefði verið. Sagði hún alt hið sanna frá ferðum sínum, og ljet móðir hennar vel yfir. Leið nú veturinn fram á

útmánuði. Kom þá maður að Útnyrðingsstöðum, að nafni Sigurður, er beiddi Guðrúnar eldri; tókst það ráð, og fór hann þangað um vorið, og atti Guðrúnu. Varð hún þess brátt vör, að hún fekk engu að ráða fyrir manni sínum; kom því ósamlyndi á milli þeirra, því Guðrún var vön að gera gott. Nú víkur sögunni til Mókolls; hann kom um vorið og beiddi Guðrúnar yngri. Tók móðir hennar því vel; en þegar bóndi heyrði það, varð hann fár við, og lagði á móti því, þangað til hann heyrði, að Mókollur kærði sig ekki um neinn arf með henni. Fór Guðrún þá á stað með Mókoll, og bar ekkert til tíðinda, fyr en um haustið; komu þau þá og færðu öllum gjafir á Útnyrðingsstöðum, nema Sigurði bónda; gekk svo tvisvar. Sótti Mókollur Guðrúnu báða þessa vetur til að sitja yfir konu sinni. Þetta líkaði Sigurði illa, og þegar leið að þeim tíma, er Mókollur var vanur að koma, veturinn eftir, lokaði Sigurður konu sína inni í húsi, svo að Mókollur næði henni ekki. Um veturinn kom Mókollur og ætlaði að fá Guðrúnu með sjer, en bóndi þverneitaði; lagði Guðrún að bónda sínum mjög og sagði, að líf tveggja eða þriggja lægi við, en Sigurður kvaðst ekki hirða um það, og sagði að sjer stæði á sama, þó það dræpist alt í hrúgu. Var Mókollur mjög hryggur við það og fór á burt. Leið nú veturinn fram að páskum; en á páskadaginn, þegar fólk var komið til kirkju og prestur ætlaði að ganga í kirkjuna, sjá menn, að virki á hjólum veltur fram úr fjallinu, og stefnir það að kirkjugarðinum og nemur þar staðar; ganga menn þar að, að skoða þetta mikla smíði;

sjá menn þá líkkistu í virkinu og mann fram með henni dauðan á grúfu. Spurði þá prestur, hvort nokkur vissi deili á þessu; en allir kváðu nei við. Gengu þá að hjónin frá Útnyrðingsstöðum, og þekti Guðrún þar Mókoll, og segir hún alt, hvernig farið hefði. Er þá Sigurður bóndi settur í varðhald, en Guðrún fer til bæjar Mókolls, og fann þar tvö börn, annað í vöggu, og bundið band yfir, en hitt á pallinum, bundið líka. Tók hún þar bæði börnin og alt, sem fjemætt var innan bæjar; fór hún heim til prests með börnin, og ól hann þau upp. En af Sigurði bónda er það að segja, að hann var tekinn og drepinn, en Guðrún bjó á Útnyrðingsstöðum til elli.

28. Konuhvarf í Hnefilsdal.

Það var trú manna fyrrum, að ekki mætti ein kona eiga allan Hnefilsdal, því hún yrði þa numin burt af alfum. Melhólar tveir eru í landinu, annar stærri, en annar minni, sem standa saman, kal aðir Mælishólar. Á þeim var mikil trú, að þeir væri álfasetur. Þegar Brynjólfur biskup Sveinsson vísiteraði Austfjörðu, gerði hann sjer ferð þangað með Sigfúsi prófasti Tómassyni, til að skoða holana, gekk umhverfis þá berhöfðaður og sagði síðan við prest: »Gott fólk í minna hólnum, en misjafnt í þeim meira«. »Svo er, sem þjer segið, herra«, sagði prestur.

Eitt sinn er þess getið, að bóndinn í Hnefilsdal ætti eina dóttur barna. Þegar hún var fullvaxta, sagði hún, að maður einn kæmi oftlega til sín, og

ljeti mjög blíðlega við sig; um þetta kvartaði hún oft með miklum áhuga. Þetta gekk nokkurn tíma, og sagði hún sig angraði þetta, því hann vildi ná sjer til sín, og mundi hún ekki geta varist þessu, því hann væri sjer mjög blíður og elskulegur, og bygð hans væri í Mælishól, og bað menn gæta að sjer vandlega; annars mundi ver fara. Þessu var enginn gaumur gefinn, þótt hún með trega bæði þessa. Eftir þetta hvarf hún burtu. En tvo nýársdaga eftir þetta var hún við messu í Hofteigi, glöð og hress; sagði hún kunningjakonum sínum, að sjer liði vel; maðurinn, sem hún væri hjá, breytti í öllu vel við sig, og væri sjer góður. Að því gáðu menn, að þegar hún gekk inn kirkjugólfið, var á henni festi. Skygnir sáu einnig manninn. En þriðja nýársdag um messutímann var líkkista sett fyrir kirkjudyr í Hofteigi, og ofan á henni lá messuhökull vandaður mjög. Enginn sást maðurinn. Svo var líkið jarðað. En um kvöldið heyrðu menn í Hofteigi kveðið sorgarkvæði hástöfum með trega miklum, og farið oftlega með það, svo menn námu það. Jeg talaði við gamla menn, sem heyrðu með það farið. Það voru nokkur erindi. Seinasta erindið heyrði jeg, og er það svona:

»Frelsarinn þinn sje huggarinn minn,
mín hýrust meyja.
Flytji hann mig í friðstaðinn,
þá fer jeg að deyja.
Mína tungu geri' eg ei lengur móða.
Lukkuna fáðu, laukaskorðan rjóða«,

Þóttust menn vita, að það mundi vera konan, sem hvarf frá Hnefilsdal, er flutt var lík að Hof-

teigi, og hjeldu, að hún hefði dáið af barnsneyð. Þóttust þeir skilja það af sorgarkvæðinu.

29. Álfurinn í Stórasteini.

Svo er sagt, að bóndi sá hafi búið í Hvannstóði í Borgarfirði, er Guðmundur hjet. Einu sinni var það síðla á kvöldi, að hann kom frá fje sínu, og hafði vantað nokkurar kindur. Hann gekk í baðstofu. Alt fólk svaf þar myrkursvefn, en hann settist á flet, er var á móti baðstofudyrum, og fór ekki af skóm, því hann hugði að fara út aftur, þá er lítil stund liði, og vita þá, hvort kindurnar hefðu ekki heim komið. Veðri var svo háttað, að tunglsljós var og spakviðri. Þegar bóndi hafði litla stund setið, heyrir hann þrusk við bæjarhurð og henni lokið upp; því næst er gengið inn seinlega, og að baðstofuhurð; þá heyrði hann, að var staðið við og hlustað, og síðan lokið upp hurð ódjarflega, og gengið að pallstokki og numið þar staðar; sjer hann þá, að þetta kvikindi bregður upp silfurbjörtum hnífi, og er að leitast við að komast upp á pallinn. En í sama vetfangi stökk bóndi á fætur, og þá bregður líka hinn við, og fram um dyr, en bóndi á eftir, og er hann kemur í bæjardyr, þrífur hann torfljá, sem þar var undir sillu frá því um haustið, og hleypur út með hann; og er hann kemur út, sjer hann mann suður í túnfitinni; sá var lágr vexti og gildlegur og hafði á rás suður um völlinn. Þegar bóndi sjer það, hleypur hann á eftir honum. Hjarn var á jörðu og hart undir fæti, og þó miðaði huldumanninum harla lítt, jafnvel þótt hann herti hlaupið

sem mest, og það leist bónda, að hann gæti tekið hann, þegar hann vildi; en hann hugði að sjá inni hans, og hafa þá af honum sannar sögur.

Nú hlaupa þeir báðir suður um engjarnar og hefir álfurinn sig allan við, og bóndi læst gera hið sama, en veifar torfljánum, og eggjar hann að bíða, en hann æpti: »Snúðu aftur, snarmenni, og láttu mig fara«. En þótt hann kallaði svona, elti bóndi hann alt suður um Króarmel og yfir Lambadalsá og Kollutungur, og er þeir komu sunnarlega í þær og nærri stórum steini, er þar stendur nálægt Kækjuskarðavegi, sá bóndi, að á þessum steini stóðu dyr opnar; hleypur hann þá fram fyrir bjargbúann, og kvíar hann utansteins. En þá segir hann: »Láttu mig, maður, ná inni minni. Þú hefir nú verið 5 ár í Hvannstóði, og hefir mjer ætíð legið hugur á konu þinni, en aldrei borið áráði til að ná henni, fyr en nú, að jeg ætlaði að drepa þig, en nema hana brott, en þess vinn jeg þjer eið við alla vora vætti, að vera þjer ekki til meins framar«. Þegar bjargbúinn hafði þannig mælt, veik bóndinn sjer frá steininum, og fór hinn inn í hann, og sá þá bóndi þar ekki dyramót. Fór hann eftir það heim. Þetta var um veturinn fyrir jól, en eftir nýár fekk hann bóndann í Brúnavík til að hafa við sig jarðaskifti, og flytja að Hvannstóði, en hann flutti sig að Brúnavík; því hann þorði ekki að reiða sig á orð huldumannsins. Þessi Guðmundur átti son, sem Jón hjet, og sá var faðir hins svonefnda Galdra-Vilhjálms.

30. Grímshóll.

Það hefir lengi verið siður í Rangárvallasýslu, að menn hafa farið þaðan til sjóróðra eitthvað suður. En einu sinni bar svo við, að unglingsmaður nokkur, Grímur að nafni, ætlaði suður í Leiru til sjóróðra. Grímur var fyrirvinna hjá móður sinni, en faðir hans var dáinn. Grímur fór nú með öðrum Rangvellingum suður, en er þeir koma suður undir Vogastapa, bar svo við, sem oft má verða, að reiðgjörð slitnaði á hesti Gríms, svo að hann varð að staldra við til að bæta gjörðina. Grímur var aftastur í lestinni, og tóku því samferðamenn hans ekki eftir því, að hann stóð við; hjeldu þeir þá áfram og bar leiti á milli. En er Grímur var einn orðinn, kom að honum maður. Sá maður falar Grím til að róa hjá sjer um vertíðina, en Grímur skorast undan og kvaðst vera ráðinn hjá manni í Leirunni, og segir honum, hver sá sje. Spyr Grímur manninn, hvar hann eigi heima, en hann sagði, að bær sinn væri þar skamt frá þeim. Leggur hann þá fast mjög að Grími, og segir, að aflabrögð hans muni eigi verða minni hjá sjer en Leirumanninum, sem hann sje ráðinn hjá. Og hvernig sem þeim hafa nú farist orð á milli, þá fór Grímur með hinum ókunna manni. Komu þeir brátt að snotrum bæ, vel bygðum. Maðurinn spurði Grím, hvað hann ætlaði að gera við hestinn. Grímur kvaðst hafa ætlað að senda hann heim aftur, þótt hann helst hefði viljað hafa hann þar hjá sjer til lokanna, til þess að geta flutt eitthvað á honum með sjer heim til móður sinnar. Maðurinn segist þá skulu sjá eitt-

hvað fyrir hestinum, og tók við honum; en Grímur vissi ekki um hann framar að sinni. Nú byrjar vertíðin, og róa þeir Grímur tveir á báti, og hlóðu í hvert skifti. En er að landi kom, var Grími sagt að ganga heim og hvíla sig, og vissi hann því aldrei hvað um fiskinn varð, eða hvað mikið þeir höfðu fengið í hlut, enda grenslaðist hann eftir hvorugu. Undi hann sjer mjög vel, og fanst honum tíminn stuttur, og ekki vissi hann heldur, hvað á hann leið. Ekki lagði hann mat á borð með sjer. Einhvern dag, er þeir eru á sjó, bóndi og Grímur, spyr bóndi hann, hvort hann viti, hvað nu sje liðið á vertíðina, eða hvað mikið þeir sjeu búnir að fiska. Grímur neitti því. Þá segir bóndi honum, að lokadagurinn sje á morgun, og ef við fáum eins og vant er í dag á bátinn okkar, þá höfum við fengið tíu hundruð til hlutar; en sá, sem þú varst ráðinn hjá, hefir fengið hálft fjórða hundrað. Spyr hann þá Grím, hvort hann vilji ekki vera kyrr hjá sjer, eða hvort hann þurfi nauðsynlega að fara heim um lokin. Grímur segist mega til að fara heim. En er þeir höfðu fengið á bátinn, halda þeir að landi; og daginn eftir býst Grímur til heimferðar. Bóndi spyr Grím, hvað hann vilji helst hafa á hestinum austur, og segist Grímur ætla að flytja kvistinn og höfuðin. Bóndi spyr, hvort móðir hans þurfi ekki korns. Grímur segist ekki geta hugsað til að hafa það með sjer í það skifti. Bóndi segir, að á lestunum skuli hann koma með 10 hesta með reiðingi, og geti hann þá hvort sem hann heldur vilji, fengið á þá hjá sjer, eða lagt fiskinn inn hjá öðrum. En er

Grímur ætlaði á stað, fær bóndi honum tilbúna bagga á tvo hesta, og voru annað kornbaggar, en annað fiskabaggar, og segir hann skuli eigi þá. Grímur segist ekki geta flutt nema aðra baggana. Bóndi segist skulu ljá honum hest og fær honum brúnan hest. Grímur tók og sinn hest, og var hann svellspikaður. Fer nú Grímur á stað, og hittir samferðamenn sína; þeir voru þá á heimleið líka. Þeir spurðu, hvar hann hefði verið um veturinn, en hann sagði þeim óglögt frá öllu. Þegar heim kom, sagði hann móður sinni alt sem farið hafði. Líður svo fram á lestir; þá býst Grímur heiman með tíu reiðingshesta í lest. Margir voru þeir saman, Rangvellingar. En er suður eftir kemur, dregst Grímur aftur úr, og missa þeir hans, svo þeir vissu ekki, hvert hann fór, samferðamennirnir. Halda þeir svo leiðar sinnar. Kemur nú Grímur til formanns síns; tók hann vel móti honum, og ljet hann fá nauðsynjar allar, er hann þurfti, og miklu meira en hann hafði ætlað. En er Grímur var albúinn til burtfarar, spyr bóndi, hvort hann þurfi eigi peninga við. Grímur segir, að svo sje, en hann muni vera búinn að fá fyrir hlutinn sinn, og því hafi hann ekki nefnt það. Bóndi fær honum þá 40 spesíur. Bóndi spyr Grím, hvort hann hafi sagt nokkurum, hvar hann hafi verið. Engum, nema móður minni einni, segir Grímur. »Jæja«, segir bóndi, »jeg vissi það, að þú hafðir sagt frá því; þess vegna hefir það komist á loft. En nú eru þorskhöfuðin þín«, segir bóndi. »Þau verður að sækja seinna«. Grímur játti því. Skilja þeir síðan með kærleikum. Fer Grímur heim, og

undruðust menn mjög afla hans. Seinna fór hann skreiðarferð og sótti þorskhöfuðin; bar ekki til tíðinda í þeirri ferð, nema að bóndi falar Grím til að róa hjá sjer aðra vertíðina til, og var Grímur fús á það. Segir ekki af því meir, nema aflabrögð og aðgerðir fóru að öllu eins og fyr. Þessu fór fram nokkurar vertíðir. En einu sinni spyr formaður Gríms hann að, hvort hann mundi ekki vilja fara til sín, þegar móðir hans væri önduð, og eiga dóttur sína. Grímur þekti stúlkuna og fjell hún vel í geð, svo hann þá þegar boð bónda. Líða nú enn nokkur ár, þangað til móðir Gríms deyr. Sjá þá nábúarnir, að ferðasnið er á Grími. Býst hann nú hið skjótasta til burtferðar, og selur alt það, sem hann gat ekki með sjer flutt. Heldur hann nú suður, en enginn vissi upp á víst, hvert hann fór, nema hvað samferðamenn hans komust næst, að hann mundi hafa farið að hól þeim, sem er á Vogastapa fyrir ofan Reiðskarð. Hóll þessi er æði-stór með vörðu á, og er hann kallaður Grímshóll síðan. Aldrei varð neitt vart við Grím eftir þetta, hvorki á Rangárvöllum nje í veiðistöðunum syðra.

31. Bjarni Pjetursson og álfar.

Þegar Bjarni Pjetursson, er síðar bjó að Skarði, var á unga aldri, var hann samtíða pilti nokkurum, er hafði miklar samgöngur við álfafólk og fór oft um kvöldtíma burtu frá bænum. Bjarni bað hann einu sinni að lofa sjer að fylgjast með honum; hjet hann því með þeim skilmála, að hann gengi ekki í álfhólinn á eftir sjer, og hjet Bjarni því. Síðan fóru

þeir að heiman og gengu uns þeir komu að hól nokkurum langt frá bænum. Þá laukst upp hóllinn þegar; gekk pilturinn þar inn og Bjarni á eftir. Þeir sáu þar konu skrautbúna, er fagnaði vel piltinum og lagði hann í sæng hjá sjer. En litlu seinna vísaði hún Bjarna til rúms á öðrum stað og bað hann ekki bregðast ókunnuglega við, þótt nokkuð kæmi í hvílu hja honum. Síðan legst Bjarni í rekkjuna, og skömmu eftir kemur að hvílu hans ófrýnileg kvensnift, er Bjarna þótti líkari skrimsli en konu. Hún vildi komast upp í rúmið, og er hún var a hálfa leið komin, hratt Bjarni henni svo óþyrmilega út úr hvílunni, að hún skaddaðist við fallið. En skrimsl þetta, er Bjarna sýndist svo, átti að hafa verið dóttir álfkonunnar, er leysast skyldi úr álögum með því að hvíla hjá menskum manni. Síðan bjuggust þeir brott úr hólnum, pilturinn og Bjarni, og sagði þá álfkonan við Bjarna að skilnaði, að hann væri mikillar hefndar verður, bæði fyrir forvitni sína og misþyrmingu dóttur sinnar; en hún kvaðst það á hann leggja, að hann skyldi verða hinn mesti óeirðarmaður um kvennafar, og alt hans afkvæmi fram í 5. lið (sumir segja 9. lið); og er mælt, að það yrði að áhrínsorðum.

32. Frá Eyjólfi og álfkonu.

Gunnlaugur prestur Þorsteinsson, er annálinn reit, bjó að Ytra-Vallholti í Vallhólmi norður. Söng hann tíðir á Víðimýri og Flugumýri meira en 36 ár. Prestur var einrænlegur og haldinn margfróður; hvarf hann löngum, einkum á nóttum, og var því

trúað, að hann dveldi þá með álfum. Sá ungur maður var á vist með presti, er Eyjólfur hjet, allmannvænlegur, og þótti gott mannsefni, og var prestur vel til hans. Það var oft, að Eyjólfur bað prest að lofa sjer með honum í leyniferðir þær, er prestur fór. Prestur var alltregur, og kvað ekki víst, að honum yrði til hamingju. Eyjólfur vildi ekki það heyra, og sótti á því fastara. Leiddist presti nauð hans og hjet honum förinni með þeim kostum, að hann breytti að öllu eftir sjer, og gætti þess vandlega, að bregða út af engu. Hjet Eyjólfur því. Síðan fór Eyjólfur með presti fram til Skiphóls við Vindheima-mela, og er þeir komu þar, opnaðist hóllinn fyrir þeim. Komu þeir þar í herbergi fagurt; voru þar fyrir tvær konur, önnur við aldur, en þó hin errilegasta, og væn álitum; hin var mær ein fögur, gjafvaxta að sjá. Fagnaði eldri konan presti báðum höndum; en báðum var þeim presti vist borin hin besta, og að öllu farið sem hæversklegast. Síðan voru tvær rekkjur búnar, og steig þar prestur og eldri konan í aðra. Hin yngri afklæddi sig alt að nærfötum; og er hún hafði þjónað þeim presti til sængur, steig hún upp í aðra rekkjuna, og spyr, ef Eyjólfur vill hvíla þar hja sjer. Hann þagði við; bað hún hann þá blíðlega og tók í hönd hans. Eyjólfur svarar þá heldur stygglega: »Jeg stel engu, þó jeg standi hjerna«. Reiddist hún þa og mælti; »Vertu þá hjeðan af aldrei óstelandi«. Prestur mælti: »Nokkura bót muntu þó vilja við leggja?« Hún svarar: »Vera má það fyrir þín orð, prestur, og sakir móður minnar, og læt jeg það um mælt,

að engin snara haldi honum«. En prestur vítti Eyjólf um óhlýðni sína og heitrof. Fór hann þegar úr hólnum um nóttina og heim í Vallholt. — Er það sagt, að þegar tók Eyjólfur að stela og strjúka; varð hann þá oft tekinn og átti að hengja; en engin snara hjelt honum, og sögðu menn, að jafnan sæju menn bláklædda konu skera á snöruna. Það er enn sagt frá Eyjólfi, að þá Húnvetningar ætluðu að hengja hann á Svarthamri við Blöndu, að enn slitnaði snaran, og slapp hann þar, en náðist löngu síðar. Átti þá að hengja hann út við Blönduós. Fór þá sem fyrri, að snaran slitnaði; við það varpaði Eyjólfur sjer til sunds á ána, að forða sjer. Er þá sagt, að maður einn kastaði steini á eftir honum; kom hann í höfuðið, og varð það Eyjólfi að bana.

33. Rauðhöfði.

Í fornöld var það mjög tíðkað á Suðurnesjum, að fara út í Geirfuglasker til að sækja þangað bæði fugl og egg. Þóttu þær ferðir jafnan hættulegar, og varð að sæta til þeirra góðu veðri; því bæði eru skerin langt undan landi, og svo er líka mjög brimsamt við þau. Einu sinni sem oftar fór skip út í Geirfuglasker; geymdu sumir skips, en sumir fóru upp í skerin eftir eggjum. Ókyrði þá sjóinn fljótt, svo þeir urðu að fara burtu fyr en þeir hefðu viljað. Komust eggjatökumenn við illan leik upp í skipið, allir nema einn. Hann kom síðastur ofan úr skerinu; því hann hafði farið lengst, og hugsað, að ekki mundi liggja svo mikið á. Hann var sonur og fyrirvinna ekkju nokkurrar, sem bjó að Mela-

bergi í Hvalsnessókn, og var hinn ótulasti maður og á besta aldri. Nú er maðurinn kom niður að skipinu, var hafrótið orðið svo fjarskalegt við skerið, að honum varð ekki náð út í skipið, hversu mjög sem þar var leitað lags við. Urðu skipverjar að fara burt við svo búið, og töldu þeir manninn af með öllu, nema hans yrði bráðlega vitjað. Hjeldu þeir svo til lands, og sögðu hvar komið var, og átti nú að fara í skerin og vitja mannsins, hve nær sem færi gæfist. En eftir þetta varð aldrei framar komist út í skerin um sumarið fyrir brimi og stórviðrum. Var þá hætt með öllu að hugsa til manns þessa eða leiða sjer í hug, að hann mundi nokkurn tíma sjást lifandi framar.

Nú leið og beið, þangað til sumarið eftir. Þá fóru Nesjamenn á skipi út í Geirfuglasker, eins og þeir voru vanir. Þegar eggjatökumenn komu upp í skerið, urðu þeir hissa, er þeir sáu þar mann á gangi, þar sem þeir áttu sjer hjer engra manna von. Maðurinn gekk til þeirra, og þektu þeir þar Melabergsmanninn, sem eftir hafði orðið sumarið áður í skerinu. Gekk það öldungis yfir þá, og þóttust sjá, að þetta væri ekki einleikið. Forvitnaði þá nú heldur en ekki að vita, hvernig á þessu öllu stæði. En maðurinn sagði þeim óljóst frá því, sem þeir spurðu, en í skerinu sagðist hann alt af hafa verið og hefði ekki væst um sig. Samt bað hann þá að flytja sig á land, og gerðu þeir það fúslega. Var Melabergsmaðurinn hinn glaðasti, en þó fremur fátalaður. Þegar í land kom, varð þar hinn mesti fagnafundur, og þótti öllum þessi atburður allur

undrum gegna, og enga glögga grein vildi maðurinn gera um veru sína í skerinu.

Nú leið enn og beið, og var hætt að tala um nýlundu þessa. En seint um sumarið, einn góðan veðurdag, þegar messað var á Hvalsnesi, varð sá atburður, sem alla kynjaði á. Við kirkjuna var fjöldi fólks, og þar á meðal Melabergsmaðurinn. En þegar fólkið kom út úr kirkjunni, stóð uppbúin vagga við kirkjudyrnar, og lá ungbarn í vöggunni. Ofan á vöggunni lá dýrindis-ábreiða, sem enginn þekti, hvað í var. Á þetta varð öllum starsýnt mjög, og enginn leiddi sig að vöggunni, eða barninu, og enginn ljest vita nein deili á. Nú kemur prestur út úr kirkjunni; sjer hann vögguna og barnið, og furðar á þessu öllu ekki síður en aðra. Spyr hann þá, hvort nokkur viti deili á vöggunni og barninu, eða hver með það hafi komið, eða hvort nokkur vilji, að hann skíri barnið. En enginn ljest vita neitt um þetta, og enginn þóttist hirða um, að hann skírði barnið. En af því presti þótti allur atburður með Melabergsmanninn kynlegur, spurði hann hann ítarlegar um alt þetta en aðra, en maðurinn brást þurrlega við, og sagðist ekkert vita um vögguna nje barnið, enda skifti hann sjer öldungis ekkert um hvorugt. En í því bili, sem maðurinn sagði þetta, stóð þar kvenmaður hjá þeim, fríð sínum og fönguleg, en æði-svipmikil. Hún þreif ábreiðuna af vöggunni, snaraði henni inn í kirkjuna, og segir: »Ekki skal kirkjan gjalda«. Síðan víkur hún sjer að Melabergsmanninum, og segir við hann mjög reiðulega: »En þú skalt verða að hinu versta illhveli í sjó«.

— Greip hún þá vögguna með barninu, og hvarf með alt saman, og sást ekki síðan. — Prestur tók ábreiðuna og ljet gera úr henni altarisklæði handa kirkjunni, og hefir það verið þar til skamms tíma, og þótti hin mesta gersemi.

Nú víkur sögunni til Melabergsmannsins. Honum brá svo við orð hinnar ókunnu konu, að hann tók undir eins á rás frá kirkjunni, og heim til sín. Ekki stóð hann þar við, heldur æddi sem vitstola norður eftir, þangað til hann kom fram á Hólmsberg, sem er fyrir vestan Keflavík, en berg það er fram við sjó, býsna hátt og þverhnípt. Þegar hann kom fram á bergsbrúnina, staldraði hann við. Varð hann þá alt í einu svo stór og þrútinn, að bergið sprakk undir fótum honum, og hljóp fram klettur mikill úr hamrinum. Stakst maðurinn þar fram af í sjóinn, og varð á sama augabragði að feikilega stórum hvalfiski, með rauðan haus; því maðurinn hafði haft rauða húfu, eða hettu, á höfðinu, þegar hann brást í hvalslíkið. Af þessu var hann síðan kallaður Rauðhöfði. En kletturinn, sem fram hljóp með hann í sjóinn, stendur enn fram í sjónum austarlega undir Keflavíkurbergi, og er kallaður Stakkur.

Það er sumra manna sögn, að nú hafi það komið upp á Melabergi, eftir móður mannsins, að hann hefði sagst hafa dvalið um veturinn í skerinu í álfabæ einum í góðu yfirlæti. Sumir segja, að maðurinn hafi heitið Helgi, og því er skerið nefnt síðan Helgasker. Hefðu þar allir verið sjer vel, en þó hefði hann ekki getað fest þar yndi. Fyrst þegar hann hefði orðið eftir af lagsmönnum sínum í skerinu,

hefði hann gengið um skerið í einskonar örvílnan, og verið að hugsa um að steypa sjer í sjóinn og drekkja sjer, til að stytta hörmungar sínar. En þá sagði hann að til sín hefði komið stúlka, fríð og gervileg, og boðið sjer veturvist, og sagt, að hún væri ein af álfafólki því, sem ætti heima í Geirfuglaskeri. Þetta þá hann; en vegna óyndis fekk hann heimfararleyfi sumarið eftir. Þá sagði hann, að álfastúlkan hefði sagst ganga með barni hans, og skyldi hann muna sig um að láta skíra það, ef hún kæmi því til kirkju, þar sem hann væri viðstaddur, en ef hann gerði það ekki, mundi hann gjalda þess grimmilega. Sumir segja, að maðurinn hafi sagt móður sinni frá þessu einhvern tíma einslega um sumarið; sumir segja, að hann hafi gert það um leið og hann gekk um á Melabergi frá kirkjunni seinast, og enn aðrir, að hann hafi sagt það einhverjum trúnaðarmanni sínum öðrum. En ekki er þess getið, hvers vegna hann brá út af skipun alfkonunnar með barnsskírnina.

En nú víkur aftur sögunni til Rauðhöfða. Hann tók sjer aðsetur í Faxaflóa, og grandaði þar mönnum og skipum, svo engum var óhætt á sjó milli Reykjaness og Akraness. Var það fjarskinn allur, sem hann gerði ilt af sjer í skipsköðum og manntjóni, en enginn gat að gert, eða stökt óvætt þessari burtu, og áttu margir um sárt að binda af hans völdum, þó ekki sjeu þeir nafngreindir neinir, sem hann drap, eða tölu hafi verið á þa komið. Upp á síðkastið fór hann að halda til a firðinum milli Akraness og Kjalarness, og er sá fjörður síðan kallaður

Hvalfjörður. Þá bjó gamall prestur í Saurbæ á Hvalfjarðarströnd; hann var blindur, en þó ern að öðru leyti. Hann átti tvo syni og eina dóttur. Voru systkin þessi öll upp komin, þegar hjer var komið sögunni, og hin efnilegustu, og unni faðir þeirra þeim mjög. Prestur var forn í skapi, og vissi jafn-langt nefi sínu. Synir hans reru oft út á fjörðinn á báti til fiskjar. En einu sinni urðu þeir fyrir Rauðhöfða, og drekti hann þeim báðum. Presturinn, faðir þeirra, heyrði að synir sínir væru druknaðir, og svo af hvers völdum. Fjelst honum mikið um sonamissinn. Litlu síðar, einn góðan veðurdag, biður hann dóttur sína að koma og leiða sig niður að firðinum, sem er þaðan ekki all-langt frá bænum. Hún gerir svo, en prestur tekur sjer staf í hönd. Staulast hann nú með tilhjálp dóttur sinnar ofan að sjónum, og setur stafinn fram undan sjer út í flæðarmálið, og styðst svo fram á hann. Spyr hann þá dóttur sína, hvernig sjórinn líti út. Hún segir hann vera spegilfagran og sljettan. Að litilli stundu liðinni spyr karl aftur, hvernig sjórinn líti út. Stúlkan segir, að utan fjörðinn sjái hún koma kolsvarta rák, líkt og stórfiskavaður ösli inn fjörðinn. Og þegar hún sagði rák þessa komna nær á móts við þau, biður prestur hana að leiða sig inn með fjörunni, og gerir hún það. Var röstin jafnan á móts við þau, og gekk það, uns komið var inn í fjarðarbotn. En þegar grynna fór, sá stúlkan, að röstin stóð af ákaflega stórum hval, sem synti beint inn eftir firðinum, eins og hann væri rekinn eða teymdur. Þegar fjörðinn þraut, og þar kom að, sem Botnsa

kemur í hann, bað klerkurinn dóttur sína að leiða sig upp með ánni að vestanverðu. Hún gerði það, og staulaðist karlinn upp fjallshlíðina með ánni, en hvalurinn óslaði einatt hjer um bil jafnframt þeim upp eftir ánni sjálfri, og var honum það þó örðugt mjög, sökum vatnsleysis. En þegar inn kom í gljúfrið, sem áin rennur um fram af Botnsheiði, þá urðu þrengslin svo mikil, að alt skalf við, þegar hvalurinn ruddist áfram, en þegar hann fór upp fossinn, hristist jörðin umhverfis, eins og í mesta land-skjalfta. Af því dregur fossinn nafn, og heitir síðan Glymur, og hæðirnar fyrir ofan Glym eru síðan kallaðar Skjálfandahæðir. En ekki hætti prestur fyr en hann kom hvalnum alla leið upp í vatn það, sem Botnsá kemur úr, og síðan er kallað Hvalvatn. Fell eitt er hjá vatninu, og dregur það einnig nafn af atburði þessum og er kallað Hvalfell. Þegar Rauðhöfði kom í vatnið, sprakk hann af areynslunni að komast upp þangað, og hefir síðan ekki orðið vart við hann, en fundist hafa hvalbein mjög storkostleg við vatnið, og þykir það vera sögu þessari til sannindamerkis. — En þegar prestur var búinn að koma hvalnum fyrir í vatninu, staulaðist hann heim aftur með dottur sinni, og þökkuðu honum allir vel viðvikið.

34. Álfkona færir barn sitt til skírnar.

Þegar Gísli, forfaðir síra Eyjólfs Gíslasonar á Múla í Saurbæ, var í Haga á Barðaströnd, bar svo við sunnudag nokkurn, þegar embættað var þar, að barnsrugga var borin í kirkjuna, þótt þeir sæjust ekki, er báru. Kvenmaður fylgdi vöggunni, og sáu

hana allir. Kvenmaður þessi gengur þangað, sem Gísli bóndi var, og tekur hún svo til orða við hann: »Jeg lýsi þig, Gísli, svo sannan föður að þessu barni, sem í ruggunni er, sem jeg er móðir þess«. Gísli þverneitar því, að hann sje faðir barns þessa. Kvenmaður þessi sýnir sig nú reiðulega og segir, að hann skuli þess gjalda, að hann hafi því neitað, að hann væri faðir barnsins, og að það hefði fyrir þá sök eigi skírn hlotið. »Í tíunda lið frá þjer«, segir hún, »skal mæða jafnan að höndum bera afkomendum þínum; en þó vil jeg leggja það til, að betur skal úr rekjast fyrir þeim en út litur og ætlun manna er«. Hún grípur þa til aklæðis, er lá ofan á ruggunni, og kastar því inn í kórinn; hverfur hún síðan á burt, og ruggan burtu gripin. — Úr ábreiðu þessari var gerður hökull, og var hann gefinn kirkjunni á Brjánslæk, og er hann kallaður álfahökull.

Þegar foreldrar síra Eyjólfs voru a Brjanslæk og síra Eyjólfur var 4 vetra gamall, tok hann svo harður verkur eða tak, að eigi sast annað ljósara fyrir en að sá verkur mundi leiða hann til grafar, og var þá alt reynt, sem mönnum kom til hugar, til þess að lina verkinn, og tjáði þó ekkert. Móðir hans hafði gott vit á lækningum, og hafði margur gott af raðum hennar, og þegar hún var búin að reyna alt, sem henni til hugar kom, skipaði hún að sækja út í kirkju álfahökulinn, er svo var nefndur. Var það gert, og þegar komið var með hann, vafði hún honum um barnið, þar sem takið lá í því; brá

þá svo við, að verkinn linaði, og tókst hann með öllu í burtu.

Þetta er satt; en hvort hökullinn hefir haft þá náttúru frá álfum, eða batastundin verið komin þá frá guði, það veit jeg ekki.

35. Sagan af Ljúflinga-Árna eða Álfa-Árna.

Það bar til í Seley á Reyðarfirði austur, að þar voru sjómenn til fiskiveiða. Þeir áttu þar sjóbúð og lögðu sig um kvöldið til svefns í henni; og um morguninn, er þeir lágu sofandi, vakti einn þeirra, sem Árni hjet, og gat með engu móti sofið; lá hann með höfuðið fram á sængurstokkinn, og horfði út í dyrnar. Hann sjer þá, að kvenmaður gengur tvisvar sinnum fyrir dyrnar. Síðan kemur hún inn, gengur að Árna og heilsar honum með kossi. Hann gefur lítinn gaum að henni, og heldur hana komna af landi ofan; en eigi þekti hann hana. Síðan tala þau nokkur orð saman, og gengur hún við það út aftur, en hann sofnar. Enginn maður varð hennar var annar en Árni. Nokkurum tíma síðar bar svo við einn sunnudagsmorgun, að hann gekk út, því þeir verða það að gera, til þess að vita, hvort nokkurt útlent skip sæist, sökum þess að þar hefir oft borið við, að þesskonar skip hafa gletst við róðrarbáta; og í þetta skifti átti Árni að fara út. Hann gengur upp á hæð eina, og staldrar þar við; heyrist honum þá eigi all-langt frá sjer hringt klukkum, einni eða fleirum; hann gengur á hljóðið, og hættir það smám saman, og staldrar hann þá við stundarkorn, og heyrir nú aðra hring-

ingu; hann gengur þá aftur á hljóðið, og finst honum, að hann sje farinn að nálgast það; stendur nú við, uns hann heyrir hina 3. hringingu. Þá gengur hann enn á hljóðið, og kemur hann loks að kirkjudyrum og reisulegum bæ, þar sem honum og öðrum hafði áður sýnst klettar einir. Í kirkjunni sjer hann fólk margt og prest í messuskrúða. Sömu sálma heyrði hann sungna þar sem vor á meðal; stígur prestur í stólinn, eins og vandi er til, þá áður hafði verið hringt um Credo, og lagði út af hinum vanalega texta. Og að endaðri bænagerð stígur hann ur stólnum, og syngur: »Heiðrum guð föður himnum a«. Síðan er margt fólk til altaris. En á meðan útdeilingin stendur yfir, er sungin Jesú minning og endist ekki til; er hún þá aftur byrjuð og sunginn meiri partur hennar, og að svo búnu lýsir prestur blessan yfir söfnuðinn. Alt fór þar reglulega fram, en allra seinast var sungið: »Þú hefir sigrað synd og deyð« (Passíusálm. 19, 13). Á meðan alt þetta fór fram beið Árni fyrir utan dyrnar; en aldrei fór hann inn í kirkjuna. Síðan kemur prestur út og söfnuðurinn á eftir honum; og er fólkið þakkar presti kenninguna, gerir Árni eins, og tekur í hönd presti, og tók hann því góðlátlega; en æði-mikilfenglegur var hann í augum Árna, og var hann að sja nokkuð við aldur. Hann gengur þegar inn í bæinn. Nú smátínist fólkið út úr kirkjunni, og kemur þá út meðal annara kona ein öldruð, en mjog höfðingleg, og fylgdi henni eftir dáfríð ungfrú, mjög vel búin og kurteisleg; og hefir Árni sagt, að hún hefði borið af öllum þeim, er

hann hafði sjeð, að andlitsprýði og góðu yfirliti. Árni þekti hana, að hún var hin sama stúlka, er kom til hans í búðina. Hún víkur að Árna kunnuglega og heilsar honum með kossi, tekur í hönd hans, og biður hann koma með sjer í bæinn. Árni var tregur til þess; gengur hún þá inn og kemur að vörmu spori út aftur með messuvín í glasi, og biður hann drekka. Hann þaði það. Síðan nauðgar hún honum inn í bæ með sjer; koma þau í stofu, mjög skrautlega prýdda; situr presturinn þar við borð og kona hans. Stúlkan lætur Árna setjast þar og sest síðan sjalf. Nú var matur borinn á borð: sölt súpa, fornt kjöt, grjónagrautur og brauð, og neyttu þau oll þar af, er við borð sátu, prestur, kona hans, stúlkan og Árni. Matur var þar nægjanlegur fram borinn. Enginn yrti orði á Árna, nema ungfrúin; og er máltíð var úti, leiðir hún Árna út, fylgir honum á veg, og biður hann mjög að koma þangað oftar og eiga sig; segir hún honum, að faðir sinn sje prestur yfir öllum eyjunum og sæmilega auðugur að fje, en hún sje einbirni. Árni þverneitar því, að hann vildi fara til hennar. Hún segist vita, hvað honum þyki að. »Þú ert hræddur um«, segir hún, »að við munum djoflar vera, og truum eigi á guð, en komdu til mín, og skal jeg sýna þjer trúarbrögð okkar; en líki þjer þau þá eigi, skaltu mega heill að öllu hjeðan komast, en jeg spái því, að þjer muni vel líka, er þú hefir sjeð þau«. Miklu fleiri umtölur hafði hún fyrir honum. Nú skilja þau við þetta í það sinni; en hún kemur til hans oftar, og ámálgar jafnan hið sama. Tvisvar

var hann við kirkju í eynni, og kvaðst hann í hvert skifti hafa sjeð hana í kirkjunni, og jafnan hafi hún leitt sig til borðs eftir messu, og hefði þar alt farið fram eins og aður er getið um, en stúlkan fylgt sjer úr garði, gefið sjer brennivín og beðið sig jafnan að fara til sín. Eitt sinn spurði hann hana að nafni, og kvaðst hún Björg heita; en faðir sinn Finnur. Síðan fer Arni úr eyjunum, er sá tími var úti, er vant var að vera þar til útroðra, og ætíð er áður en nótt dimmir; því sagt er, að eigi sje þar friðsamt um svartnætti. Hjelt Arni þá, að hann mundi nú með öllu sloppinn við eftirsókn Bjargar, er hann var kominn heim til föður síns. En eigi hefir hann lengi verið heima, aður en Björg kemur til hans einn dag og heilsar honum mjög vingjarnlega og segir: Nú máttu sja, hvað kæran jeg hefi þig; því að faðir minn hafði brauðaskifti við prest þann, er hjer var, og flutti sig burt úr eyjunum, svo jeg skyldi vera nær þjer; getur þú nú sjeð á þessu, hve miklu jeg má raða hja föður mínum; komdu því með mjer, og farðu burtu, ef þjer eigi líkar alt hjá mjer«. Hann taldist undan með öllu móti. »Sit þú litla stund hjá mjer«, segir hún þá. Hann gerir svo, og skilja þau eftir það. Enginn sá hana, er hún kom til hans, nema sjalfur hann. Fer nú svo fram lengi, að hann situr hjá henni stundarkorn á degi hverjum. Þá var það eitt sinn, að hann biður föður sinn að láta sig í burtu í mannaskiftum; en faðir hans vildi það eigi, og kvaðst eigi mega missa hann frá slætti, því hann hafði eigi fleira manna en Arna og kaupamann einn.

Einu dag, er þeir báðir voru að slá í túninu, sjá þeir baðir, hvar Björg kemur gangandi; segir þá Árni við kaupamanninn í skopi: Hún mun vilja finna þig, sú arna«. Fjarri fer því«, segir hann, »heldur mun hún vilja finna þig«. Í þessu kemur stúlkan til Arna, og meðan hún heilsar honum hverfur hún hinum manninum. Þá sjer Árni á henni nokkurn reiðisvip; en óðar er hún tók hann tali, verður hún mjög blið við hann. Eigi er hægt að telja, hve oft hún kom til hans, en oft var það þrisvar á dag. Eftir slattinn býst kaupamaður burtu, og lá leið hans yfir fjall eitt mjög hátt, þar sem mælt var að troll aður fyrri hefði valdið reimleika. Árni býðst til að fylgja honum, og ríða þeir svo upp á fjallið, skildu síðan, og hverfur Arni aftur. Í einum stað, þar sem leið lá gegnum þrengsli nokkur, verður fyrir honum skessa, og sjer hann nú þann kost bestan, að ríða sem örðugast fram hjá henni; en meðan hann gerir svo, stundi hún við, og kvaðst Arni hafa tekið það sem fyrirboða ógæfu þeirrar, er fyrir honum lá. Þegar hann kemur niður af fjallinu, kemur Björg í móti honum; sitja þau þá nokkura stund saman, og skilja með blíðu. Einn laugardagsmorgun um haustið snemma býst Arni til að leita að fje, og ætlar að koma heim aftur hið fyrsta; verður honum óleitarsamt og finnur fjeð eigi fyr en eftir langa mæðu, og er þá kvöld komið. Hann gengur þá heim, og rekur fjeð hart á undan sjer; hafði hann lítið prik í hendi. En er hann á skamt að túninu, kemur Björg til hans,

heilsar honum blíðlega og biður hann sitja litla stund hjá sjer. Hann neitar því harðlega og er styggur við hana, því hann þykist fjeð of seint fundið hafa; vill hann nú frá henni fara. Hún biður hann því betur að setjast niður litla stund, en hann ansar henni engu. »Jeg verð þá að taka til minna ráða«, segir hún, gengur að Árna og tekur hann í fang sjer, og ber hann sem barn væri, og það þótt Árni sje talinn með stærri mönnum. Hann getur með engu móti losað sig úr fangi hennar, en lætur hana hafa sem mest fyrir. Hún ber hann langan veg, þar til hann hyggur hana þegar komna heim til sín. Hann brýst nú um sem mest hann má, en hún mæðist, svo hann losnar úr fangi hennar, og leggur með stafnum á lær henni og veitir henni mikið högg. Hún gengur þá hölt frá honum og stundi við þungt; talar síðan til hans þessum orðum, þar sem hann stóð í moldarflagi einu: »Þú skalt eigi fet komast úr flagi þessu, meðan jeg tala við þig nokkur orð. Þú skalt svo veikur verða, að enginn skal þekkja nje læknað geta veikleika þinn. Ef nokkur reynir til þess, skal þjer æ versna. Reyni nokkur kunnattumaður að lækna þig, skal þjer stór-versna. Lifðu nú við þetta, og mun þjer ekki betur líka en þó þú hefðir verið hjá mjer, og átt mig«. Árni leitaðist við, a meðan hún mælti þetta, að losa sig burtu úr flaginu, en gat ekki; því magnleysi gagntók hann. Skildu þau svo í það sinn. Hann fer síðan heim með fjeð og er dapur í bragði og mattlítill; hann gengur til rúms síns,

en neytir einkis matar, og mjög lítið sefur hann um nóttina; því undarlegur veikleiki sótti á hann, en eigi gat hann sagt, hvað að sjer gengi. Sunnudagsmorguninn eftir fór hann með veikum burðum á fætur, og reið til kirkju; atti hann sæti undir prjedikunarstól að ofanverðu. Um hinn fyrri hluta prjedikunarinnar vissi hann eigi af sjer, en er hann vitkaðist, sá hann blóðtjörn mikla, er upp úr honum hafði komið; komst hann svo nauðulega heim aftur. Menn spurðu nú um orsök til veikleika hans; en hann vildi hana engum segja. Einhverja nótt kemur til hans prestur sá, er hann hafði sjeð í eynni, og mælti: »Það fór illa, að þú hlaust ilt af mínum, enda var það eigi minn vilji, hvernig dóttir mín sótti eftir þjer, og vil jeg því hjalpa þjer, ef jeg get. Hefir þú nokkuð glas hjá þjer«? »Nei«, segir Árni; »en jeg á það í útihúsi i kistu«. Prestur biður hann að fá sjer lyklana. Arni gerir svo, og að því búnu kemur prestur aftur, færir honum lykla hans, og segir honum, að glasið sje fult í kistu hans, og skuli hann drekka alt úr því að morgni, er hann komi á fætur. Um morguninn dregst Arni á fætur, og gætir i kistu sína; finnur glasið fult með eitthvað hvítt og þunt, sem vín væri, og efar sig nú, hvort hann eigi að þora að drekka úr því, og er honum kemur til hugar, að hann sje dauður hvort heldur sje, setur hann glasið á munn sjer og tæmir. Hann hressist þegar nokkuð, og getur sofnað, og verður hann því feginn. Eftir þetta kemur faðir hans honum, þótt Arna væri

nauðugt, til kunnáttumanns nokkurs þar í sókninni. En óðar en hann er þangað kominn, hefir hann hvorki frið nje ró, gengur ávalt blóð upp úr honum, og fer svo um tíma, að hann er þar og versnar honum meir og meir. Það bar til einhverju sinni, að Arni er að reykja tóbakspípu, og hefir dregist út fyrir dyrnar; hann missir þá ráðið, svo að hann veit eigi, hvað um sig líður. Folkið saknar hans, og fer að leita hans; finst hann loks morguninn eftir langt fra bænum, liggur hann á grúfu, og hafði blóð mikið gengið upp úr honum, en pípa hans lá í brotum við hlið hans. Því næst var hann færður til næsta bæjar, þar sem lögrjettumaður nokkur bjó. Arni biður þar gistingar um nokkurn tíma, en því var neitað í alla staði. Lögrjettumaðurinn gefur Arna brennivín, svo hann hressist nokkuð; en þá leið yfir Arna að vanda, og litlu síðar tekur blóð að renna upp úr honum, svo að öllum stóð ótti af. Lögrjettumaðurinn kvaðst eigi geta lofað honum þar að vera, sökum þess að sjer ofbyði veikleiki hans. Nú raknar Arni við og sjer, hvar hinn gamli vinur sinn, presturinn, kemur, og segir við Arna: »Bið þú að lofa þjer að vera hjer, en far eigi til kunnáttumannsins aftur«. »Jeg bað um það«, segir Arni, »en fekk eigi«. »Biddu um það aftur«, segir prestur; «jeg skal sja til með þjer, að þú fair það«. Arni reynir þá til í annað sinn, og fær jáyrði. Enginn sá prestinn, nema Arni. En er hann hafði verið þar um tíma, kemur prestur til hans og mælti: »Þegar þú fær stóru köstin, skaltu biðja konu lögrjettumannsins að halda að brjósti þjer, og muntu hafa hægð á

meðan«. Arni gerir svo, og hafði ljetti af þessu; en eigi komst konan ætíð til að vera hjá honum. Einn morgun liggur hann, sem oftar, í sænginni og er þá með besta bragði; sjá þá allir, að kona kemur að rúminu, er hann liggur í, og talar hún til hans þannig: »Ekki skal þjer af þessu batna«. Síðan gengur hún út. Arni þekti þar hina fornu vinkonu sína, Björg. En er hún gekk út, varð Arni svo aumur, að menn hugðu það verða hans síðasta. Daginn eftir kemur presturinn til hans og segir: »Erfitt gengur mjer að hjálpa þjer, Arni«. Hann fær honum bók og bannar honum að láta nokkurn mann sjá, og segir honum að hafa hana á brjósti sjer. Arni gerir svo og hefir á meðan nokkura hægð. Einn dag sefur hann, og liggur bókin hjá honum. Bóndi tók þá bokina og les í henni; var eigi annað í henni en bænir nokkurar og fáeinir ókendir stafir. Arni vaknar í þessu og heimtar bókina, og fær hann hana. Skömmu síðar kemur presturinn til Arna, og segir: »Illa geymdirðu bókina, Arni« Síðan tekur hann hana, sker úr henni 2 blöð, og segir Arna að geyma þau undir höfði sjer, og gæta þess, að enginn sjái. Síðan hverfur hann brott. Daginn eftir sefur Árni; sjá þá allir, að Björg kemur upp a pallinn, seilist eftir blöðunum, og fer með þau fram í eldhús og kastar í logann. Arni vaknaði, er hún fór ofan, og fær þá ógurlegt kast, svo blóð flýtur alt í kring um hann. Skömmu þar eftir kemur prestur til hans og segir: »Illa geymdir þú blöðin; láttu nú leita í öskunni, og mun eitthvað finnast af þeim«. Hann gerir

svo, og fundust stafirnir, en hitt alt var brunnið; geymir Arni þeirra betur síðan. Einn dag, er hann liggur í rúmi sínu og er með glaðasta bragði, kemur Björg að húsdyrunum og segir: »Ekki skal þjer það að liði verða, þó hann faðir minn vilji hjálpa þjer«. Arni svarar: »Jeg vildi, að guð ljeti þig reyna annað eins, áður en þú deyr; bið jeg þess eigi af hatri, heldur til þess að þú sjálf megir vita, hvað jeg hefi að bera þín vegna«. Þetta skaltu nú fyrst bera«, segir hún; »þú hefir bakað þjer það sjálfur; og eigi skal faðir minn geta hjálpað þjer«. Í þessu bili kemur presturinn, og fer hann inn fyrir hana í húsið og segir: Fyrst þú fer svo illmannlega að þessu, þá skaltu nú gæta að sjalfri þjer, og skulu umtölur þínar ekkert mein gera honum«. Hún gengur þá út, og sjer Arni hana eigi síðan. Presturinn staldrar nokkura stund við hjá Arna, og upp frá því fer honum að ljetta, svo hann kemst á fætur. Gerir hann þa boð eftir prófastinum, er var prestur hans, að hann taki sig til sakramentis. Hann fer nú til kirkjunnar mjög veikburða; það var á pálmasunnudag, og hittir prófasturinn hann, og kveðst eigi þora að taka við honum með öðru fólki, þar eð hann kynni að verða ófær, en sagðist mundu gera það eftir messu. Að liðinni messu fer fólk á stað, en prestur kallar Arna inn í kórinn, og kveðst eigi veita honum sakramenti, nema hann segi sjer eina spurningu. Arni játar því, ef hann geti. »Hvort er það góður andi, eða vondur, sem kemur til þín í prestslíki?«, segir prófastur. »Af góðum rökum er hann mjer til hjálpar sendur«,

segir Arni. »Það er djöfullinn«, segir prófastur. Í þessu sjer Árni, að fornvinur sinn, presturinn, kemur og sest í hornið fyrir innan Arna og minnir hann á, hvað svara skuli, svo prófastur hefir nóg að gera. Seinast segir prófastur, að hann vilji eigi taka við honum, meðan hann stæði á því, að þessi prestur væri af góðum rökum, og kvaðst skyldu fyrirbjóða öllum prestum í sínu umdæmi að veita honum aflausn. Arni kvaðst mundu fá það hjá öðrum presti, þótt hann leyfði eigi. Svo gekk faðir Bjargar út. Prófastur og Arni skilja stuttlega, og fer Arni heim. Morguninn eftir, aður en fullbjart er orðið, kemur maður á gluggann uppi yfir Arna; er sá sendur frá prófasti, og segist hann nú vilja veita honum sakramenti, hvort heldur skyldi vera á nóttu eða á degi. Arni spyr, hvaða umbreyting hafi orðið á svo stuttum tíma, en það kvaðst maðurinn eigi vita; »en ekki mun prófasti hafa orðið svefnsamt í nótt, og skaltu láta hann vita af, er þú vilt«. Arni játar því, og á skírdag gerir hann prófasti boð að koma og þjónusta sig. Hann kemur þegar. Arni spyr, hver umbreyting hafi orðið á fyrirætlun hans, er hann breytti henni svo skjótt og ótilkvaddur. Prófastur svarar: »Jeg hafði engan frið um nóttina, eftir að við töluðum saman í kirkjunni, fyrir því, að presturinn þinn kom til mín, svo jeg varð að fara þrisvar á fætur um nóttina; jeg talaði eitt orð, þar sem hann talaði tíu, enda skal jeg aldrei meir kalla hann djöful«. Síðan veitti prófastur Arna aflausn, og tók honum nú stórum að batna. Einu sinni sem oftar kom presturinn til

Arna, og segir við hann: »Jeg get með engu móti gert þig heilan veikinda þinna, nema þú ferðist hjeðan að Breiðabólstað í Fljótshlíð, og meðtakir sakramentið af prestinum þar, síra Halldóri Palssyni; (hann var prestur á Breiðabólstað frá 1728 til 1749); því þar er kaleikur, sem álfafólk hefir gefið kirkjunni, og svartur blettur á botninum a honum. Af honum verður þú vínið að drekka, og þá mun þjer batna að fullu; skaltu nú fá þjer seðil hjá prófastinum, og skrifaðu brjef sýslumanni Víum, sem ætlar að ferðast til alþingis í sumar; biddu hann að láta þig vita, hve nær hann ríður á þing, og fylgstu suður með honum«. Síðan fer Arni að finna prófast, biður hann um prestsseðil sinn, og segir honum fyriræetlan sína. Þá svarar prófastur: »Þó það hafi góður andi verið, er áður hjálpaði þjer, þá er þetta djöfull, og mun hann ætla að drepa þig á leiðinni, þar eð þú ert svo lasburða, að þú kemst varla bæja milli«. Samt sem áður fær Arni seðilinn. En um nóttina eftir kemur presturinn til Arna og segir: »Illa gerir prófastur, að hann kallar oss djöfla, og mun guð einhvern tíma á einhvern hátt sýna honum, að hann lýgur, en þú, Arni, skalt fara á stað, því Víum er þegar kominn á leið, og hefir eigi látið þig vita; hlýt jeg að fylgja þjer á veg, þótt jeg eigi örðugt með það, til þess þú komist á stað«. Um morguninn fer Arni á stað, hittir Víum og fer með honum að Odda, og jafnvel upp á þing, og kemur loks að Breiðabólstað, og meðtekur þá sakramenti af kaleik þeim, er prestur hafði sagt honum frá, og mælt er um að enginn viti, hvaðan sje

Varð hann nú skjótt alheill, fer austur aftur og finnur vin sinn, prestinn. Hann segir honum þá þau tíðindi, að Björg sje önduð, og hefði hún, þegar hann meðtók sakramentið á Breiðabólstað, tekið sótt ógurlega þunga, legið í viku, og haft varla frið til að ákalla guð um hjálp og líkn.

Nú segir Árni, að prestur sje búinn að missa fyrri konu sína og hafi átt aðra, og sje fluttur til eyjanna, þar sem hann áður var; segist hann oft koma þar í eyna, sjá húsin og kirkjuna, og vera þar við kirkju. En það er frá profastinum að segja, að hann hrepti það mótlæti, að dóttir hans ein lagðist í svo undarlega sótt, að enginn gat liðsint henni.

Eitt sinn bað Árni prestinn að sýna sjer biblíu álfa Prestur ljet það eftir honum, og virtist honum sú biblía vera að öllu eins og hin íslenska biblían. En það, að álfar eru fráskildir öðrum mönnum, á að vera komið af því, er nú skal greina. Eigi langt frá bústað Adams og Evu eftir fallið rann vatn nokkurt, og var Eva þar eitt sinn að þvo börnum sínum, sem þá voru mörg orðin. En er hún átti að eins eftir að þvo tveimur eða þremur, kallaði guð til hennar; en hún varð hrædd og heldur þeim börnunum, sem þvegin voru, hjá sjer, en skilur hin óþvegnu eftir. Þá sagði guð til hennar: »Attu ekki fleiri börn en þetta?« En hún neitaði því fyrir hræðslu sakir. Þá sagði guð: »Það, sem á að vera hulið fyrir guði, skal og vera hulið fyrir mönnum«. Síðan hurfu hin óþvegnu börn Evu, svo hún sá þau aldrei meir. Ekki urðu þau mörg

alt til syndaflóðsins; meðan á því stóð, voru þau í helli einum, og ljet guð sjálfur fyrir dyrnar. Síðan hefir kynslóð þessi mjög fjölgað. Fólk þetta hefir hið sama lögmál sem vjer; það trúir á endurlausnarann og heilagan anda, alt eins og vjer. Arni vildi fá biblíu þeirra til kaups, en fekk eigi. Hann segir, að prófastur þessi sje besti vin sinn, og geri sjer margt gott. Það, að Árni varð veikur með undarlegum hætti, vissu þeir, sem nálægt honum voru, og enginn þóttist slíka sjeð hafa; stundum sáu menn og Björg koma til hans, en prestinn margsinnis. En hitt kunnum vjer eigi að segja, hver það var í raun og veru, sem til hans kom, og hjeldu það margir vera fjandann. Arni sagðist vilja koma öðrum í kunningsskap við prest þenna, og kvað hann vera mann góðmannlegan, hægan og ljúfan, en væri þá orðinn aldraður. Og endar svo saga þessi.

36. Íma álfastúlka.

Jón hjet maður Guðmundsson og bjó á Berunesi í Reyðarfirði í tíð Jóns sýslumanns Þorlákssonar. Af honum gengu margar sögur eftir hans daga; því hann þótti fjölfróður og flæktur við fjölkyngi, eins og margir á þeirri tíð. Ekki veit jeg ætt hans nje afsprengi. Jón ólst upp á Berunesi, og þá hann var svo þroskaður, fylgdi hann fje. Eitt sinn er þess getið, að hann sat yfir ám í botnum nokkurum í fjallinu, upp af bænum. Kom þá til hans ung stúlka, og ljet mjög vel að honum. Hann spurði hana að nafni. En hún kvaðst Íma heita, en faðir

sinn og móðir ættu bygð þar í fjallinu. Hún var undur-vingjarnleg við Jón, og sagði honum frá híbýlaháttum föður síns. Eitt með öðru sagði hún, að faðir sinn ætti bók, sem á væri margskonar fræði merkileg, og læra mætti margt af, og eitt með öðru það, að sá yrði kraftaskáld, sem læsi hana, og kæmi fátt óvart. Jón spurði hana, hvort hún gæti ekki útvegað sjer bókina. Hún sagði sjer væri það því nær ómögulegt; því faðir sinn geymdi hana svo vandlega. Jón lagði fast að henni, að útvega sjer hana lítinn tíma að láni. Hún kvaðst mundu flest til vinna, ef hún gæti náð ástum hans; vildi hún því reyna að ná bókinni, en ef faðir sinn kæmist að því, riði það líklegast a lífi sínu. Var hún svo hjá Jóni, þangað til hann rak fjeð heim um kveldið. En daginn eftir kom hún með bókina, og bað hann vera sjer trúan; því hún kvaðst vitja bókarinnar að hálfum mánuði liðnum. Jón hjet góðu um það, og ljet í öllu líklega við hana. Íma kom í ákveðinn tíma, og bað hann um bókina og sagði, að líf sitt og hans lægi við, ef þetta kæmist upp um sig. En Jón kvaðst ekki geta mist bókarinnar, og mundi hann aldrei sleppa henni. Íma lagði hönd um háls honum og bað hann grátandi, að svíkja sig ekki í rjettum trygðum. En hann sagði það hjalpaði hvorki bón nje beiðni; hann slepti ekki bokinni. Hún sagði: »Illa gerir þú þetta, þar sem líf mitt liggur við; samt get jeg ekki breytt við þig eins og þú hefur til unnið; svo ann jeg þjer mikið«. Skildi hún svo við hann hrygg og reið. Heita þar síðan Ímubotnar, er þau fundust. Eftir þetta

nokkuru fyrir jól um veturinn dreymdi Jón eina nótt, að maður kom til hans, kastaði á hann kveðju sinni og sagðist kominn að vara hann við háska þeim, sem yfir honum vofði. Það ætti að vitja til hans bókarinnar, sem Íma hefði ljeð honum, á jólanóttina, því nú væri komið upp hið sanna. »Faðir hennar ætlar að drepa þig; við verðum fjögur: karl, kerling, Íma og jeg. Jeg vara þig við þessu, af því mjer er leitt lífið. Jeg var menskur að kyni, en var numinn burt af álfum þessum. Nær miðri nótt á jólanóttina mun verða gengið í bæ þinn. Þú skalt sitja uppi á palli, og hafa hjá þjer sveðju mikla, og undir eins og þú heyrir komið við baðstofuhurðina, skaltu bregða við og fara ofan í uppgönguna, og drepa þann, sem undan fer, og svo hvern af öðrum. Jeg mun lítið hafa mig frammi, en hlífa þjer sem jeg get við atlögum hinna. Þjer mun auðnast að bera af þeim. En jeg mun hjara eftir særður mjög. En mundu mig um það, að stytta eymdarstundir mínar. Því jeg vil ekki lengur lifa. Þegar þú hefir drepið þau, skaltu draga þau út úr bæ þínum og brenna og verða búinn að þessu fyrir dag«. Eftir þetta hvarf maðurinn honum. En Jón vaknaði. Alt gekk þetta eftir, sem honum var sagt fyrir í draumnum. Fólk fór alt til kirkju á jólanóttina, svo Jón var einn heima. Hann mintist þessa atburðar í einum mansöng fyrir rímum sínum, þar sem hann segir:

Vissi það guð, í vanda miklum var jeg þá staddur,
er fjórir gerðu fullir klækja
furðuljótir að mjer sækja.

37. Álfkonan hjá Ullarvötnum.

Fyrir austan nálægt Ullarvötnum hurfu menn hjer um bil 4 eða 5, hver eftir annan, er leituðu að fje upp á fjöll; voru þeir sendir frá fjárbónda einum, er vantaði allar kindur sínar, er hvergi fundust í bygðinni, og fekk hann því menn til þess, að leita þeirra upp um fjöll, en þeir komu eigi aftur, og ekki fundust þeir dauðir. Bóndi átti son, er Sigurður hjet; hann bjó sig út dag einn í góðu veðri, að leita kindanna, og kvaddi foreldra sína; var þeim það í móti skapi, að hann færi, en hann vildi ekki annað en fara; þetta var seint á sumri. Hann fer svo á stað og leitar víða, og finnur hvorki mennina nje kindurnar; kemur hann nú loks að vötnum stórum; þar sá hann ullarflekki með vötnunum og kindur þar um grandana; hann gengur að kindunum, og hugsar, að það sjeu kindur föður síns, og þeirra, er vantaði kindur. Í þessu gengur kvenmaður að honum, og heilsar honum blíðlega. Hann tekur kveðjunni og spyr hana að nafni; hún segir: »Jeg heiti Vandráð eða Valbjörg, og þykir mjer gott, Sigurður«, segir hún, »að þú ert hjer kominn«. Hann segir: »Hvernig getur þú vitað nafn mitt, þar eð jeg hefi aldrei sjeð þig«. Hún segir: »Jeg þekki bæði þig og föður þinn, er Andrjes heitir, og ert þú að leita að kindum hans og manna þeirra, er hann hefir sent að leita þeirra, og er þjer með sanni að segja, að jeg hefi valdið hvarfi kindanna, og svo líka dauða mannanna, og slíkan dauða skalt þú hljóta, nema þú gerir minn vilja«. Sigurður segir: »Hver er þá þinn vilji, og lát mig það heyra«.

Hún mælti: »Það er minn vilji, að þú farir til mín og búir með mjer«. Sigurður segir: »Vita vil jeg, hvað manna þú ert, áður en jeg jata því, og mátt þú vita, að jeg hræðist ekki dauða minn«. Hún mælti: »Jeg er álfa kyns, og á jeg heima hjer nálægt í hól einum«. Sigurður svarar: »Til þín skal jeg fara með því móti, að jeg megi byggja mjer bæ, eins og jeg hefi vanist að búa í«. »Því skaltu mega ráða«, segir hún. »Það er og eitt enn, er jeg áskil við þig«, segir Sigurður, »að þú sjáir um, að kindur föður míns komist til hans«. »Það skal og vera«, segir hún, »og líka skal hann vita, að þú ert á lífi, og vel haldinn, þótt ekki komir þú til hans». Það líkar mjer vel«, segir Sigurður. Nú skaltu með mjer koma til híbýla minna«, segir hún. Sigurður gengur nú með henni, þangað til þau koma að hól einum stórum; sýnist Sigurði sem lag-legar bæjardyr væru á honum, og var trje í kring um þær; leiðir hún nú Sigurð inn þangað. Sýnist honum þar hús all-lagleg, þá inn var komið og auðugt yfir að líta. Hun segir: »Jeg hefi verið hjer 2 ár, síð-an jeg misti foreldra mína, og hefi jeg lítt unað mjer; en eigi hefi jeg viljað neinn af mínu kyni til mín taka, og þykist jeg nú sæl vera, Sigurður minn, þar sem þú ert til mín kominn, og mun nú fara sem faðir minn sagði, að jeg mundi kyn mitt auka með menskum manni«. Er nú Sigurður þar hjá henni, og þótti honum flest óviðfeldið. Verður hann þegar hjá henni að sofa, og jók það honum hinn mesta viðbjóð, en hlaut þó svo að vera; svo fór samt um síðir, að hann feldi sig vel við það.

Morgun einn, þá Andrjes, faðir Sigurðar, fór á fætur, sá hann, hvar kindur hans voru í túninu; taldi hann þær, og vantaði enga. Honum þykir vænt um, og hugsar, að Sigurður sje kominn í bæinn, leitar hans, en finnur hvergi. Þykir bónda þetta undarlegt. Kallar hann síðan menn til sín, og biður þá að leita Sigurðar; þeir fóru nú á stað 20 að leita hans um fjöll og hálsa, og fundu ekki; sneru síðan aftur við svo búið. Fjell bónda það svo þungt, að hann lagðist í rúmið af harmi. Eina nótt dreymir hann, að honum þótti kona til sín koma, og segja svo við sig: »Vertu eigi hryggur, bóndi; Sigurður sonur þinn lifir, og er ánægður, eins og hann væri hjá þjer, og býr hann með mjer, og kom jeg kindum þínum til þín að beiðni hans og vilja«. Gekk hún svo á burt frá honum. Hann vaknar síðan, og er hressari; en um morguninn fór hann á fætur, og sjer um eigur sínar, eins og hann hafði áður gert. Liðu nú 3 ár, að ekki spyrst til Sigurðar. Um haustið snemma, á hinu 3. ári, dreymir bónda, að honum þótti Sigurður sonur sinn koma til sín, heilsa sjer og segja: »Það vildi jeg, faðir minn, að þú kæmir til Ullarvatna aðfangadagskvöld jóla, og að þú fengir með þjer prestinn, síra Eirík. Þá þið komið þangað, munu þið sjá bæ minn, og hann standa opinn. Þið skuluð ganga í bæinn, og bið prestinn að standa í göngunum, og taka á móti konu, er koma mun úr baðstofu, og sjá svo til, að eigi sleppi úr höndum hans, því að þar liggur mikið við; en þú skalt ganga í baðstofu og standa á gólfi og guða þar; geti þetta ekki

orðið á þessu kvöldi, þá verður það ekki síðar, og fær þú þá aldrei sjeð mig oftar«. Sigurður fór þá á burt, en bóndi vaknar og hugsar um drauminn, og ásetur sjer að gera það, sem Sigurður bað hann um í svefni; því að draumur þessi muni ekkert heilarugl vera, heldur sönn vitran. Finnur hann nú prestinn, síra Eirík, og segir honum frá því, er Sigurður talaði við hann í svefninum. Prestur segir, að það muni satt vera, því að sig hafi löngum grunað, að hann væri haldinn hjá álfum, og segist skulu fara með bónda, að hverju sem yrði. Þegar tími þótti hentugur að fara, búa þeir sig tveir til ferðar, prestur og bóndi, og fara svo á stað; koma þeir svo að Ullarvötnum aðfangadagskvöld fyrir jól. Þeir sjá bæinn, og stendur hann opinn; síðan ganga þeir inn, prestur stendur í göngum, en bóndi gengur í baðstofu. Þá bóndi kom í baðstofu, sá hann son sinn sitja á kistu fyrir framan rúm, er hann sá konu sitja í; hún hjelt á barni, en Sigurður var að karra ull; rugga var fyrir framan rúmið og barn í; ljós brann á kerti. Bóndi guðar á gólfinu; við það verður konunni svo bilt, að hún kastar barninu í rúmið, en stekkur yfir rugguna og ofan, og ætlar út; en er hún kemur í göngin, tekur prestur um hana miðja. Á hann nóg með að halda henni, en hann var þó haldinn meira en tveggja manna maki að burðum, og var þar að auki nóg lesinn í fornfræði. Koma þeir þá úr baðstofunni, bóndi og sonur hans, með ljós; fer nú prestur höndum um konuna; af því gæfðist hún; eru þeir þar um nóttina, og vakir prestur yfir henni; er hún stundum í yfir-

liði, en þess á milli er hún að gráta og biðja prest að sleppa sjer; en það gerir hann ekki. Leið svo til dags. En þá dagur var kominn, búa þeir sig til ferðar; skilst Sigurður við bæ sinn; en þeir taka börnin og konuna með sjer, og lifandi pening, er þar var. Er það mal manna, að Sigurður hafi slegið huldu yfir bæinn, er hann skildi við hann.

Nú heldur það alt leiðar sinnar fra votnunum, alt þangað til það kemur heim á bæ Andrjesar bónda; veður var gott og bjart loft, meðan það var á ferð þeirri, og tungsljós, og áðu því hvergi. Var prestur þar viku hjá bónda; veitti honum mjög örðugt við konu-kindina, og fyrir bón bónda og Sigurðar ljet prestur hana með sjer fara, svo að hún var hjá honum um veturinn. Lagaðist hún mjög þann tíma. Sigurður og börn hans voru hjá Andrjesi bónda vel haldin, en lifandi pening Sigurðar var komið fyrir um sveitina, það sem faðir hans og prestur gátu ekki tekið. En á liðnu vori gaf prestur Sigurð í hjónaband og huldukonu þá, er hann hafði verið hjá. Unnust þau vel, og bjuggu þar í sveit, sem þessi síra Eiríkur átti yfir að segja; sótti hún kirkju með bónda sínum; en eigi hefi jeg heyrt, að hún gengi til altaris eða tæki sakramenti, og eigi heldur, hvort hún væri stöðug undir messu; hún var góðgerðasöm kona, svo að hún var elskuð af fólki; líka var hún siðferðisgóð á heimili, og hataði ósamþykki.

Fjögur börn átti hún með manni sínum, er á legg komust, og munu enn lifa afkomendur þeirra fyrir austan. Heyrt hefi jeg sagt það, að þeirra börn hafi verið undarlegri en annað fólk, og jeg

hefði því trúað, þó mjer hefði það sagt verið, að síra Sæmundur Hólm á Helgafelli væri þeirrar ættar; hann segist og vera kominn af huldufólki, en er dulur a þá ætt að telja. Það hefi jeg heyrt, að prestur hafi skírt fyrnefnda konu; og veit jeg nú eigi fremur hjer um.

38. Álfkona býr með menskum manni.

Í Fjarðarhorni stærra í Fellskirkjusókn í Kollafirði hafði forðum daga í gömlum tíðum búið ungur maður með unglings-kvennsnift, og svo lengi, að dætur þeirra tvær voru vel svo vaxnar, hjer um bil 13 eða 14 vetra að aldri.

Sú kona hafði hið mesta afbragð verið í allri umgengni og góðsemi, sem og ölmusugerðum við fatæka, en við alla ljúf og auðmjúk, og engu síður kirkjukær en nokkur kristinn hefir verið, utan hún hlaut jafnan út að ganga um langa söngva, fórnarupphald og helgan, því hún sagði, að sínum óstyrka anda ofmiklaðist kraftur þess leyndardóms, sem þar með fylgdi, og grjet það jafnan, að hún mætti ekkert hlutskifti hafa síðar meir með kistnum mönnum.

Þangað komu um síðir 2 ógæfu-strákar og illmenni. Tóku þeir sig saman um, að verja henni útgöngu úr kirkjunni, þegar hún þurfti; hún sótti á, en þeir vörðu; hún bað þá með tárum, og fekk ekki. Þegar hún fann, hvað sjer leið, snerist hún til manns síns og mintist við hann með tárum, en lagði hendur í höfuð dætra sinna, svo sem merki móðurlegrar ástar, og blessaði þær; sprakk hún síðan og fjell niður sem froða; en maðurinn syrgði sig

til bana eftir hana, en dæturnar lifðu vel, og juku þar kyn sitt. Er það mál manna, að líkami þessarar konu hafi orðið linjulegur mjög og sem froðukendur, er á honum var þreifað.

39. Una álfkona.

Geir er maður nefndur. Hann bjó austur undir Eyjafjöllum á bæ, sem heitir Rauðafell, og átti gott bú. Hann var ungur og áhugamaður mikill. Hann var þá nýbúinn að missa konu sína, þegar þessi saga gerðist. Það var einu sinni um sumarið um sláttinn, að ljá var orðin mikil hjá rakstrarkonum; því eftirvinna var lítil. Sjer þá Geir, hvar kona ein kemur í slægjuna, og fer að raka ljána. Hún var unglег og vel vaxin. Ekki talaði hún orð við nokkurn mann; en skjótt gekk þá raksturinn, þegar hún var komin. Þótti bónda hún kunna að fara með hrífuna. Burtu hvarf hún um kvöldið. Daginn eftir kom hún aftur, og rakaði þann dag allan. Svona gekk það alt sumarið, að konan kom og rakaði ljána, en enginn talaði orð við hana, og enginn vissi, hvaðan hún kom eða hvert hún fór. Seinasta daginn í slættinum gekk bóndi til hennar, heilsaði henni og þakkaði henni fyrir vinnuna. Hún tók því vel. Þau töluðu lengi saman, og svo fór, að bóndi rjeð hana til sín fyrir bústýru. Síðan hvarf hún burtu. Morguninn eftir var hún komin heim til Geirs, og hafði hún ekki með sjer flutning, nema kistu eina mikla. Kistan var sett inn í skemmu bónda. Konan tók þá við ráðskonustörfum og hafði þau um veturinn. Líkaði bónda við hana

prýðilega; því hún var rösk vel og stjórnsöm. Ekki vildi hún segja bónda, hvaðan hún væri komin; en Una kvaðst hún heita. Aldrei fór hún til kirkju, og ámálgaði þó bóndi það oft við hana. Það eitt líkaði honum ekki við hana; því hann var maður kirkjurækinn. Nú leið svo fram að jólum. Þá sóttu menn aftansöng, og ljetu einn mann geyma bæjarins. Una vildi ekki fara; og var það mjog á móti skapi bónda. Varð hún þá ein eftir heima, og segir ekki af henni. Kirkjufólkið kom aftur um morguninn, og var hún þá búin að öllu, sem hún átti að gera. Svona dvaldi Una þrjá vetur hjá bónda, og var hún þá orðin honum mjög kær. Það eitt fældi hann frá að eiga hana, að hún fór aldrei til kirkju, og gramdist honum það mjög. Ýmsar voru getgátur manna um konu þessa, hvaðan hún væri; en það var almannarómur, að enginn væri þar jafngóður kvenkostur og hún, í þeirri sveit. Líður nú að jólum hinn þriðja vetur, og verður Una ein heima. En þegar kirkjufólkið er skamt á leið komið, verður vinnumanni bónda snögglega ilt. Hann leggur sig þar niður, og kveðst ætla að vita, hvort ekki líði af sjer ógleðin. Varð hann þar eftir, en bóndi hjelt áfram með hinu fólkinu; því maðurinn vildi ekki láta það vera að bíða eftir sjer.

Þegar vinnumaðurinn sá, að fólkið var komið í hvarf, reis hann á fætur og sneri heim aftur til bæjarins; því veikina hafði hann gert sjer upp. Sjer hann þá hvar Una er að sópa allan bæinn og hreinsa, og keppist mjög við að ljúka af starfi sínu. Hann leyndi sjer og ljet Unu ekki verða vara við sig.

Þegar hún er búin að öllu, sem gera þurfti, fer hún út í skemmuna, og lýkur upp kistu sinni. Þar tekur hún upp klæði mjög vönduð, og býst um. Þóttist hann þá aldrei hafa sjeð jafnvænlega konu og fríða. Því næst tekur Una upp úr kistunni feld rauðan, og bregður undir hönd sjer. Læsir hún þá kistunni, og gengur út og læsir skemmunni í lás. Hleypur hún þá niður völlinn, og vinnumaðurinn á eftir. Ekki ljettir Una fyr hlaupunum en hún er komin að dýi nokkuru; þar slær hún út feldinum, og stígur á hann. Vinnumaðurinn komst með naumindum upp á eitt hornið á feldinum. Liðu þau nú niður í jörðina, og var það líkast reyk, er þau fóru um. Ekki sá Una manninn, og svo komust þau á völlu nokkura græna. Þá tók Una upp feldinn, og brá undir hönd sjer. Þar sjer vinnumaðurinn bæ mikinn og reisulegan á völlunum. Þangað fór Una, og hann á eftir. Var þar fjölmenni mikið, og kom það út á móti Unu, og tók henni tveim höndum. Alt var þar búið til veislu, alt fágað og prýtt. Settust menn þá niður, og var matur á borð borinn. Þar komu fram ýmsir rjettir og vín, og alt ríkmannlegt. Vinnumaður gat náð einu sauðarrifi af hangnu sauðakjöti. Tók hann það, og geymdi; því jafnfeita síðu hafði hann aldrei fyr sjeð. Þegar menn höfðu matast, var tekið að leika ýmsa leiki, og fór það alt fram með list mikilli og snild. En þegar leið að degi, sagði Una, að nú mundi hún verða að fara; því bráðum kæmi bóndi frá kirkjunni. Kvaddi hún þá alla með miklum virktum, og rann á braut. Vinnumaðurinn fór á eftir henni,

og komst á feldinn. Liðu þau svo upp aftur um jörðina, og að dýinu. Tekur þá Una feldinn, og fer heim. Gengur hún þá í skemmuna, og læsir klæði sín og dúkinn niður í kistuna aftur. Síðan gengur hún í bæinn. Fer þá vinnumaðurinn aftur þangað, sem hann hafði orðið eftir um kveldið, og legst niður.

Nú kemur bóndi frá kirkjunni, og finnur manninn, og spyr, hvernig honum liði. Vinnumaður segir, að sjer sje að mestu leyti batnað. Gengur hann svo heim með bónda. Fagnar Una þeim vel, og er nú sest að borðum. Var þar fram borið hangið kjöt, eins og siður er til í sveitinni. Tekur þá bóndi upp sauðarsíðu mikla og segir: »Hefir nokkur yðar sjeð jafnmikla sauðarsíðu og þessi er?« »Vera má, að svo sje«, segir vinnumaðurinn, og tekur fram sauðarrifið, sem hann hafði náð um nóttina, og sýnir það. Þegar Una sá það, skifti hún litum, og hvarf þegjandi burtu, og hefir ekki sjest síðan. Sagði þá vinnumaðurinn upp alla sögu um ferðalag sitt og Unu.

40. Úlfhildur álfkona.

Einu sinni var bóndi á bæ; hann bjó norður við Mývatn. Það vatn er svo stórt, að ekki er minni vegur utan um það en þingmannaleið. Það bar til einu sinni í byrjun túnasláttar, þegar fólk alt var að heyvinnu úti á túninu, að kona kemur frá vatninu og stefnir að bænum. Hún gengur til bónda, og biður hann að lofa sjer að vera í nótt. Bóndi lofar henni það. Hann spyr hana að nafni, en hún kvaðst heita Úlfhildur. Bóndi spyr, hvaðan

hún sje, en hún eyddi því. Um kvöldið er tekið saman hey hjá bónda, og biður Úlfhildur þá um hrífu. Rakar Úlfhildur þá ekki minna en á við 2 meðalkvenmenn, og þó í gildari lagi væru. Næsta morgun vill Úlfhildur raka með hinum vinnukonunum, en bóndi kveðst ekki þurfa þess, og lætur á sjer heyra, að hann vilji helst, að hún fari burt. Þá fer Úlfhildur að gráta. Lofar þá bóndi henni að vera þennan dag. Næsta morgun segir bóndi, að nú verði hún að fara, en þá fer hún að gráta; kennir þá bóndi í brjósti um hana og leyfir henni að vera viku. Þegar vikan er liðin, kveðst bóndi nú ekki geta haldið hana lengur, en það fer eins og fyr, að þá fer Úlfhildur að grata. Verður það þá úr, að hann lofar henni að vera sumarið út, og verður hún því mjög fegin. Öllum á heimilinu líkaði vel við Úlfhildi, því enginn þóttist hafa þekt röskari, þrifnari, eða siðferðisbetri kvenmann. Þegar líður undir haustið, er það ráðgert, að Úlfhildur skuli vera árið út, og litlu seinna er hún föluð til að vera næsta ár. Þegar líður að jólum fram næsta vetur, fær húsfreyja henni skæði til að gera úr skó til jólanna handa sjer og vinnumönnum þeim tveimur, sem hún þjónaði. Hún gerir skæðin handa vinnumönnunum, en sín skæði lætur hún vera ógerð. Á jóladaginn fara allir til kirkju, nema Úlfhildur er ein heima. Er nú ekkert til frásagnar, þangað til líður fram að næstu jólum. Húsfreyja fær Úlfhildi skæði, eins og fyrra árið, til jólanna, en hún gerir skæði vinnumannanna, en ekki sín skæði. Á jóladaginn fara allir til kirkju, nema Úlfhildur er

ein heima. En jólanóttina þóttist annar vinnumaðurinn hafa orðið þess var, að Úlfhildur hefði eitthvað á burt farið, og hugsaði sjer, ef hann yrði henni samtíða næstu jólanótt, að gæta betur að, hvað henni liði. Líða nú jólin og veturinn, og kemur Úlfhildur sjer einkarvel, og þóttust menn ekki vita hennar jafningja fyrir margra hluta sakir. Er ekkert til frásagnar, þar til líður að þriðju jólunum. Húsfreyja fær Úlfhildi skæði í jólaskó að vanda, og gerir hún skóna handa vinnumönnunum, eins og fyr, en ekki sína. Húsfreyja mælti við Úlfhildi, að nú yrði hún að fara til kirkju á jóladaginn, því hún kveðst hafa sætt álasi af presti fyrir það, að hún færi aldrei í kirkju. Úlfhildur talaði fátt um og eyddi því. Þegar allir eru háttaðir jólanóttina, en vinnumaður sá vakandi, sem áður er um getið, fer Úlfhildur á fætur hægt, svo enginn heyrir, og laumast út úr bænum, en vinnumaður fer á eftir. Hún gengur að vatninu, og þegar hún kemur þar, tekur hún upp glófa og gnýr þá; verður þegar brú yfir vatnið; gengur hún brúna og vinnumaður á eftir. Þegar hún er komin yfir vatnið, gnýr hún glófana aftur, svo að brúin hverfur. Úlfhildur heldur áfram ferðinni, og sýnist vinnumanni, sem hún haldi niður í jörðina, og verður dimt mjög, þar sem hún fer. Getur þó vinnumaður sjeð til hennar og heldur alt af á eftir. Þau halda nú lengi áfram ferðinni, þangað til smátt og smátt fer leiðin að verða bjartari. Loksins koma þau á sljetta völlu og fagra; voru þeir svo fagrir og blómlegir, að vinnumaður hafði aldrei sjeð jafn-fagran stað. Beggjamegin vegarins var al-

þakið fögrum blómum, og voru grundirnar ljósbleikar a að líta, þegar sólin skein á fíflana og aldinin. Sauðahjörðin ljek sjer á flatlendinu, en stundum reif hún í sig blómin með afergju. Náttúran var yfir höfuð íklædd hinum fegursta búningi. Á þessu graslendi miðju stóð fögur höll, og virtist vinnumanni það vera konungshöll; svo var hún skrautleg til að sjá. Þangað gekk Úlfhildur og inn í höllina. En vinnumaður stóð í afkima fyrir utan. Hjá höllinni stóð kirkja mjög fögur. Að lítilli stundu liðinni kemur Úlfhildur út úr höllinni, klædd drotningarskrúða og hefir gullhring á hverjum fingri. Hún ber barn á handlegg sjer, en við hina hlið hennar gengur maður með kórónu á höfði og klæddur konungsskrúða; ímyndar vinnumaður sjer, að þetta sje kóngur og drotning. Þau gengu í kirkjuna, og fylgdi þeim mikill fjöldi fólks, sem alt var einkarvel búið og gleðisvipur á öllum. Vinnumaður gekk nú að kirkjudyrunum, og sá hann enginn. Úlfhildur vissi og ekkert af honum. Í þessu bili var tekið til messu, og mátti heyra fallegar hörpur og fagran söng. Barnið, sem Úlfhildur hjelt á, varð óspakt um messuna og hljóðaði; ljeði hún því þá einn gullhring af hendi sinni, en barnið fleygði honum fram eftir kirkjugólfinu, svo að vinnumaður gat náð hringnum. Þegar messa var úti, gengu allir úr kirkju, og Úlfhildur með hinum velklædda manni inn í höllina, og sýnist þá vinnumanni vera sorgarsvipur á öllum. Að stundarkorni liðnu kemur Úlfhildur í sínum fyrra búningi, gengur frá höllinni og flýtir sjer. Hún fer veginn sama, sem hún kom, og vinnu-

maður á eftir. Er ekkert frá sagt, fyr en þau koma að vatninu, og leit vegurinn eins út að vatninu, eins og fyr er frá sagt. Við vatnið gnýr hún glófana, og þá kemur brúin, og ganga þau hana yfir vatnið. Þá gnýr hún glófana aftur, og brúin hverfur. Í þessum svifum flýtir vinnumaður sjer a undan Úlfhildi heim og háttar, en hún kemur á eftir og háttar líka, og er þá rjett komið undir dag. Nú dagar, og fer fólk á fætur. Þá mælti húsfreyja við Úlfhildi, að nú yrði hún að fara til kirkju í dag. Þá gegnir vinnumaður, og segir, að hún þurfi víst ekki að fara til kirkju í dag, því hún hafi verið við kirkju í nótt »Mæltu manna hepnastur, ef þú getur sannað«, mælti Úlfhildur. Segir þá vinnumaður alla sögu, hvernig til hafi gengið um nóttina, og sýnir gullhringinn til merkis. Nú verður Úlfhildur glöð mjög og segir frá, hvernig á standi fyrir sjer. Hún kveðst vera kóngsdrotning úr Álfheimum; segist hún hafa yrst við kerlingu, en hún hafi lagt það á sig, að hún skyldi alt af mega vera hjá mönnum (eða í Mannheimum) þaðan í frá, nema því að eins, að menskur maður kæmist með henni til Álfheima á jólanótt, fyrstu, annari eða þriðju eftir það á hana var lagt. Það eina leyfði kerlingin, að hún mætti finna mann sinn 3 jólanætur. En Úlfhildur kvaðst aftur hafa lagt það á kerlingu, að hún skyldi deyja, ef hún kæmist úr álögum. Úlfhildur mælti við vinnumanninn: »Það mæli jeg um, að þú verðir hinn mesti gæfumaður hjeðan í frá, og á morgun skaltu ganga ofan að vatninu; muntu þá finna sjóði tvo; skaltu eiga hinn minni, en húsbændur þínir þann stærri«.

Síðan bjóst Úlfhildur til ferðar og kvaddi alla með vinsamlegum orðum. Hún flýtti sjer og hjelt ofan að vatninu og hvarf, svo enginn hefir sjeð hana síðan, en alt heimilisfókið saknaði hennar. Daginn eftir gekk vinnumaður ofan að vatninu og fann þar tvo sjóði, og voru báðir stórir. Í minni sjóðnum voru gullpeningar, en silfurpeningar í hinum stærri. Er sagt, að vinnumaður yrði frá þessum tíma gæfumaður alla æfi; og lýkur svo sögu þessari.

41. Hildur álfadrotning.

Einu sinni bjó bóndi á bæ nokkurum til fjalla, og er þess hvorki getið, hvað hann hjet, nje bærinn. Bóndi var ókvongaður, og bjó með bústýru, er Hildur hjet, og vissu menn ógerla um ætt hennar. Hún hafði öll ráð innanstokks á heimilinu, og fóru henni flestir hlutir vel úr hendi. Hún var geðþekk öllum heimamönnum og þar með bónda; en þó bar ekki á, að hugir þeirra færi saman um of; enda var hún stilt kona og heldur fálát, en þó viðmótsgóð.

Heimilishagur bónda stóð með blóma miklum, nema að því einu, að hann átti ilt með að fá smalamenn; en hann var sauðabóndi góður, og þótti sem fóturinn færi undan búi sínu, ef sauðamann brysti. Kom þetta hvorki af því, að bóndi væri harður við smala sinn, nje heldur af því, að bústýran ljeti á vanta, það er hún átti til að leggja Hitt var heldur, sem á milli bar, að þeir urðu þar ekki gamlir, og fundust jafnan dauðir í rúmi sínu á jóladagsmorguninn.

Á þeim tímum var það lenska hjer á landi, að messað var jólanóttina, og þóttu ekki minni hátíðabrigði að því, að fara þá til kirkju, en sjálfan jóladaginn. En af fjallbæjum, þaðan sem langt var til kirkju, var það ekkert heimatak að fara til tíða, og vera kominn þar í tækan tíma, fyrir þá, sem svo stóð á fyrir, að ekki gátu orðið fyr tilbúnir að heiman en stjarnan var komin jöfnu baðu hádegis og dagmala, eins og gjarnast var, að sauðamenn kæmu ekki fyr heim hja bónda þessum. Ekki þurftu þeir að vísu að gæta bæjarins, sem ávalt var venja að einhver gerði aðfanganætur jóla og nýárs, meðan annað bæjarfólk væri við tíðir; því fra því Hildur kom til bónda, hafði hún ávalt orðið til þess sjalfboðin, um leið og hún annaðist það, sem gera þurfti fyrir hatíðirnar, matseid og annað, sem þar að lýtur, og vakti hún yfir því alla jafna langt á nótt fram, svo að kirkjufolkið var oft komið aftur frá tíðum, háttað og sofnað, áður en hun fór í rúmið

Þegar svo hafði gengið langa hríð, að sauðamenn bónda höfðu allir orðið bráðkvaddir jólanóttina, fór þetta að verða hjeraðsfleygt, og gekk bónda af því alltreglega að ráða menn til starfa þessa, og því ver, sem fleiri dóu. Lá þó alls enginn grunur á honum nje öðrum heimamönnum hans, að þeir væri valdir að dauða sauðamanna, sem allir höfðu dáið áverkalaust. Loksins kvaðst bóndi ekki geta lagt það lengur á samvisku sína, að ráða til sín smala út í opinn dauðann, og hljóti nú auðna að ráða, hversu fari um fjárhöld sín og fjárhag.

Þegar bóndi hafði staðráðið þetta, og hann var með öllu afhuga að vista nokkurn til sín í því skyni, kemur eitt sinn til hans maður, vaskur og harðlegur, og býður honum þjónustu sína. Bóndi segir: »Ekki þarfnast jeg þjónustu þinnar, svo að jeg vilji við þjer taka«. Komumaður mælti: »Hefir þú ráðið sauðamann til bús þíns næsta vetur?« Bóndi kvað nei við; og kvaðst ekki hafa ásett sjer að gera það oftar, »og muntu heyrt hafa, fyrir hverjum ósköpum sauðamenn mínir hafa orðið til þessa«. Heyrt hefi jeg það«, segir komumaður; »en ekki munu forlög þeirra fæla mig frá fjárgeymslu fyrir þig, ef þú vilt við mjer taka«. Bóndi ljet það þá eftir honum, með því hinn sótti fast á, að hann rjeð hann til sín fyrir sauðamann. Eftir þetta líða tímar fram, svo að hvorum hugnar vel við annan, bónda og sauðamanni, og eru allir vel til hans; því að hann var háttprýðismaður, ódeigur og ötull til hvers, sem reyna skyldi.

Nú bar ekki til tíðinda fram að jólum; fer þá sem vant er, að bóndi fer með heimamönnum sínum til kirkju á aðfangadagskvöldið, nema bústýra hans var ein eftir heima og sauðamaður yfir fjenu; fer svo bóndi og skilur þau eftir sitt í hvoru lagi. Líður nú fram á kvöldið, til þess að sauðamaður kemur heim eftir venju; borðar hann þá mat sinn, og gengur að því búnu til náða, og legst út af. Kemur honum nú í hug, að varlegra mundi sjer vera að vaka en sofna, hvað sem í kynni að skerast, en var samt alls óhræddur, og liggur hann því vakandi. Þegar langt er liðið á nótt, heyrir hann

að kirkjufólkið kemur; tekur það sjer bita, og fer síðan að sofa. Ekki verður hann enn neins vísari; en það finnur hann, þegar hann ætlar alla sofna, að máttinn fer að draga úr sjer, sem von var, daglúnum manni. Þykist hann nú illa beygður, ef svefninn skal sigra sig, og neytir því allrar orku til að hressa af sjer. Líður nú eftir það lítill stund, áður hann heyrir, að komið er að rúmi sínu, og þykist hann skynja, að þar er Hildur bústýra á ferð. Læst hann þá sofa sem fastast, og finnur, að hún er að hnoða einhverju upp í sig. Skilur hann þá, að þetta muni vera gandreiðarbeisli, og lofar henni að koma því við sig. Þegar hún er búin að beisla hann, teymir hún hann út, sem henni var hægast, fer á bak honum, og ríður slíkt sem af tekur, þangað til hún kemur þar að, sem honum virtist vera gryfja nokkur eða jarðfall. Þar fer hún af baki við stein einn, og tekur ofan taumana; að því búnu hverfur hún honum sjónum ofan í jarðfallið. Sauðamanni þótti ilt og ófróðlegt að missa svo af Hildi, að hann vissi ekki, hvað af henni yrði. En það fann hann, að ekki mátti hann langt komast með beislinu; svo fylgdi því mikil forneskja. Hann tekur því það til bragðs, að hann nýr höfuð sitt við stein þann, er fyr er getið, þangað til hann kemur fram af sjer beislinu; og lætur það þar eftir verða. Síðan steypir hann sjer ofan í jarðfallið, þar sem Hildur hafði undan farið. Finst honum, að hann hafi ekki farið lengi eftir jarðfallinu, áður hann sjer, hvar Hildur fer; er hún þá komin á fagra velli og sljetta, og ber hana fljótt yfir. Af þessu öllu saman

þykist hann nú skilja, að ekki sje einleikið með Hildi, og að hún muni hafa fleiri brögð undir stakki en á var að sjá í mannheimum eða ofan jarðar. Það þykist hann og vita, að hún muni þegar sjá sig, ef hann gangi niður á vellina eftir henni. Tekur hann þá hulinhjálmsstein, er hann bar á sjer, og heldur honum í vinstri lófa; síðan tekur hann á rás eftir henni, og fór sem hann má harðast. Þegar hann sækir lengra fram á völluna, sjer hann höll mikla og skrautlega, og heldur Hildur þangað, sem leið liggur. Þá sjer hann og, að múgur manns kemur frá höllinni og fer út í móti henni. Á meðal þeirra er einn maður, er fremstur fer; hann var langtígulegast búinn, og þykir sauðamanni, sem hann heilsi konu sinni, er Hildur kemur, og bjóði hana velkomna; en hinir, sem með hinum tigna manni voru, fögnuðu henni sem drotningu sinni. Með tignarmanninum voru og tvö börn stálpuð, er fóru með honum í móti Hildi, og fögnuðu þau þar móður sinni feginshugar. Þegar lýður þessi hafði heilsað drotningu, fylgdu allir henni og konungi til hallarinnar, og eru henni þar veittar hinar virðulegustu viðtökur, þar með er hún færð í konunglegan skrúða, og dregið gull á hönd henni. Sauðamaður fylgdi múganum til hallarinnar, en var þó ætíð þar, er hann var minst fyrir umgangi, en gat þó sjeð alt, sem gerðist í höllinni. Í höllinni sá hann svo mikinn og dýrlegan umbúnað, að aldrei hafði hann slíkan fyr augum litið; var þar sett borð og matur á borinn, og undrar hann mjög öll sú viðhöfn. Eftir nokkra stund sjer hann Hildi koma

í höllina, og var hún þá skrýdd skrúða þeim, sem fyr er nefndur. Er þá skipað mönnum í sæti, og sest Hildur drotning í hásæti hjá konungi og hirðin öll til beggja hliða, og matast menn nú um hríð. Síðan voru borð upp tekin, og gengu þá hirðmenn og hirðmeyjar til dansleika, þeir sem það vildu; en aðrir völdu sjer aðra skemtun, er það hugnaði betur; en þau konungur og drotning tóku tal með sjer, og virtist sauðamanni samtal þeirra bæði blítt og angurblandið.

Meðan þau ræddust við, konungur og drotning, komu til þeirra 3 börn yngri en þau, sem áður er getið, og fögnuðu þau einnig móður sinni. Hildur drotning tók því og blíðlega; tok hún yngsta barnið og setti í knje sjer, og ljet að því alúðlega; en það brekaði og var óvært. Setti þá drotning af sjer barnið, dró hring einn af hendi sjer, og fekk því að leika sjer að. Barnið þagnaði þá, og ljek sjer um hríð að gullinu; en misti það loksins á gólfið. Var sauðamaður þar nærstaddur, varð hann fljótur til, náði hringnum, er hann fjell á gólfið, stakk honum á sig, og geymdi vandlega, og varð enginn þessa var; en öllum þótti kynlegt, er hringurinn fanst hvergi, þegar leitað var. Þegar langt var liðið á nótt fram, fór Hildur drotning að hreyfa á sjer til ferðar; en allir þeir, sem innan hallar voru, beiddu hana að dvelja lengur, og voru mjög hryggir, er þeir sáu ferðasnið á henni. Sauðamaður hafði veitt því eftirtekt, að á einum stað í höllinni sat kona, öldruð mjög og heldur illileg; hún ein af öllum, sem þar voru inni, gerði hvorki að fagna

Hildi drotningu, þegar hún kom, nje letja hana burtfarar. Þegar konungur sá ferðasnið á Hildi, og hún vildi ekki kyr vera hvorki fyrir bænastað hans nje annara, gekk hann til þessarar konu og mælti: »Tak nú aftur ummæli þín, móðir mín, og virð til bænir mínar, að drotning mín þurfi ekki lengur að vera fjarvistum, og mjer verði svo lítil og skammvinn unaðsbót að henni, sem verið hefir um hríð«. Hin aldraða kona svaraði honum heldur reiðulega: »Öll mín ummæli skulu standa, og enginn er þess kostur, að jeg taki þau aftur«. Konungur hljóðnaði við og gekk harmþrunginn aftur til drotningar, lagði hendur um háls henni og mintist við hana, og bað hana enn með blíðum orðum að fara hvergi. Drotning kvaðst ekki annað mega fyrir ummælum móður hans, og taldi það líkast, að þau mundu ekki oftar sjást, sökum óskapa þeirra, er á sjer lægju, og að manndráp þau, er af sjer hefðu staðið, og svo mörg væru orðin, mundu nú ekki geta leynst, og mundi hún því hreppa makleg málagjöld verka sinna, þótt hún hefði nauðug orðið að vinna þau. Meðan hún taldi harmatölur þessar, fór sauðamaður að hafa sig til vegar út úr höllinni, er hann sá, hvernig á stóð, og svo beina leið yfir völluna að jarðfallinu, og þar upp, sem leið lá. Síðan stakk hann á sig hulinhjálmssteininum, ljet á sig beislið, og beið svo þess, að Hildur kæmi. Að litilli stundu liðinni kemur Hildur drotning þar, ein og döpur í bragði; sest hún þá enn á bak honum og ríður heim. Þegar hún kemur þar, leggur hún sauðamann í rúm hans kyrfilega, og tekur þar fram af honum beislið;

gengur síðan til rúms síns, og legst að sofa. Þó sauðamaður væri allan þenna tíma glaðvakandi, ljet hann, sem hann svæfi, svo að Hildur yrði einkis vör annars. En er hún var gengin til rekkju, hefir hann engan andvara a sjer framar; sofnar hann þá fast, og sefur fram á dag, sem von var.

Morguninn eftir fer bóndi fyrstur á fætur af öllum á bænum; því að honum var ant að vitja um sauðamann sinn; en bjóst við þeim ófögnuði, í staðinn fyrir jólagleði, að finna hann dauðan í rúmi sínu, eins og orðið hafði að undanförnu. Um leið og bóndi klæðist, vaknar hitt heimilisfólkið og klæðist; en bóndi gengur að rúmi sauðamanns og hefir hendur á honum. Finnur hann þá, að smalamaður er lífs; verður bóndi af því alls hugar feginn og lofaði guð hástöfum fyrir þessa líkn. Síðan vaknar sauðamaður heill og hress, og klæðist. Meðan á því stendur, spyr bóndi hann, hvort nokkur tíðindi hafi borið fyrir hann um nóttina. Sauðamaður kvað nei við; »en mikið undarlegan draum dreymdi mig«. »Hvernig var draumur sá?« segir bóndi. Sauðamaður hóf þar sögu sína, er Hildur kom að rúmi hans og leggur við hann beislið, og greinir síðan hvert orð og atvik, er hann man framast. Þegar hann hefir lokið sögunni, setur alla hljóða, nema Hildi; hún segir: »Þú ert ósannindamaður að öllu því, sem nú hefir þú sagt, nema þú getir sannað með skírum jartegnum, að svo hafi verið, sem þú segir«. Sauðamaður varð ekki endurrjóða við það, og þrífur til hringsins, er hann hafði náð um nóttina á hallargólfinu í álfheimum,

og segir: »Þó jeg ætli mjer óskylt að sanna draumsögu með jartegnum, þá vill samt svo vel til, að jeg hefi hjer eigi óljósan vott þess, að jeg hafi með álfum verið í nótt, eða er þetta ekki fingurgull yðar, Hildur drotning?« Hildur mælti: »Svo er víst, og hafðu allra manna hepnastur og sælastur leyst mig úr ánauð þeirri, er tengdamóðir mín hefir á mig lagt, og hefi jeg orðið nauðug að vinna öll þau ódæmi, er hún a mig lagði«. Hefur þa Hildur drotning sögu sína, sem hjer segir: »Jeg var álfamey af otignum ættum; en sá, sem nú er konungur yfir alfheimum, varð ástfanginn í mjer. Og þótt móður hans væri það all-nauðugt, gekk hann að eiga mig. Varð tengdamoðir mín þá svo æf, að hún hjest við son sinn, að hann skyldi skamma unaðsbót af mjer hljóta; en þo skyldum við sjást mega endur og sinnum. En á mig lagði hún það, að jeg skyldi verða ambátt í mannheimum, og fylgdu þar með þau óskop, að jeg skyldi verða mannsbani hverja jólanótt, á þann hátt, að jeg skyldi leggja beisli mitt við þá sofandi og ríða þeim sömu leið, er jeg reið sauðamanni þessum í nótt, til að hitta konunginn; og skyldi þessu svo fram fara, þangað til óhæfa þessi sannaðist á mig, og jeg yrði drepin, nema jeg hitti áður svo vaskan mann og hugaðan, að hann bæri traust til að fylgja mjer í álfheima, og gætti eftir á sannað, að hann hefði þangað komið, og sjeð þar athæfi manna. Nú er það bert, að allir hinir fyrri sauðamenn bónda, síðan jeg kom hjer, hafa bana beðið fyrir mínar sakir, og vænti jeg, að mjer verði þó ekki gefin sök á því, sem mjer varð

ósjálfrátt; því enginn hefir fyr til þess orðið að kanna hina neðri leið og forvitnast um híbýli álfa en þessi fullhugi, sem nu hefir leyst mig úr ánauð minni og álögum, og skal jeg að vísu launa honum það, þó síðar verði. Nú skal hjer og eigi lengri viðdvöl eiga, og hafið þjer góða þökk, er mjer hafið vel reynst; en mig fýsir nú til heimkynna minna«. Að svo mæltu hvarf Hildur drotning, og hefir hún aldrei síðan sjest í mannheimum.

En það er frá sauðamanni að segja, að hann kvongaðist og reisti bú næsta vor eftir. Var það hvorttveggja, að bóndi gerði vel við hann, er hann fór, enda setti hann ekki saman af engu. Hann varð hinn nýtasti bóndi í hjeraðinu, og sóttu menn hann jafnan að ráðum og liðsemd; en ástsæld hans og lán var svo mikið, að mönnum þótti líkindum meiri, og sem tvö höfuð væri á hverri skepnu, og kvaðst hann allan sinn uppgang eiga að þakka Hildi álfadrotningu.

42. Snotra.

Þess er getið, að eitt sinn í fyrndinni kom að Nesi í Borgarfirði austur kona ein tíguleg mjög, sem enginn vissi deili á. Hún settist þar að, og þótti æ meira til hennar koma, því betur sem menn fengu að þekkja hana. Hún náði þar fljótt búráðum, og varð eigandi Ness, en ekki er getið, hvernig á stóð í Nesi, er hún kom þar; hún fekk sjer ráðsmann með sjer yfir búið, og setti á við hann, að hann segði sjer, hvar hún yrði næstu jól, því hún kvaðst fara að heiman og verða burtu um jólin.

Maðurinn kvaðst ekki mundu geta það. Hún sagði það riði á lífi hans, gæti hann ekki sagt sjer þetta; en gæti hann það, þá mundi hún góðu launa honum. Leið nú fram að jólum; en á aðfangadagskvöld bjóst Snotra að heiman, en enginn vissi, hvert hún fór. Að liðnum jólum kom hún aftur, gekk til ráðsmanns síns og spurði hann, hvort hann gæti nú sagt sjer, hvar hún hefði verið um jólin. Hann kvað nei við. Eftir það hvarf hann, og vissi enginn, hvað af honum varð. Svona gekk fyrir öðrum og hinum þriðja, sem til hennar fóru. Hún hafði sömu skilmála við alla raðsmenn sína. Það var vani hennar, að hún hvarf burtu um hver jól, og spurði alls hins sama, en enginn gat sagt henni þetta. Hurfu þeir svo allir. Seinast fór enn einn til hennar; hún setti sama upp við hann. Hann sagðist skyldi segja henni það, ef hann gæti. Nú leið að jólum, og aðfangadagskvöld undir dagsetur fór Snotra að búast að heiman eftir vana, en verkmenn lögðust til svefns í skála. Ráðsmaðurinn vakti og hafði nærri njósnina, er Snotra fór út úr bænum, dró sig á eftir henni til að sjá, hverja leið hún legði. Hann sá, að hún lagði leið ofan túnið til sjávar, og hjelt á einhverju undir hendi sjer; hann læddist á eftir henni. En er hún kom ofan á sjávarklappirnar, þá settist hún niður, tók böggulinn, sem hún bar undir hendinni, og rakti hann sundur. Hann sá, að þetta var ljósleit blæja, því hann var innar frá henni á bakkanum. Þegar hún sá hann, fleygði hún til hans annari blæjunni, en steypti yfir höfuð sjer hinni, sem hún hjelt á, og fleygði sjer svo í sjóinn. Hann

gerði hið sama með mesta flýti, fór á eftir henni og gat náð í hornið á blæjunni á baki hennar. Liðu þau svo líkt og í reyk eða móðu nokkurn tíma, uns þau komu að landi mjög fögru. Þar gekk Snotra á land og lagði af sjer blæjuna í afvikinn stað, og gekk svo upp á landið. Hann gerði hið sama, tók af sjer blæju sína, batt hana saman og lagði hana ofan á hennar blæju, og hjelt svo á eftir henni. Hann sá, að landið var óvenjulega fagurt; vaxið ilmjurtum og aldintrjám, og þegar lengra kom, sá hann aldingarða víða frá sjer; því næst sá hann borg eina mjög skrautlega, og voru múrar umhverfis hana; en er hún kom undir borgarhliðið, gengu móti henni margir menn með hljóðfæraslætti og tóku í hönd henni, en hún leit við honum, og benti að hann skyldi stefna þangað, sem tvö háreist hús stóðu nær því saman, en þó lítið bil á milli. Þangað fór hann og fann þar smáhús eitt, og mátti úr því ná upp að glugga, sem var á hinu mikla húsi þar hjá. Þar hjelt hann kyrru fyrir; fyrsta kveldið fór hann upp að glugganum, og sá þar inni viðhöfn mikla, alt uppljómað af ljósum, og mikinn fjölda af skrautbúnu fólki, er ljek ýmsa dansleika, með hljóðfæraslætti og allskonar gleðilátum. Í hásæti sá hann tígulegan mann, og Snotru þekti hann við hlið hans í drotningarskrúða; á þessu furðaði hann. Þarna stóð hann við gluggann, til þess er hætt var dansleiknum, tekið af borðum og gengið burt úr salnum. Þegar hann hafði tekið á sig náðir, kom ung kona til hans með mat. Hún bar honum mat og drykk, meðan hann var þar. Upp að glugganum

fór hann á hverju kveldi og sá ætíð hin sama, skraut mikið og gleði og þau í hásæti. En síðasta kvöldið, sem hann stóð við gluggann, komu menn inn og báru þeim, sem í hásætinu sat, að kýr ein á staðnum hefði borið 2 kálfum, og hefði annar kalfurinn verið dauður, er að var komið. Tvær konur höfðu átt að sjá um kúna og kendu hvor annari um dauða kálfsins. Út úr þessu varð deila mikil milla þeirra. Við þessa fregn varð höfðinginn reiður mjög. Að liðnum jólum varð raðsmaður Snotru var við, að búist var við brottför hennar. Fylgdi henni úr höllinni múgur og margmenni með hljóðfæraslætti. Leiddi höfðinginn hana við hönd sjer úr salnum, og skildi þar við hana með trega miklum; hjelt hún svo sömu leið til baka að móðunni og ráðsmaður hennar á eftir. Liðu þau svo eins og í þoku, uns þau komu að landi í sama stað sem þau fóru frá. Tók hún þá af sjer blæjuna og braut saman. Hann gerði slíkt hið sama og kastaði til hennar. Hún talaði ekkert, en gekk heim, og hann á eftir og til skála og svaf af til morguns. Verkmenn fóru á fætur eftir vana til verka, en hann lá einn eftir. Þá kom Snotra til hans og bauð honum góðan dag, og spurði, hvort hann gæti nú sagt sjer, hvar hún hefði verið um jólin. Hann kvaðst ekki vita það, en kvað:

»Deildu tvær um dauðan kálf,
drotning mín, það veistu sjálf;
ógurlegt var það orðagjálfur,
yfrið reiður varð kóngurinn sjálfur«.

»Hafðu þökk fyrir«, mælti Snotra, »nú hefir

þú leyst mig úr álögum; jeg var hrakin frá manni mínum, og lagt á mig, að jeg skyldi aldrei hjá honum geta verið, nema um hver jól, nema einhver fyndist sá, sem gæti sagt mjer, hvar jeg dveldi á jólum. Þú einn varðst til þess; fyrir það gef jeg þjer bú mitt alt og bújörð, og muntu gæfumaður verða«. Eftir þetta hvarf Snotra, og sast ekki síðan. Var jörðin kend við hana síðan og kölluð Snotrunes.

43. Vinnumaðurinn og sæfólkið.

Einu sinni var auðugur bóndi á bæ. Voru þar húsakynni mikil og þrifleg, og baðstofan öll þiljuð í hólf og gólf. En sá annmarki var á bæ hans, að hver, sem heima var jólanóttina, fanst dauður daginn eftir, og var því fremur ilt fólkshald á bænum; því enginn vildi vera heima þessa nótt, en þó hlaut einhver jafnan að gera það. Einu sinni sem oftar rjeð bóndi til sín nýjan smala; hann átti fjölda fjár og þurfti röskvan mann til að gegna því. Bóndi sagði manninum eins og var frá annmarka þeim, sem var á bæ hans, og fyr er getið. En maðurinn ljest ekki hirða um slíkar babiljur, og væri hann alt eins fús á að fara til hans fyrir það. Fer nú maðurinn til bóndans, og líkar hvorum þeirra mjög vel við annan. Líður svo fram til jóla um veturinn. Býst þá bóndi og alt fólk hans til aftansöngs aðfangadaginn, nema smalinn; hann bjó sig ekki til kirkjuferðar. Bóndi spyr, því hann fari ekki að búa sig. Vinnumaður segist ætla að vera heima; því að ófært sje að yfirgefa bæinn mannlausan, og láta skepnurnar standa svo lengi málþola. Bóndi

bað hann að skeyta ekki um það, segist hafa sagt honum, að engum manni hlýddi þar heima að vera jólanóttina; því hvert kvikindi, sem þá sje inni í bænum, sje drepið, og vilji hann fyrir engan mun eiga það á hættu. Smalinn ljet sem þetta mundi vera hjegilja ein, og sagðist vilja reyna. Þegar bóndi gat engu við hann ráðið um þetta, fór hann burtu með fólkinu, en vinnumaðurinn varð einn eftir heima. Þegar smalinn var nú einn orðinn um kvöldið, fór hann að hugsa um áform sitt með sjálfum sjer, og að ekki mundi hjer alt með feldu, svo að víst mundi sjer betra að vera við öllu búinn. Kveikir hann nú ljós í baðstofunni, svo þar er vel bjart. Að því búnu fer hann að leita sjer að stað. Losar hann þá þiljur tvær við gaflhlað baðstofunnar, smýgur þar inn fyrir, og lætur svo þiljurnar aftur á sinn stað, svo ekki bar á nývirkinu. Stóð hann þarna á milli þils og veggjar, en um rifu á þilinu gat hann sjeð fram um alla baðstofuna. En hundur hans lá undir einu rúminu í baðstofunni.

Nokkru eftir að vinnumaðurinn var búinn að koma sjer fyrir, sjer hann, hvar tveir menn ókunnugir, og heldur ófrýnilegir, komu inn í baðstofuna. Skimuðu þeir um alt. Þá segir annar: »Mannaþefur, mannaþefur«. Hinn svarar: »Nei, hjer er enginn maður«. Taka þeir þá ljós og lýsa alstaðar hátt og lágt um baðstofuna, og finna loksins hundinn undir rúminu. Taka þeir hann, snúa hann úr hálsliðnum, og snara honum svo fram úr baðstofunni. Sjer þá vinnumaður, að ekki mundi sjer hafa tjáð að vera á færi þessara kumpána, og hrósaði nú

happi með sjálfum sjer, að vera þar sem hann var. Eftir þetta fyltist baðstofan af fólki. Setti það upp borð og breiddi á dúka. Allan borðbúnað hafði það úr silfri, diska, spæni og hnífa. Síðan bar það mat á borð, og settist þar. Hafði fólk þetta glaum mikinn og gleði, og var þarna að eta, drekka og dansa alla nóttina. En tveir voru settir til þess að vera á verði, og áttu þeir að hafa gát á og segja til, ef nokkur maður væri á ferð úti, og hve nær dagur rynni upp. Fóru þeir út þrisvar um nóttina, og sögðust aldrei sjá neinn á ferð, og ekki væri enn kominn dagur. En er vinnumaðurinn hjelt, að komið væri í dögun eftir tímalengdinni, greip hann báðar lausu þiljurnar, stökk fram á gólfið með allramesta æði, skelti saman þiljunum, og öskraði upp af öllum mætti: »Dagur, dagur«. Varð þá ókunnuga fólkinu svo bilt við, að það ruddist út hvað um annað þvert, og skildi alt sitt dót eftir, borðin, borðbúnaðinn, og fötin, sem það hafði farið úr um nóttina til að vera ljettara á sjer við dansinn. Meiddist sumt fólkið, en sumt tróðst undir; en vinnumaður elti það, og var alt af að skella saman þiljunum og orga: »Dagur, dagur«, þangað til það kom að vatni einu skamt frá bænum; þar steypti það sjer alt saman í, og sá hann þá, að þetta var sæfólk, eða vatnabúar. Eftir það sneri vinnumaðurinn heim, dró út þá sem dauðir voru, og drap alla hálfdauða, og brendi síðan líkin. Ræsti hann síðan til í bænum, tók allan borðbúnaðinn, fötin og gripina, og geymdi. Sýndi hann bónda alt þetta, þegar hann kom heim, og sagði honum upp alla sögu,

hvernig farið hefði. Þótti bónda hann mikill lánsmaður verið hafa, að svo fór, sem fór. Tók vinnumaður helming af öllu, sem sæfólkið hafði skilið eftir, en fekk bónda hinn helminginn, og var það mikið fje. Dvaldi vinnumaðurinn enn nokkur ár hjá bónda og græddi á tá og fingri, og varð mesti maður, en aldrei bar á neinum kynjum framar á jólanóttina á bæ þessum.

44. Álfarnir og Helga bóndadóttir.

Einu sinni voru efnahjón á bæ einum í Gnúpverjahreppi austur. Þau áttu tvær dætur, sem nefndar eru, og var eldri dóttirin í allramesta dálæti hjá foreldrum sínum, en hin var höfð út undan; hún hjet Helga. Sá var annmarki á bænum, að jafnan fanst sá dauður jóladaginn, sem bæjarins átti að gæta jólanóttina, svo enginn vildi þá vera heima. Einu sinni sem oftar fór fólkið alt til tíða af bænum. Fór það í býti aðfangadaginn til þess að ná í aftansönginn, eins og þá var siður til, og ætlaði að koma heim aftur jóladaginn eftir messu. Skipuðu nú hjónin Helgu að vera heima til þess að mjalta kýrnar og gæta peningsins og sjóða hangikjötið til jólanna. Sögðu þau, að það væri þá enginn skaði, þó hún hrykki upp af, ef svo vildi að bera. Að því búnu fór kirkjufólkið, og var Helga alein heima. Gegndi hún þá fyrst peningnum og mjólkaði kýrnar aðfangadagsmorguninn. Því næst sópaði hún allan bæinn rækilega, og fór að því búnu að sjóða jólakjötið. Þegar hún var langt komin að sjóða, sjer hún hvar hálfstálpað barn kemur inn í eldhús-

ið með nóann sinn í hendinni. Barnið heilsar henni, og því tekur hún vel. Síðan biður barnið Helgu að gefa sjer ögn af kjöti og dálítið af floti í nóann sinn, og rjettir henni hann um leið. Helga gerir það, og hafði þó móðir hennar bannað henni harðlega að eta eða gefa nokkra ögn af kjötinu eða flotinu, áður en hún fór burtu um daginn. Þegar Helga var búin að gefa barninu, kvaddi það hana og vappaði út aftur með nóann. Leið nú svo dagurinn, og lauk Helga af öllum útiverkum um kvöldið. Að því búnu kveikti hún sjer ljós í baðstofunni, tók af sjer skóna og settist upp í rúmið foreldranna sinna og fór að lesa í bók.

Þegar lítil stund var liðin, heyrir hún havaða mikinn úti fyrir og mannamál, og verður þess brátt vör, að fjölgar í bænum. Kemur nú inn allramesti sægur af ókunnugu fólki; fyllist baðstofan af gestum þessum og rúmin öll, svo að Helga komst varla fyrir, fyrir þrengslum; og þess varð hún áskynja, að eins var fult fram í bænum, og í öllum bæjarhúsunum. Þegar fólk þetta var búið að koma sjer fyrir, fór það alt að skemta sjer með allskonar leikaraskap og gleði. Ekki lagði það neitt til Helgu, heldur en það sæi hana ekki, eða hún væri engin til. Ekki skifti hún sjer heldur neitt af gestunum, og var alt af að lesa í bókinni sinni. Þegar Helga hjelt, að viðlíka vaka væri komin og vant var, vildi hún fara út að mjólka kýrnar; því þar var siður að mjólka eftir vöku, eins og víða er gert. En hún gat ekki snúið sjer við fyrir þrengslum. Einn maður var í baðstofunni miklu stærri en allir

aðrir; hann var roskinlegur og hafði mikið skegg. Þessi maður kallar nú upp, og biður ókunnuga fólkið að hliðra til, lofa Helgu að ná skónum sínum, og gefa henni rúm til að ganga um baðstofuna og bæinn. Fólkið gerir það. Fer þá Helga út í myrkrinu; því hún skildi ljósið eftir hjá fólkinu. Þegar hún er komin út í fjósið og farin að mjólka kýrnar, heyrir hún, að þar kemur einhver. Sá heilsar henni, hún tekur því vel. Sá sem inn kom biður hana þá að lofa sjer að hvíla hjá henni uppi í moðbásnum. En Helga þverneitar því. Ítrekaði hann bæn sína nokkrum sinnum, en hún neitar því alt af. Fer hann burtu við svo búið, en Helga heldur áfram að mjólka. Skömmu eftir heyrir hún, að gengið er inn í fjósið að nýju. Er henni enn heilsað, og heyrir hún, að það er kvenmaður. Hún tekur kveðjunni vel. Aðkomukonan þakkar þá Helgu alúðlega fyrir barnið sitt, og fyrir það, að hún hafi ekki orðið við bón mannsins síns í fjósinu. Og um leið rjettir hún að henni fataböggul, sem hún biður hana eiga fyrir hvorutveggja þenna greiða, sem hún hafi sýnt sjer. »Ætla jeg svo til«, segir aðkomna konan, »að í bögli þessum sjeu föt handa þjer, sem þú verðir sæmd af að bera á þínum heiðursdegi, og er þar í belti, sem ekki mun verða þjer þá til minkunar. En þú munt verða gæfukona«, segir hún, »og eignast biskup að eiginmanni. Skaltu aldrei farga fötum þessum, og ekki bera þau fyr en þú giftist«. Helga tekur við böglinum, og þakkar fyrir gjöfina. Gengur nú konan út, og Helga fer inn, þegar hún er búin í fjósinu. Amaðist eng-

inn við henni, heldur gaf fólkið henni gangrúm í bænum. Settist hún upp í rúmið aftur, og fór að lesa í bókinni sinni. Undir dag fór fólkið að smátínast burtu, og með degi var það alt farið, og ljet eins og það hvorki sæi Helgu nje heyrði, og eins gerði hún við það. Þegar hún var ein orðin, fór hún að skoða í böggulinn; og sá hún, að álfkonan hafði gefið sjer allramestu dýrindisföt, en þó bar beltið langt af öllu öðru. Geymdi hún nú böggulinn vandlega.

Helga lauk því næst af öllum morgungegningum jóladaginn, og var búin að öllu, þegar fólkið kom frá kirkjunni. »Það lá altjend að, að hún mundi lifa, af því enginn söknuður var að henni, þó hún hefði farið«, sögðu foreldrarnir, þegar þau komu heim og sáu, að Helga var heil á hófi. Var nú Helga spurð spjörunum úr, hvað fyrir hana hefði borið um nóttina. En hún sagði undan og ofan af því. Þó sýndi hún foreldrum sínum og fólkinu öllu fötin, sem álfkonan hafði gefið henni. Dáðust allir að fötunum, en einkum þó beltinu, og vildi nú bæði móðir hennar og systir taka þetta af henni; því þeim þótti henni ekki hæfa slíkt skraut. En Helga ljet ekki klæðin, heldur geymdi þau vandlega niðri kistu, sem hún átti.

Nú leið og beið, og bar ekkert til tíðinda, þangað til næstu jól komu. Þá vildu þær vera heima, móðir Helgu og systir, til þess að verða fyrir gjöfum álfafólksins, ef það kynni að koma. Og það varð út úr á endanum, að húsmóðirinn sjálf varð heima, en hitt fólkið fór alt til kirkjunnar. Er

ekki sagt frá aðgerðum húsfreyju, annað en það, að á meðan hún var að sjóða jólakjötið, kom dálítið stálpað barn til hennar inn í eldhúsið, og hjelt á nóanum sínum í hendinni. Barnið heilsaði konunni, og bað hana að gefa sjer dálítinn kjötbita og ögn af floti í nóann sinn. Konan brást illa við, og aftók með öllu að gefa því neitt; »því jeg veit ekki, hvað miklu auðugri þeir kunna að vera en jeg, sem að þjer standa«, segir hún. Barnið ítrekaði bænina, en konan varð þá svo æf, að hún barði það frá sjer, og sló á handlegg barnsins, sem það rjetti nóann fram með, svo handleggurinn brotnaði, en nóinn hraut ofan á gólfið. Barnið fór þá að gráta, tók nóann sinn með hinni hendinni, og gekk burtu skælandi. Segir ekki meira af konukindinni, eða aðförum hennar. En þegar fólkið kom heim jóladaginn, lá konan á gólfinu, beinbrotin, barin og blóðug, og að eins með svo miklu lífi, að hún gat sagt frá komu barnsins og viðtökum sínum við því, og dó síðan. En alt var úr lagi gengið innanbæjar, brotið alt og bramlað; maturinn lá til og frá, og allur ónýtur. En svo brá þó við, að aldrei varð neinn neins var á bænum um nokkur jól eftir þetta.

En það er frá Helgu að segja, að hún var enn nokkur ár hjá föður sínum, og fór síðan frá honum í Skálholt. Þar giftist hún síðan biskupinum, þó hjer sje ekki sagt frá, hver þá var biskup í Skálholti. Á sínum heiðursdegi var hún í klæðunum, sem álfkonan gaf henni forðum, og dáðust allir að þeim, en þó um fram alt beltinu; því slíka gersemi þóttist enginn fyrri sjeð hafa. Varð Helga hin

mesta lánskona, og lifði bæði lengi og vel. Og kann jeg ekki þessa sögu lengri.

45. Álfadans á nýársnótt.

Tvo bræður greindi á um það, hvort huldufólk væri til. Annar hjelt því fram, að það væri; en hinn neitaði því þverlega. Fór þessu svo fram um hríð, þangað til sá, er neitaði tilveru huldufólks, reiddist, og kvaðst skyldi burt fara og ekki aftur koma fyr en hann væri orðinn þess vísari. hvort huldumenn væri til, eða ekki. Síðan fór hann leiðar sinnar um fjöll og firnindi, hóla og dali, og varð einkis vísari. Ekki er sagt af ferðum hans, fyr en hann kom á gamlárskvöld á bæ einn, og var þar fólk alt dapurt mjög. Ferðamaður var málhreifur og spurði, hvað mönnum stæði þar svo mjög fyrir gleði. Var honum þá sögð orsökin, að enginn vildi verða eftir og gæta bæjarins, meðan heimamenn færu til tíða; því þar hefði nú í langan tíma horfið gæslumaður hverja nýarsnótt, og vildi því enginn eftir verða til bæjargeymslu; því öllum þætti sjer bani búinn, sem til þess yrðu. Komumaður bað heimamenn vera ókvíðna um slíka hjegilju, og bauðst að gæta bæjarins. Við það ljetti öllum um hjarta, en óttuðust þó, hversu honum mundi reiða af. Þegar heimamenn voru farnar til tíða, tók hann sig til og nær fjöl úr þilinu fyrir ofan fremsta rúmið í baðstofunni, og fer þar inn milli þils og veggjar, hleypti síðan þiljunni að mestu leyti fyrir aftur, en ljet vera litla rifu á fellingunni, svo að hann gat sjeð um alla baðstofuna. En hundurinn, sem með

honum var, lá á pallinum. Þegar hann var búinn að koma sjer þannig fyrir fyrir lítilli stundu, heyrði hann mannamál og traðk úti, og skömmu síðar heyrir hann, að gengið er inn í baðstofuna, og er þar komið margt manna. Hann sjer, að hundurinn er tekinn, og slengt niður við, svo að hvert bein brotnaði í honum; því næst heyrir hann, að komumenn töluðu sín á milli, að mannaþefur væri í bænum; en þó sögðu aðrir, að það væri ekki kyn, þar sem heimamenn væru nýfarnir til tíða. Þegar gestir þessir höfðu umþóttað sig, sá gæslumaður, að þeir settu borð í baðstofunni og breiddu þar á gullofinn dúk, mestu gersemi, og var allur borðbúnaður þeirra að því skapi, skálar og diskar, ker og knífar, alt var af silfri. Síðan settust þeir að snæðingi, og fór þar alt siðlátlega fram. Gestir þessir ljetu dreng einn gæta dyra, og hve nær dagur ljómaði, og var hann ýmist úti eða inni. Hinn menski maður tók eftir því, að í hvert sinn, sem hann kom inn, var hann spurður, hvað tímanum liði; en hann svaraði jafnan, að langt væri til dags. Eftir þetta fór gæslumaður smatt og smátt að rífa úr gættinni á baðstofunni, svo að hann kæmist fljótt út milli þils og veggjar, ef á lægi. En er menn þessir voru mettir, sá hann, að maður og kona voru leidd fram, síðan sá hann hinn þriðja mann ganga að þeim, og virtist honum það mundi prestur vera. Síðan var hafinn söngur og sungnir hinir sömu sálmar, sem vant var að syngja við hjónavígslur, og að öllu eins farið og vandi var hjá velkristnum mönnum. En þegar hjónavígslunni var lokið, var tekið til að dansa, og

hjelst sú gleði um stund. Þegar dansað hafði verið um hríð, kom dyravörður huldumanna inn, og var sem fyrri spurður, hversu langt væri eftir nætur, og kvað hann enn lifa sjöttung. Í því gall gæslumaður við, sem hafði laumast úr gættinni og stóð að baki dyravarðar, og mælti; »Lýgur þú það; því nú er þegar dagur á miðju lofti«. Við þetta brá huldumönnum svo, er að dansinum voru, að þeir drápu þegar dyravörð sinn; en á meðan hljóp gæslumaður aftur milli þils og veggjar. Þegar huldumenn höfðu drepið dyravörðinn, hlupu þeir út, hver sem fyrstur gat, eins og lömb úr stíu, og skildu alt sitt eftir. Þegar gæslumaður sá það, veitti hann þeim eftirför álengdar, og sá það síðast til þeirra, að þeir steyptu sjer í vatn eitt, er var kippkorn frá bænum. Sneri hann við það heimleiðis og tók saman alt það, er huldufólkið hafði eftir skilið, vistaleifar og borðbúnað hinn dýra. Skömmu síðar komu heimamenn frá tíðum, fögnuðu þeir gæslumanni vel og spurðu hann, hvort hann hefði einkis vísari orðið. Hann kvað lítið mark hafa verið að því og sagði þeim upp alla sögu Þóttust heimamenn þá sjá í hendi, að hinir fyrri gæslumenn hefðu látið sjá sig, og það mundi hafa orðið þeim að fjörlesti, viðlíka og hundinum í þetta sinn. Heimamenn þökkuðu gæslumanni framgöngu sína með mörgum fögrum orðum, og gáfu honum alt það, er huldumennirnir höfðu eftir skilið, og hann mátti með komast. Að því búnu hjelt hann heimleiðis, og hitti bróður sinn. Sagði hann honum upp alla þessa sögu og það með, að hjeðan af skyldi hann aldrei synja fyrir það, að huldufólk

væri til. Seinna tók hann við búi eftir foreldra sína, kvæntist og varð hinn mesti auðnumaður alla æfi. Þótti hann nefndarmaður í þeirri sveit, ötull og úrræðagóður í öllum vandræðum. En það er af bæ þeim að segja, er hann gætti forðum, að þar hvarf aldrei maður síðan nokkra nýársnótt.

46. Systurnar og álfafólkið.

Einu sinni voru tvær systur frumvaxta hjá foreldrum sínum, er höfðu aðra þeirra að olnbogabarni. Einu sinni um veturinn bar svo við, að alt fólkið af bænum ætlaði til aftansöngs, og þar á meðal langaði bóndadótturina, sem út undan var höfð, mjög til að fara. En sökum þess, að einhver varð að vera eftir heima, þá var hún látin sitja kyr, þótt henni væri það nauðugt Og er alt fólkið var farið að heiman, tók hún til að hreinsa bæinn bæði uppi og niðri, og setti ljós hvarvetna. En er hún hafði lokið þeim starfa, bauð hún heim huldufólki með þeim hætti, sem tíðkaðist, og gekk í kring um allan bæinn með hinum tíðkanlega formála (»Komi þeir, sem koma vilja«, o. s. frv.). Síðan gekk hún inn á loft og fór að lesa í guðsorðabók, og leit aldrei upp úr henni, fyr en dagur rann. En jafnskjótt og hún var sest, kom inn í húsið fjöldi álfafólks, og var það alt búið gulli og skrautklæðum. Raðaði það um gólfið allskonar gersemum og bauð bóndadóttur; fór það og að stíga dans, og bauð henni að koma í dansinn, en hún sinti því eigi, og þessu atferli hjelt huldufólkið alt til dags. En er dagur rann, leit bóndadóttir út í gluggann og mælti:

»Guði sje lof, nú er kominn dagur«. Og er huldufólkið heyrði guð nefndan, þaut það burt og skildi eftir allar gersemarnar.

Þegar fólkið kom heim og systir bóndadóttur sá gersemar þær, er hún hafði eignast, öfundaði hún hana og sagði, að systir sín skyldi ekki vera heima næsta ár, heldur hún sjálf. Nú kemur annað gamlárskveld, og situr eftirlætisdóttirin heima; hlakkar hún mjög til komu álfafólksins, býður því heim og lýsti bæinn. Síðan kom huldufólkið, eins vel búið og fyrri, raðaði meiðmum á gólfið, fór að dansa og bauð henni í dansinn, og það þá hún. En svo fór, að hún lærbrotnaði í dansinum og varð vitstola. En huldufólkið fór burt með alla gripina.

47. Krossgötur.

Sumir segja, að krossgötur sje þar t. d. á fjöllum eða hæðum, sem sjer til fjögurra kirkna. Elsta trúin er sú, að menn skuli liggja úti jólanótt, því þá eru áraskifti, og enn í dag telja menn aldur sinn eftir jólanóttum, og sá er t. d. kallaður 15 vetra, sem hefir lifað 15 jólanætur. Síðar færðu menn ársbyrjunina á nýársnótt. Þegar menn sitja á krossgötum, þá koma álfar úr öllum áttum og þyrpast að manni og biðja hann að koma með sjer; en maður má engu gegna; þá bera þeir að manni allskonar gersemar, gull og silfur, klæði, mat og drykk, en maður má ekkert þiggja. Þar koma álfakonur í líki móður og systur manns og biðja hann að koma, og allra bragða er leitað. En þegar dagur rennur, þá á hann að standa upp og segja: »Guði sje lof, nú

er dagur um alt loft«. Þá hverfa allir álfar, en allur þessi álfa-auður verður eftir, og hann á þá maðurinn. — En svari hann eða þiggi boð álfa, þá er hann heillaður og verður vitstola og aldrei síðan mönnum sinnandi. Því varð manni, sem Fúsi hjet og sat úti jólanótt, og stóðst lengi, þangað til ein álfkona kom með stóra flotskildi og bauð honum að bíta í. Þá leit Fúsi við og sagði það, sem síðan er að orðtaki haft: »sjaldan hefi jeg flotinu neitað«; beit hann þá bita einn úr flotskildinum, og tryldist og varð vitlaus.

48. Flutningur álfa og helgihald.

1819 var unglings-piltur á Stóru-Ökrum í Skagafirði, er Guðmundur hjet, og var kominn undir tvítugt; hann var smali; hann ljet út kindur fyrir dag morguninn eftir þrettánda; var þá gott veður. Rak hann kindurnar fram á dal, er á var beitt, þegar veður var bærilegt. Þegar hann kom með kindurnar á dalinn, sá hann, hvar lest fór; í lestinni voru bæði karlmenn og kvenmenn; einnig voru þar börn, og sat kvenfólkið og börnin í kerrum, en mikið farteski var á hestunum. Guðmundi kom ekki til hugar annað en að það væri hans kyns menn, þó honum þætti það ólíklegt, að menn um þann tíma væru þar með flutning á ferð, og svo það, að það sat á kerrum. Hann vildi finna fólkið, og hljóp frá kindunum; en það herti sig að komast undan út með klettum nokkrum. Komst hann þá á hlið við það; en ekki gat hann við það talað; því svo var langt á milli; líka fór að koma í hann efi,

hvað þetta væri. Nú kemur það að hömrum nokkrum; þar tekur það ofan. Sýnast honum þar opnar húsdyr og ljós inni brenna, og þó þrennar eða fernar dyr opnar; sjer hann að fólk þetta gengur þar að; kvenfólkið gengur inn og börnin, en karlmenn láta farteskið inn í hin húsin. Síðan heyrði hann hringingar og söng, en ekkert orð skildi hann; þegar hann kom að klettunum, voru þá líka aftur luktir klettarnir, en kerrurnar, sem honum sýndist kvenfólk og börn vera í, voru fyrir hans augum steinar. Sá hann nú, hvaða fólk þetta var, og vildi nú halda þaðan sem hraðast. Seig þá að honum svefn svo dár, að hann gat eigi gengið; honum fylgdi og magnleysi, svo að hann lagði sig nið ur og sofnar; vaknar síðan aftur, og er þá kominn dagur. Hann gengur nú magnlítill upp undir klettana; verður hann þá enn að leggja sig hjá klettunum, og sofnar þegar í stað, en vaknar síðan við, að honum fanst kalt vatn drjúpa á kinnvanga sjer. Var þá dagur kominn um alt loft; hann fann litla vætuna, þá hann strauk um vangann, en þá var hann búinn að fá megn sitt og afl, en var þó nokkuð ringlaður; komst hann þó til kinda sinna, er allar voru í hóp í dalnum. Rak hann síðan kindurnar heim um kveldið, og lætur þær inn í húsin mjög óreglulega; fer hann svo heim. Þótti fólki hann mjög eyðilegur nokkurn tíma þar á eftir, en það fór þó smám saman af, og bar svo ekki meira á honum.

49 Sagan af Steini Þrúðuvanga.

Fyrir austan var bær, sem hjet á Þrúðvangi. Þar bjó sá bóndi, sem Steinn hjet. Kona hans hjet Guðrún, en börn hans Illugi og Sigríður. Steingrímur hjet sóknarprestur hans og bjó á Steingrímsstöðum. Enginn trúmaður þótti Steinn vera, enda var þetta mjög snemma í kristni hjer á landi, og loddi þá mörg forneskja við, þó lítið bæri á. Þá voru sungnar tíðir jólaaftan, sem lengi hjelst við síðan. Guðrún, kona Steins, var guðhrædd kona; hún sótti vel kirkju, en bónda var lítt um það. Einn jólaaftan mæltist hún til, að hann færi með sjer til tíða; því þá var veður dimt, en enginn annar fullorðinn karlmaður til samferðar. Hann tók því illa; en sagðist þó mundu fylgja henni á Steingrímsstaði, en ekki verða við tíðirnar. Þau fóru þá þrjú saman, Steinn og Guðrún, og Illugi sonur þeirra. Þegar þau voru komin að garði á Steingrímsstöðum, skildu þau; sneri Steinn heimleiðis, en þau hjeldu áfram, mæðginin. Daginn eftir komu þau heim aftur, Guðrún og Illugi. Bóndi lá þá í rekkju, þegar þau komu. Guðrún laut ofan að honum, en hann hreyfðist ekki. Aldrei var hann þessu vanur fyr. Hún spurði, hvort honum væri ilt. »Lítið er um það«, segir hann; »en ekki veit jeg, hvort jeg hefði svo fljótt aftur horfið í gærkveldi, ef jeg hefði þá vitað það, sem jeg veit nú«. Guðrúnu þótti þetta undarlegt, en fekk þó ekki meira að vita um það í það sinn. Leið nú fram til næstu jóla, svo ekki bar neitt til tíðinda. Þennan jólaaftan var hart veður og fjúk. Guðrún mælti þá við bónda sinn,

að hann mundi fylgja sjer til kirkju. Hann gerði það, en var þó fálátur mjög. Þegar þau voru komin til kirkjunnar, bað hann Illuga son sinn að fara heim með sjer aftur. »Er það að sköpum, að þú lifir fleiri jól, en svo er nú, að jeg mun ekki lengi lifa; máttu því hafa gagn af að sjá nokkuð, en jeg eigi«. Illugi fór nú heim aftur með föður sínum, og var þó hræddur. Þeir komu heim og að skemmu, sem stóð á hlaðinu. Steinn gekk undir eins inn í skemmuna, og Illugi á eftir honum. Þar biðu þeir litla stund. Þá sýndist Illuga stafninn fara undan skemmunni; sjer hann þá út og lítur til austurs. Sjer hann þá, hvar koma tveir menn hvítklæddir, og bera kistu eina milli sín. Dúkur var yfir kistunni, og sá gegnum hann. Þeir koma nú inn í skemmuna og nema þar staðar; drífa þá að þeim andar margir úr öllum áttum. Spyrja þeir hverjir aðra tíðinda, og gekk það alla nóttina. Illugi heyrði, að þeir töluðu um góða menn og vonda og einkum börn. Þá nefndu þeir Stein föður hans, og lá þeim vel orð til hans. Það fann Illugi á tali þeirra, að þeim geðjaðist best að illum mönnum og óguðræknum, en undu illa góðum siðum og guðlegum. Sögðust þeir á næstu jólum mundu bera Stein bónda burtu í kistu sinni. Illuga þótti standa kaldur gustur af gestum þessum, og þótti honum ill sýnin. En þegar minst varði, varð gnýr mikill, og brast þá á niðamyrkur, en áður hafði verið bjart vel. Þá varð Illuga bilt við, og fjell hann í óvit. Þegar hann raknaði við aftur, var hann í rúmi sínu, því

faðir hans hafði borið hann þangað. Steinn dó litlu síðar, og þótti mönnum ekki alt skapfellilegt um hann.

Illugi sagði frá þessum atburði öllum og því, sem hann hafði heyrt og sjeð í skemmunni. Könnuðust menn þá við anda þessa, að það eru verur þær, sem kallaðar eru jólasveinar. Ganga þeir um bygðina um jól öll og eru þá illir viðfangs, ránsamir og hrekkjóttir, einkum við börn. Eru þeir því oft hafðir til að hræða börn með, eins og Grýla. — Illugi ljet sjer sýnina að góðu verða, eins og faðir hans hafði ætlað til. Varð hann gamall maður, kirkjurækinn, og hjelt vel trú sína. Aldrei sá hann jólasveina hvorki fyr nje síðar, og aldrei gerðu þeir honum mein nje móður hans. Enda birtast þeir sjaldan, og eigi nema óguðlegum mönnum, og ilt er að komast í kistu jólasveina.

50. Þá hló marbendill.

Marbendill er sjódvergur. Gamall málsháttur einn hjer í landi er, svo sem margur segir í dæmisögum: »Þá hló marbendill«. En hvar af það er komið, hefir sagt verið, að bóndi nokkur dró þann sjódverg, sem sig nefndi marbendil, með stóru höfði og höndum síðum, en líkastur sel niður frá nafla. Hann vildi á engum vísindum fræða bónda, því flutti hann hann nauðugan í land með sjer. Hústrú bóndans, ung og lystug, kom til sjávar og fagnaði bónda, kyssandi og klappandi. Bóndi gladdist og lagði henni prís og lof, en sló sinn hund fyrir sjer, sem honum fagnaði með hústrúnni. Þá hló marbendill, er hann sá þetta. Bóndi spyr, því hann

hló. Marbendill svaraði: »Að heimskunni«. Sem bóndi gekk heimleiðis frá sjónum, rasaði hann og datt um þúfu nokkra. Hann bölvaði þúfunni mikillega, og hvar fyrir hún hefði nokkurn tíma sköpuð verið, að standa í sínu landi. — Þá hló marbendill, því hann var í ferðinni nauðugur borinn, og sagði: »Misvitur er bóndi«. Svo hjelt bóndi marbendil hjá sjer 3 nætur. Kaupmannasveinar komu þar með varning til sölu. Bóndi hafði aldrei fengið svo margsólaða og þykka svarta skó, sem honum líkaði. En þessir kaupsveinar þóttust hafa þá bestu. Bóndi mátti velja af hundrað pörum, og sagði þá strax slítast og alla of þunna. — Þá hló marbendill og sagði: »Margur villist, þó vís þykist«. Hvorki fekk bóndinn af marbendli með blíðu nje stríðu meiri fróðleik en nú var greint, utan með þeim skilmála, að bóndi skyldi flytja hann út aftur, rjett á það sama mið, sem hann var upp dreginn, og skyldi húka á árarblaði bónda, þá skyldi hann úr leysa öllum hans spurningum, en með engum kosti ellegar. Bóndi gerði og svo eftir 3 nætur. Og sem hann var kominn á árarblaðið, spurði bóndi, hvern tilbúning fiskimenn skyldu hafa, ef þeir vildu fisknir verða. Marbendill svaraði: Tuggið járn og troðið skal til öngla hafa, og setja önglasmiðju þar, sem heyra má til ár og lár [vatns- og sjávarnið] og herða öngul í jóra mæði [hestlöðri, freyði eður sveita], hafa gráan graðungsvað og hráan hrossskinnstaum. Til beitu [skal] hafa fuglsfóarn og flyðrubeitu, en mannakjöt í miðjum bug, og muntu feigur, ef þú fiskar ekki. Fráleitur skal fiskimanns öngull«.

Þá spurði bóndi, að hverri heimsku hann hefði hlegið, þegar hann lofaði hústrú sína, en sló hundinn. Marbendill svaraði: »Að þinni heimsku, bóndi; því hundur þinn elskar þig engu síður en líf sitt, en kona þín vill þig dauðan, og er hin mesta hóra. En þúfan, sem þú bölvaðir, er þín fjeþúfa, og nógur ríkdómur undir; því varstu misvitur, bóndi, og því hló jeg þar að. En svartaskórnir duga þjer þína æfi; því þú átt ekki marga daga eftir ólifaða; þeir duga þjer þá 3 daga«. Og í því steyptist hann af árarblaðinu, og skildi þar með þeim. En alt reyndist eftir því, sem marbendill hafði sagt.

51. Frá Marbendli.

Mjer er í minni stundin,
þá marbendill hló;
blíð var baugahrundin,
[er bóndinn kom af sjó];
kysti hún laufalundinn,
lymskan undir bjó.
Sinn saklausan hundinn
sverðabaldur sló.

Á Suðurnesjum er bæjaþorp nokkurt, sem heitir í Vogum, en raunar heitir þorpið Kvíguvogar, og svo er það nefnt í Landnámu. Snemma bjó bóndi einn í Vogum, er sótti mjög sjó, enda er þar enn í dag eitthvert besta útræði á Suðurlandi. Einhvern dag reri bóndi, sem oftar, og er ekki í það sinn neitt sjerlegt að segja af fiskifangi hans. En frá því er sagt, að hann kom í drátt þungan, og er hann hafði dregið hann undir borð, sá hann þar

manns-líki, og innbyrti það. Það fann bóndi, að maður þessi var með lífi, og spurði hann, hvernig á honum stæði; en hann kvaðst vera marbendill af sjávarbotni. Bóndi spurði, hvað hann hefði verið að gera, þegar hann hefði ágoggast. Marbendill svaraði: »Jeg var að laga andskjólin fyrir eldhússtrompnum hennar móður minnar. En hleyptu mjer nú niður aftur«. Bóndi kvað þess engan kost að sinni, »og skaltu með mjer vera«. Ekki töluðust þeir fleira við; enda varðist marbendill viðtals. Þegar bónda þótti tími til, fór hann til lands og hafði marbendil með sjer, og segir ekki af ferðum þeirra, fyr en bóndi hafði búið um skip sitt, að hundur hans kom í móti honum og flaðraði upp á hann. Bóndi brást illa við því, og sló hundinn. Þá hló marbendill hið fyrsta sinn. Hjelt bóndi þá áfram lengra og upp á túnið, og rasaði þar um þúfu eina, og blótaði henni; þá hló marbendill í annað sinn. Bóndi hjelt svo heim að bænum; kom þá kona hans út í móti honum, og fagnaði bónda blíðlega, og tók bóndinn vel blíðskap hennar. Þá hló marbendill hið þriðja sinn. Bóndi sagði þá við marbendil: »Nú hefir þú hlegið þrisvar sinnum, og er mjer forvitni á að vita, af hverju þú hlóst«. »Ekki geri jeg þess nokkurn kost«, sagði marbendill, »nema þú lofir að flytja mig aftur á sama mið og þú dróst mig á«. Bóndi hjet honum því. Marbendill sagði: »Þá hló jeg fyrst, er þú slóst hund(inn) þinn, er kom og fagnaði þjer af einlægni. En þá hló jeg hið annað sinn, er þú rasaðir um þúfuna og bölvaðir henni; því þúfa sú er fjeþúfa, full af gullpeningum. Og

enn hló jeg hið þriðja sinn, er þú tókst blíðlega fagurgala konu þinnar; því hún er þjer fláráð og ótrú; muntu nú efna öll orð þín við mig, og flytja mig á mið það, er þú dróst mig á«. Bóndi mælti: »Tvo af þeim hlutum, er þú sagðir mjer, má jeg að vísu ekki reyna að sinni, hvort sannir eru, trygð hundsins og trúleik konu minnar; en gera skal jeg raun á sannsögli þinni, hvort fje er fólgið í þúfunni, og ef svo reynist, er meiri von, að hitt sje satt hvorttveggja, enda mun jeg þá efna loforð mitt«. Bóndi fór síðan til, og gróf upp þúfuna, og fann þar fje mikið, eins og marbendill hafði sagt. Að því búnu setti hann skip til sjávar, og flutti marbendil á sama mið, sem hann hafði dregið hann á; en áður en bóndi ljet hann fyrir borð síga, mælti marbendill: »Vel hefir þú nú gert, bóndi, er þú skilar mjer móður minni heim aftur, og skal jeg að vísu endurgjalda það, ef þú kant til að gæta og nota þjer. Vertu nú heill og sæll, bóndi«. Síðan ljet bóndi hann niður síga, og er marbendill nú úr sögunni.

Það bar til litlu eftir þetta, að bónda var sagt, að 7 kýr sægráar að lit væru komnar þar í túnjaðarinn við fjöruna. Bóndi brá við skjótt, og þreif spýtukorn í hönd sjer, gekk svo þangað, sem kýrnar voru; en þær rásuðu mjög og voru óværar. — Eftir því tók hann, að þær höfðu allar blöðru fyrir grönum. Það þóttist hann og skilja, að hann mundi af kúnum missa, nema hann fengi sprengt blöðrur þessar. Slær hann þá með kefli því, er hann hafði í hendi sjer, framan á granirnar á einni kúnni, og gat náð henni síðan. En hinna misti hann,

og stukku þær þegar í sjóinn. Þóttist hann þá skilja, að kýr þessar hefði marbendill sent sjer í þakkar skyni fyrir lausn sína. Þessi kýr hefir verið hinn mesti dánumannsgripur, sem á Ísland hefir komið; æxlaðist af henni mikið kúakyn, sem víða hefir dreifst um land, og er alt grátt að lit, og kallað sækúakyn. En það er frá bónda að segja, að hann varð mesti auðnumaður alla æfi. Hann lengdi og nafn bygðar sinnar og kallaði af kúm þessum, er á land hans gengu, Kvíguvoga, er áður voru kallaðir Vogar.

52. Sækýr.

Í Breiðuvík við Borgarfjörð í Múlasýslu bjó maður, sem Bjarni hjet og kallaður var Bjarni sterki. Eitt sumar bar svo við, að Bjarni var úti á túni í þykkmiklu veðri og þoku. Heyrir hann þá gripaferð út til sjávar fyrir neðan bæinn. Fer hann þá að horfa út í þokuna; sjer hann þá, að þar fer nautaflokkur, og eigi færri en 18, en lítill piltur hleypur á eftir, en þar eftir fer kálfur. Bjarni hleypur á stað og í veg fyrir nautin; því hann þóttist vita, að það mundi vera sænaut. En þegar pilturinn sjer það, fer hann að herða á nautunum að hlaupa. Það sjer Bjarni, að uxi fer fyrst, og eru hringar á hornum hans, og hringlaði í, þegar hann fór að hlaupa. Hlupu svo hver í kapp við annan, Bjarni og pilturinn, þar til kom í sjávarmál. Var þá Bjarni kominn á milli kálfsins og nautanna, og fór pilturinn með nautaflokkinn í sjóinn, en Bjarni sneri móti kálfinum, og barði framan á nasir honum,

svo blaðran sprakk, sem sagt er, að sje milli nasanna á sænautunum, og komst hún þá ekki í sjóinn, og leiddi Bjarni hana heim til sín. Þetta hafði verið kvíga, og varð tuttugu-marka kýr, og út af henni var hið besta kúakyn í Breiðuvík lengi fram eftir öldunum.

Vatn það, sem er í Haukadal vestra, er djúpt mjög, og ætla menn, að það hafi undirgöng við sjóinn. Þykjast menn oft heyra dunur í vatninu, og oft brýtur ís af því í frosti. Einu sinni í fyrndinni er mælt, að bóndinn í Vatnshorni hafi fyrir dag á útlíðandi sumri komið í fjós sitt. Ljet hann það standa opið, ef kýr kynnu að koma heim. En er hann kom í fjósið, var það fult af 18 kúm, sægrám. Voru þær alveg eins og aðrar kýr, nema hvað blaðra var á nösum þeirra. Kýrnar ruddust út, en bóndi greip barefli, og tókst honum að sprengja blöðruna á 9 kúm. Sluppu hinar í vatnið; en þær, sem blaðran var sprengd á, urðu eftir, því þær voru í eðli sínu orðnar að landkúm. Þær voru allar bestu kýr, og eru enn margar kýr af kyni þeirra um Dali.

53. Nykurinn í Holtsvatni.

Svo stóð á, að sóknarbændur áttu einu sinni að gera upp og hlaða kirkjugarðinn á Barði (aðrir segja í Holti) í Fljótum. Dag einn snemma voru þeir allir komnir til þess starfs, nema karl einn; sá maður þótti heldur grályndur og lítt við alþýðuskap. Leið svo fram á miðjan dag, að karlinn kom ekki, og þótti hinum, að honum seinka. Um mið-

degisbil sáu þeir, hvar karl kemur og teymir eftir sjer gráan hest. Þegar karl kemur, verður hann fyrir hrakyrðum hinna, er áður höfðu komið, að hann kæmi seint í samvinnuna. Karl ljet sjer ekki óðslega og spyr, hvað hann skuli vinna. Vill þá svo til, að honum er skipað í flokk með þeim, er flytja áttu hleðslu í garðinn, torf og strengi, og lætur hann sjer það vel líka. Gráni var mjög úfinn og illur við aðra hesta, er voru í torflestinni, sleit sig aftan úr þeim, beit þá og barði, og þar kom, að enginn hestur hjelst við fyrir honum. Þetta þótti flutningsmönnum mein mikið, og kom þeim nú saman um að leggja á hann þeim mun þyngra; en það kom alt fyrir ekki. Hann fór eins ljettilega með helmingi þyngri klyfjar, eins og áður, og linti ekki fyr látum en hann hrakti úr höndum þeim alla aðra hestana, og varð hann þá einn eftir. Karl tok þá klárinn og lagði á hann eins mikið og áður hafði verið lagt á alla hina hestana í hverri ferð, og fór með hann á milli, og var hann þá spakur. Þannig flutti hann á Grána alla hleðsluna í garðinn. En er því var lokið, tekur hann beislið fram af honum, undir kirkjugarðinum, þar sem hann var nýhlaðinn, og slær með beislinu á lendar hestinum í því hann sleppir honum. Við það kunni Gráni ekki, setur upp rassinn, og koma báðar lappirnar á kirkjugarðinn, er hlaðinn hafði verið upp um daginn, og hrundi stórt skarð í hann, og hefir það aldrei staðið síðan, hvað oft sem það hefir verið hlaðið, uns farið var að hafa það fyrir ganghlið út í kirkjuna. En það sást síðast til ferða klársins, að hann brá á leik, er hann

var laus, og linti ekki fyr en hann komst í Holtsvatn; þóttust þá allir vita, að þetta hefði verið nykur.

54. Nennir.

Einu sinni var smalastúlka að leita að fje. Hún hafði gengið lengi og var orðin lúin mjög. Sjer hún þá hest gráan og verður fegin; hnýtir upp í hann sokkabandinu sínu, leggur svuntuna sína á hann, leiðir hann að þúfu og ætlar á bak. En í því hún ætlar á bak segir hún: »Jeg trúi jeg n e n n i þá ekki á bak«. Þá tekur hesturinn viðbragð mikið og stökk út vatn eitt skamt þaðan og hvarf. Stúlkan sá nú hvers kyns var, að þetta var nykur. Því það er náttúra hans, að hann má eiga heyra nafn sitt, því þá fer hann í vatn sitt, en hann heitir öðru nafni n e n n i r, og því fór hann, þegar stúlkan sagði n e n n i. Sama verður og, ef nykurinn heyrir sagt a n d s k o t i.

Einu sinni voru 3 eða 4 börn að leika sjer. Skamt frá bænum var stórt vatn og sljettar eyrar með vatninu. Börnin voru á eyrunum við vatnið. Þau sáu þar hest gráan og fóru að skoða hann. Fer þá eitt barnið á bak og svo hvert af öðru, þangað til það elsta var eitt eftir. Þau báðu það að koma líka, því þau sögðu, að nógu væri langur hryggurinn á klárnum, þó þau kæmu öll saman. Barnið vildi ekki fara og sagðist ekki nenna því. Tók þá hesturinn viðbragð og þaut út í vatnið með öll börnin hin á bakinu. Barnið, sem eftir var, fór heim og sagði frá atburðinum, eins og hjer er nú sagt. Vissu menn, að þetta hafði verið nykur, og hefir hann ekki sjest síðan og ekki heldur börnin.

55. Skrímslið í Vesturhópsvatni.

Á átjándu öld bjó maður sá í Bjarghúsum í Vesturhópi, er Kolbeinn hjet. Hann var snauður maður, en kom sjer alstaðar vel, og urðu því margir til að gera honum gott. Einu sinni gekk hann í góðu veðri og tunglsljósi yfir Vesturhópsvatn á ísi að Vatnsenda, til þess að fá nokkuð hjá bóndanum þar til jólanna. Var þetta á Þorláksmessu-aftan. Bóndi ljet hann hafa vænt sauðarkrof. Sneri Kolbeinn þá heimleiðis og bar krofið. Þegar hann var á miðju vatninu, heyrði hann dunur fyrir aftan sig; brast ísinn þar, og kom upp dýr mikið áttfætt, líkast því í vexti og sköpulagi, sem tveir hestar væru fastir saman á rössunum, og sýndust tvö höfuð á því. Skrímslið veitti Kolbeini eftirför. Sá hann, að hann mundi ekki draga undan, svo hann ljet krofið laust og hljóp svo heim sem mest mátti hann. Daginn eftir fór hann að vitja krofsins, en fann þá ekkert af því nema beinatuggur. Leiddi hann nágranna sína að, og sýndi þeim; en svo var hann vel látinn, að þeir bættu honum skaðann.

56. Naddi.

Meðan þeir niðjar Bjarnar skafins voru uppi, lagðist af þjóðleið sú, er liggur milli Njarðvíkur og Borgarfjarðar, yfir Njarðvíkurskriður, er svo eru nefndar; var það fyrir þá sök, að óvættur ein í mannslíki að ofan, en dýrslíki að neðan, lagðist fyrir menn á veginum, og veitti mörgum bana, þegar fór að dimma nótt, svo ófært var um veginn að fara. Óvættur þessi hjelt sig í gili því, sem liggur

Njarðvíkur-megin við skriðurnar, og kallað er síðan Naddagil; því á kvöldin um haust og vetur heyrðist eins og eitthvað væri að nadda og glamra á grjótinu heim að Njarðvík; fyrir það kölluðu menn óvætt þessa Nadda.

Það var eitthvert sinn um haust síðla, að Jón Bjarnarson kom seint um kvöld að Snotrunesi í Borgarfirði, og ætlaði í Njarðvík. En af því komið var að dagsetri, bað fólkið hann að gefa sig ekki í þá ófæru, að leggja svo seint í skriðurnar. En hann skeytti því alls ekki, kvað sig ekki mundu saka og ekkert mein að verða, og hjelt svo sína leið. En sem hann kom heim undir gilið, mætti hann óvættinni, og rjeðst á hana. Varð þeirra aðgangur bæði harður og langur. Barst leikur þessi alt á jaðar þann, sem heitir Krossjaðar; þar sagði Jón, að óvættur þessi hefði slitið sig af sjer, og dragnað í sjóinn. Var þar síðan sett upp krossmark það, sem þar er enn, með þeirri áskrift í latínu, »að vegfarendur skyldu framfallandi lesa þar faðir vor«, og hjelst sá siður lengi fram eftir öldum.

Jón komst í Njarðvík þjakaður mjög, víða blár og marinn, lá rúmfastur í mánuð, og komst svo á fætur. Hann hjelt, að óvættur þessi hefði komið úr sjó, af því hún leitaði síðast til sjávar; en aldrei bar á henni eftir viðureign þeirra.

57. Skrimslið í Brúnavík.

Maður hjet Sveinn og var Guðmundsson; hann bjó í Brúnavík við Borgarfjörð eystra. Hann var sjómaður mesti og átti aflaföng mikil, og ljet því

byggja skemmu stóra niðri á sjávarbakka, og geymdi hann þar í skreið sína. Það bar til einn vetur um kvöldtíma, að bóndi hafði ekki nóg fiskæti heima, og fór því ofan í skemmu eftir riklingi, rafabelti og hákarli. En þegar hann ætlar út úr skemmunni aftur, sýndist honum eitthvað í mannslíki sitja í skemmudyrunum; talar hann þá til þess, og skipar því burt. En það sat sem áður; greip hann þá hákarlssax, er þar var inni, og rak í vofuna. Henni brá lítt við, en sagði: »Drag út og sting aftur«. »Haf þú það, sem þú fekst«, sagði bóndi. Skreiddist þá vofan út, og hjelt til sjávar. En bóndi gekk heim, og þegar hann kom í baðstofuna, sýndist fólki hann sviplegur. En morguninn eftir sagði hann frá atburði þessum. Var þá farið að leita að saxinu, og fanst það í sjávarbakkanum. Eftir þetta lagði bóndi af skemmuna, og hefir enginn bygt hana síðan, og sjest enn glögt til tóftarinnar.

SÖGUHEITIN

Í STAFRÓFSRÖÐ

Svigatalan aftan við söguheitin er röðin á sögunum. Fyrir misprentun er ofaukið tölunni 29 á bls. 79, sem sje á undan 28. [bls. 82].



HÖFUNDATAL.

Tölurnar aftan við höfundanöfnin, — þ. e. nöfn þeirra, er sögurnar hafa sagt eða skrásett, — er raðartalan á sögunum, hin sama og höfð er í svigum aftan við söguheitin hjer að framan.

Þær sögur, sem ekki eru ættfærðar hjer, hefir Jón Arnason skrásett sjálfur flestar, eftir því sem honum hafa verið sagðar þær af ónafngreindum mönnum eða gengið hefir í almennum munnmælum.

